

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในชุมชนโคกโคเฒ่า อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

- ตอนที่ 1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- ตอนที่ 2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ตอนที่ 3 บริบทชุมชนโคกโคเฒ่า จังหวัดสุพรรณบุรี
- ตอนที่ 4 พัฒนาการเด็กปฐมวัย
- ตอนที่ 5 งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)
- ตอนที่ 6 รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ
- ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในการศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิต จำเป็นต้องมีการศึกษาความหมายของคุณภาพชีวิต องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต และความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยนักวิชาการ และบุคลากรในหน่วยงาน ได้กล่าวไว้เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น

1.1 ความหมายของคุณภาพชีวิต

นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ ได้กำหนดความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ในมุมมองที่สอดคล้องหรือแตกต่างกันหลายมิติ ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ศาสนาสถานที่ เวลา สังคม หรือชุมชนของแต่ละประเทศ จึงทำให้มีการกำหนดคุณลักษณะของคุณภาพชีวิตที่แตกต่าง หรือสอดคล้องกันไปตามความเหมาะสมของสังคม หรือชุมชน ทั้งในระดับประเทศ และปัจเจกบุคคลความหมายของคุณภาพชีวิตนั้น มีนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศให้ความหมายไว้ ดังนี้

UNESCO (1978, p. 89) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตว่า คุณภาพชีวิต เป็นความรู้สึกรของการอยู่อย่างพอใจ มีความสุข ความพอใจต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิตที่มีส่วนสำคัญต่อบุคคล มีปัจจัยหลายประการที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ได้แก่ อาหาร สุขภาพอนามัย โภชนาการ การศึกษา สิ่งแวดล้อม ทรัพยากร ที่อยู่อาศัย และรายได้ นอกจากนี้องค์การยูเนสโกยังได้กล่าวว่า พื้นฐานคุณภาพชีวิตของประชากรดูได้จาก 1) รายได้ครอบครัวที่พอเพียงแก่การเลี้ยงชีพ 2) มีงานทำ 3) มีการจัดการศึกษา และอัตราการรู้หนังสือของประชาชน 4) โอกาสมีส่วนร่วมเสนอความคิดเห็นทางการเมือง 5) การมีเอกราชของประเทศโดยปราศจากการแทรกแซงจากรัฐบาลอื่น

องค์การอนามัยโลก WHO (The WHOQOL Group, 1995) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตของแต่ละบุคคลขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ในเวลานั้น ๆ และมีความสัมพันธ์กับจุดมุ่งหมาย ความคาดหวัง และมาตรฐานที่แต่ละคนกำหนดขึ้น ประกอบด้วย 6 ด้าน ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (Physical Domain) คือการรับรู้ถึงสภาพที่ดีของร่างกายอวัยวะที่อยู่ในสภาพที่ดี มีความแข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ร่างกายสามารถทำงานได้ตามปกติ และมีความสัมพันธ์กับทุกส่วนเป็นอย่างดีและก่อให้เกิดประสิทธิภาพที่ดีในการทำงาน

2. ด้านจิตใจ (Psychological Domain) คือการรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้ความรู้สึกทางบวกที่มีบุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิ

3. ด้านความเป็นอิสระของบุคคล (Level of Independence) คือ บุคคลมีการรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน

4. ด้านความสัมพันธ์สังคม (Social Relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนเองกับบุคคลอื่น การรับการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าคุณได้รับการช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคมด้วย

5. ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณเองมีชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าคุณอยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ปราศจากมลพิษต่าง ๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ทางการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์

6. ด้านการเชื่อส่วนบุคคล (Spirituality Religion/Personal Beliefs) คือรวมไปถึงการรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อมั่นสิ่งต่าง ๆ ของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านจิตวิญญาณ ศาสนา และการให้ความหมายของชีวิต

กระทรวงการทองเที่ยวและกีฬา (2550, น. 9) ได้กำหนดว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่มีพัฒนาการทางกาย ทางจิตใจ ทางสังคม และทางวัฒนธรรม เพื่อนำไปสู่ความสุข ความสำเร็จในชีวิต เท่าที่บุคคลพึงกระทำได้ในระดับที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล

อุ้นตา นพคุณ (2552, น. 10) ได้กล่าวถึงความหมายคุณภาพชีวิตว่า คุณภาพชีวิต คือ ชีวิตที่เป็นลักษณะหรือแบบอย่างของคน “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น: การศึกษาที่ดีจะต้องเป็นการศึกษาเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนทั้งในและนอกระบบโรงเรียนมีคุณลักษณะของการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น” เพราะตามความเชื่อพื้นฐานของคนคิดเป็นนั้น จะต้องปรับปรุงตนเอง ครอบครัวยุคและสิ่งแวดล้อมให้ผสมผสานและกลมกลืนกับวิชาความรู้ที่ได้รับ

พัทยา สายหู (2556, น. 11) ได้ให้พรศนะเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตหรือชีวิตที่มีคุณภาพ ดังนี้ “ชีวิตที่มีคุณภาพ คือ ชีวิตที่ทำประโยชน์ให้ผู้อื่นในสังคม ครอบครัวต้องเป็นแห่งแรกที่สร้างคุณภาพชีวิต คนรวยไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีเสมอไป ในทางตรงข้าม คนที่ยากจนเกินไปก็ไม่จำเป็นต้องขาดคุณภาพชีวิต หรืออาจมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้”

ชุตินาถ ถาวรแก้ว (2559, น. 37) ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า การดำรงชีวิตในสภาพความจำเป็นพื้นฐานในสังคม โดยตอบสนองสิ่งที่ต้องการทางร่างกาย สังคมอย่างเพียงพอจนก่อให้เกิดความสุข ตลอดจนการมีสุขภาพร่างกาย และจิตใจที่ดี

จินตนา เจริญ (2560, น. 11) ได้อธิบายความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับการมีชีวิตที่ดี มีความสุข และความพึงพอใจในชีวิต ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม

อารมณ์ และการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม เป็นการประสานการรับรู้ของบุคคลในด้าน ร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ของสังคม สิ่งแวดล้อม ภายใต้วัฒนธรรม ค่านิยม และเป้าหมายในชีวิต ของแต่ละคน ดังนั้น คุณภาพชีวิต จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ของบุคคลในสังคม พร้อมทั้งสามารถสร้างสรรค์และพัฒนาสังคมที่ตนดำรงอยู่ได้อย่างดี และมีความเจริญก้าวหน้า

ปกาสิต เพลินจิตต์ (2560, น. 11) ได้ให้ความหมายของคุณภาพชีวิตไว้ว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การดำรงชีวิตที่ดี และความสมบูรณ์ของมนุษย์ ประกอบด้วย อาหารและโภชนาการ รายได้ การศึกษา ที่อยู่อาศัย คุณธรรม สิ่งแวดล้อม ความสามารถในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคม มีความสุขทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและสังคมที่ตนอยู่ ได้เป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็สามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม ดังนั้น คุณภาพชีวิต จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตอยู่ของบุคคลในสังคม

วณิชยา ประไพภักดิ์ (2560, น. 31-32) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง ความรู้สึกของ การอยู่อย่างพึงพอใจ มีความสุข มีความพอใจ ต่อองค์ประกอบต่าง ๆ ของชีวิต ที่มีความสัมพันธ์กับ เป้าหมาย และความคาดหวัง ซึ่งความพึงพอใจในชีวิต หมายถึง ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสภาพแวดล้อมของบุคคล ภายใต้วัฒนธรรม และบริบทในการดำรงชีวิตในสังคมตามวิถีของแต่ละ บุคคล

เสาวนีย์ ภัทร์ประเสริฐ (2560, น. 35) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต คือ ระดับการมีชีวิตที่ดีของ บุคคลหนึ่งที่มีความสุขสมบูรณ์ในชีวิต ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ เศรษฐกิจ สังคม และสามารถดำรงอยู่ ร่วมกับสภาพแวดล้อม สังคม ได้อย่างสมดุล และเหมาะสม ภายใต้บริบทและเป้าหมายในชีวิตของ แต่ละคน ทั้งนี้ มนุษย์จะมีความพึงพอใจในชีวิตมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ การได้รับการตอบสนองตาม ความต้องการของตนเอง

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 13) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต หมายถึง การที่บุคคลมีสิ่งๆ ทำให้บุคคลได้รับการตอบสนอง ตามความต้องการจำเป็นพื้นฐานของบุคคลอย่างครบถ้วนตามความ เหมาะสม เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีองค์ประกอบ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

จากความหมายของคุณภาพชีวิต ที่หน่วยงาน นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญทั้งในและต่างประเทศ ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอสรุปได้ดังนี้ คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับของการดำรงชีวิตที่บุคคล ได้รับการตอบสนองตามความจำเป็นพื้นฐาน เช่น การโภชนาการ สิ่งแวดล้อมที่อาศัย สุขภาพอนามัย การศึกษา การมีงานทำเพื่อสร้างรายได้เลี้ยงชีพ การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง และมีเสรีภาพในการที่จะแก้ปัญหาชีวิต เพื่อที่จะกำหนดชีวิตตนเองตามบริบทของสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม อุดมคติ อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ความคาดหวัง ตามวิถีของแต่ละบุคคล ซึ่งคนรวยไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพชีวิตที่ดีเสมอไป และคนจนก็อาจมีคุณภาพชีวิตที่ดีก็ได้

1.2 องค์ประกอบคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตเป็นลักษณะที่แต่ละบุคคลนั้นมีลักษณะต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต ซึ่งจะมี ความแตกต่างกันไปตามพื้นฐานของบุคคล วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของบุคคล การที่บุคคลจะมีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่

แตกต่างกันซึ่งองค์ประกอบจะมีความสำคัญมากน้อยแตกต่างกันไป ตามทัศนะของบุคคลหรือสังคม ได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้ให้ข้อเสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ ดังนี้

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2550, น. 45) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ไว้ดังนี้

1. ด้านสุขภาพ คือการมีอนามัยแม่และเด็กที่ดี แม่และเด็กได้รับอาหารที่มีประโยชน์ แม่และเด็กได้รับการดูแล แม่ไม่มีลูกมาก ประชากรทุกคนได้รับการป้องกันโรคภัย และได้รับการบริการรักษาพยาบาลอย่างถูกและดี มีครอบครัวอบอุ่น ได้รู้วิธีการวางแผนครอบครัว
2. ด้านการศึกษา คือ การที่ทุกคนมีโอกาสเรียนหนังสือ มีความรู้ทำมาหากินได้
3. ด้านการทำงาน เป็นการมีอาชีพที่มีความหมาย มีความพอใจว่าได้ทำงานที่เป็นประโยชน์แก่สังคม เกษตรกรมีที่ดินพอสมควรแก่การทำมาหากิน กรรมการมีหุ้นส่วนในกิจการที่ทำอยู่ มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกัน
4. ด้านสังคม คือ การมีกฎหมายคุ้มครอง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ไม่มีสงครามกลางเมือง มีความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่ดี มีความชอบธรรมเป็นประโยชน์กับโลกภายนอก ได้เรียนรู้ความคิดและวิชาการของมนุษย์จากประเทศต่าง ๆ ได้อ่านหนังสือที่ไม่แพงนัก ได้รับฟังวิทยุ และการดูโทรทัศน์
5. ด้านวัฒนธรรม คือ การได้มีบทบาทและชมศิลปะ วรรณคดี นาฏศิลป์ และงานประเพณี
6. ด้านสิ่งแวดล้อม คือ การมีสวนสาธารณะ มีอากาศบริสุทธิ์หายใจ มีน้ำสะอาดสำหรับดื่ม
7. ด้านการมีส่วนร่วม คือ การได้มีการเสียภาษีตามอัตรา มีส่วนในการกำหนดชะตาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของชาติ
8. ด้านหลักประกันสังคม คือ การได้รับประโยชน์เมื่อแก่ชรา หรือผู้พึ่งพิงได้รับการดูแลเมื่อหัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต

วิภาพร มาพบสุข (2550, น. 45-47) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตในระดับสังคม ดังนี้

1. มาตรฐานการดำรงชีวิต หมายถึง เกณฑ์หรือระดับที่คนส่วนใหญ่ในสังคมจะสามารถบรรลุถึงเกณฑ์นั้น ๆ ได้ เกณฑ์ที่ใช้พิจารณา ได้แก่

- 1.1 รายได้ประชาชาติต่อหัว หมายถึง รายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ซึ่งมีประชากรในเขตเมืองหลวงใหญ่ ๆ เท่านั้น ควรต้องพิจารณาให้ครอบคลุมถึงการประกอบอาชีพ สถานที่ทำงาน ค่าตอบแทนที่แปรตามคุณภาพของงานและพิจารณาโดยการรวมของเศรษฐกิจทั้งหมดประกอบกัน จึงทราบถึงคุณภาพชีวิตของบุคคลในระดับสังคม

- 1.2 สุขภาพอนามัย หมายถึง สุขภาพกายและสุขภาพจิตของคนในสังคม ประชากรในสังคมมีสุขภาพกายสมบูรณ์แข็งแรง

- 1.3 ที่อยู่อาศัย เป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งของคุณภาพชีวิตของประชากรในสังคม ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่ทุกคนต้องจัดทำไว้สำหรับตนเองและครอบครัว เพื่อความสุขและความปลอดภัยในชีวิต

1.4 ความเป็นเจ้าของหรือสภาพการถือครอง พิจารณาว่าที่อยู่อาศัยของประชากรเป็นของตนเองหรือไม่

1.5 วัสดุก่อสร้างและสภาพที่ตั้ง ถ้าที่อยู่อาศัยก่อสร้างด้วยวัสดุที่คงทนถาวร ย่อมจะเกิดความปลอดภัยในการอยู่อาศัย และทำให้ผู้เป็นเจ้าของมีความมั่นใจ มีความสุขและเป็นผลดีต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตของทุกคน

1.6 บริเวณภายในบ้านจะต้องมีเพียงพอต่อพื้นฐานที่จำเป็น

1.7 การศึกษา เป็นองค์ประกอบสำคัญในด้านการเป็นรากฐานและเครื่องมือที่ช่วยสนับสนุน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลในทุก ๆ ด้าน ผู้ที่มีการศึกษามีคุณลักษณะที่แตกต่างจากผู้ที่ไม่ได้รับการศึกษา

1.8 สวัสดิการสังคม เป็นสิ่งที่รัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่จัดสิ่งอำนวยความสะดวกสบายให้กับประชากร เพื่อช่วยให้ประชากรเกิดความมั่นใจได้ว่าตนเองมีความสุขและปลอดภัยในการอยู่อาศัยในสังคมของตน

2. ภาวะของประชากรในสังคม หมายถึง ขนาด หรือจำนวนประชากร ขนาดโครงสร้าง ความหนาแน่น การกระจายตัว คุณลักษณะ และสถานภาพของประชากรในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงภาวะประชากร หรือองค์ประกอบด้านประชากร เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลอย่างมากต่อสถานะความเป็นอยู่ หรือลักษณะการดำรงชีวิตของประชากรในแต่ละสังคม

3. ระบบสังคม และวัฒนธรรม หมายถึง ระบบสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนที่มีอิทธิพลในการกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ สิทธิหน้าที่ แนวทางปฏิบัติ ตลอดจนกำหนดแนวความคิด ความเชื่อให้แก่ประชากร นอกเหนือจากนี้ยังมีบทบาทในการกำหนดคุณภาพชีวิตของประชากรให้ดีขึ้น หรือด้วยด้วยระบบสังคม และวัฒนธรรม ประกอบด้วย ระบบการปกครอง ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบวัฒนธรรม เป็นต้น

จินตนา เอ็บอัม (2560, น. 13) ได้แบ่งองค์ประกอบคุณภาพชีวิต เป็น 4 ด้าน คือ ด้านความพึงพอใจในชีวิต ด้านความรู้สึกความผาสุกของจิตใจและรู้สึกว่าคุณค่า ด้านภาวะสุขภาพ และการทำงานของร่างกาย และด้านสังคม เศรษฐกิจ องค์ประกอบเหล่านี้มีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรม สามารถสนองต่อความจำเป็นของบุคคลในสังคมนั้นได้

ปภาสิต เพลินจิตต์ (2560, น. 27) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ดังนี้ การที่มนุษย์จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีและสามารถดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน อันส่งผลให้ครอบครัวและสังคมมีความสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีเสถียรภาพ มีความปลอดภัย มีความเป็นปึกแผ่น และมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยนั้น ต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญ ๆ ได้แก่ มาตรฐานการครองชีพ (Standard of Living) การเปลี่ยนแปลงของประชากร (Population Dynamics) กระบวนการพัฒนา (Process Development) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม (Social-Cultural Factor) ทรัพยากร (Resources) และอยู่อาศัยภายใต้สังคมที่มีระเบียบวินัย มีกฎหมายที่เป็นธรรม มีบริการที่ดี มีสวัสดิการ ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย ภัยพิบัติ และธรรมชาติแวดล้อมที่ปลอดภัย

สุนีย์ สงวนศรี (2560, น. 44-45) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต (Quality of Life) เป็นภาวะความเป็นอยู่ที่ดีที่ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นความพอใจในการดำรงชีวิต และมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยอย่างเพียงพอ ซึ่งการตอบสนองความต้องการของแต่ละ

บุคคลนั้น เป็นไปตามลำดับความต้องการของบุคคล 5 ระดับ คือ ความต้องการทางด้านกายภาพ ความรู้สึกมั่นคงและปลอดภัย ความรู้สึกรักและเป็นเจ้าของ ความนับถือ สุนทรียภาพและศักยภาพแห่งตน ซึ่งจะมีผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในระดับสูงสุด

เสาวนีย์ ภัทร์ประเสริฐ (2560, น. 37) กล่าวว่า องค์ประกอบของคุณภาพชีวิตที่ดี 5 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ โดยทั้ง 5 ด้านนั้น ล้วนสะท้อนถึงการดำรงชีวิตที่สมดุล การมีคุณภาพชีวิตแสดงถึงลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของบุคคล โดยที่บุคคลแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันจากพื้นฐานของบุคคลตามลักษณะประชากร การรับรู้และการเปิดรับข้อมูล ข่าวสาร ภาวะสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ตามที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ข้างต้น คณะผู้วิจัยสรุปและเสนอองค์ประกอบของคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ของแต่ละบุคคลจะเป็นความแตกต่างพื้นฐาน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยมที่จะเป็นคุณลักษณะในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของบุคคล การมีคุณภาพที่ดีจะทำให้ตนเอง ครอบครัว สังคม มีความสงบสุข เจริญก้าวหน้า มีความมั่นคงปลอดภัย และเป็นระเบียบเรียบร้อย การสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับเด็ก จึงเป็นผลพวงมาจากการมีสภาพแวดล้อมที่ดี เพื่อให้เด็กได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีอันจะส่งผลให้ดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และโลก จะมีความสงบสุข อย่างมั่นคงถาวร ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญดังนี้

1. ด้านสุขภาพอนามัย ทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต มีความพึงพอใจในชีวิต ได้รับสวัสดิการเพื่อรับบริการทางสุขภาพอนามัยที่ดี
2. ด้านการศึกษา ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีโอกาสได้รับในระดับสูงถ้าต้องการ
3. ด้านเศรษฐกิจ และสังคม ได้รับสวัสดิการทางสังคม มีกฎหมายคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
4. ด้านประเพณี วัฒนธรรม มีร่วมในกิจกรรม ชื่นชม มีบทบาท ส่งเสริม ทำนุบำรุง สร้างสรรค์ ประเพณี วัฒนธรรม
5. ด้านสิ่งแวดล้อม ที่อยู่อาศัย มีที่อยู่อาศัยที่มีพื้นที่เพียงพอ เหมาะสม และสภาพแวดล้อม ที่ถูกสุขลักษณะ และความปลอดภัยในชีวิต จากโจรผู้ร้าย ภัยธรรมชาติ ยาเสพติด

1.3 ความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

คุณภาพชีวิตที่ดีเป็นสิ่งที่มนุษย์มีความต้องการปรารถนาให้กับตนเอง ครอบครัว ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำรงชีวิตทั้งในด้านความเป็นอยู่ ด้านการศึกษา อาชีพ รายได้ สุขภาพ อนามัย คุณธรรม จริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม มนุษย์จึงพยายามพัฒนาตนเอง สิ่งแวดล้อมให้เกิดคุณค่าและประโยชน์สูงสุด รวมทั้งช่วยกันในการแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ เช่น เช่นปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม เป็นต้น ซึ่งในระดับประเทศ ประชากรในประเทศที่ไม่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ก็จะไม่สามารถพัฒนาประเทศไปได้ด้วยดี อีกทั้งยังส่งผลถึงความมั่นคงและความปลอดภัย ในประเทศ ทำให้ทุกประเทศจึงต้องการที่จะพัฒนาประชากรให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีที่ต้องการ เพื่อให้บุคคล และสังคม

เจริญก้าวหน้า มีความมั่นคงและมั่งคั่ง มีนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิตไว้ดังนี้

ทิพวัลย์ วรรณโชติผาเวช (2546, น. 10-11) ได้กล่าวว่า คุณภาพชีวิต มีความสำคัญทั้งต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง โดยผู้ที่มีคุณภาพชีวิต จะช่วยให้ตนเอง และสังคม เกิดลักษณะดังต่อไปนี้

1. บุคคลมีการดำรงชีวิตในแนวทางที่ดี ใช้วิธีการอันชอบธรรมในการสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ของตน โดยไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเอง และผู้อื่น

2. บุคคลจะการสร้าง พัฒนา คิด และปรับปรุงตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นอยู่เสมอ

3. บุคคลจะใช้ภูมิปัญญา เหตุผล และวิธีการแห่งสันติในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

4. บุคคลจะมีการยอมรับในคุณค่า และความสำคัญของตนเอง ผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม ดังนั้น การอยู่ร่วมกันในสังคม จึงมีปัญหาความขัดแย้งน้อย

5. บุคคลจะเป็นพื้นฐานของครอบครัวและสังคมที่มีความสงบสุข มีความเจริญก้าวหน้า มีเสถียรภาพ ความปลอดภัย ความเป็นปึกแผ่น และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

รัตนารณ์ สมบูรณ์ (2556, น. 20) ได้กล่าวไว้ว่า ความปรารถนาอันสูงสุดของมนุษย์ก็คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดี นอกจากจะให้บังเกิดขึ้นแก่ตนเองแล้วเรายังหวังที่จะให้เกิดแก่ครอบครัวเครือญาติ และบุคคลอื่น ๆ ในสังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวมด้วย ปัจจุบันคุณภาพชีวิตได้รับการกำหนดให้เป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศ ดังนั้นเป้าหมายทุกด้านไม่ว่าจะในด้านสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง ฯลฯ ล้วนมุ่งเน้นไปสู่การมีคุณภาพที่ดีของมนุษย์ในสังคม คุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นต่อบุคคลและสังคม เป็นสิ่งที่มนุษย์สามารถกำหนดการสร้างเกณฑ์มาตรฐานเพื่อให้ระดับการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้

ศิริไชย ศักดิ์ดีตา (2559, น. 20-21) กล่าวว่า การรับรู้ถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ หรือความสุขในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ความสามารถในการจัดการบทบาทและความต้องการด้านต่าง ๆ ของชีวิต ทำให้ชีวิตมีคุณค่าหรือมีการทำงานที่ทำให้เกิดความเป็นอยู่ที่ดีการยอมรับของสังคม ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่างงานและชีวิตให้มีความเหมาะสม การทำให้บุคลากรพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมการทำงานระบบงานและบรรยากาศการทำงาน พึงพอใจในสวัสดิการและสิ่งอำนวยความสะดวกเพิ่มเติมที่ไม่ใช่สวัสดิการภาคบังคับตามกฎหมาย และได้รับการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดี ระหว่างฝ่ายบริหารของส่วนราชการกับบุคลากร และในระหว่างบุคลากรปฏิบัติงานด้วยตนเอง

ณัฐนิชา หมั่นเทพ (2559, น. 18) ได้กล่าวว่า การมีระดับความมีชีวิตที่ดีในด้านความมั่นคงของชีวิต ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม โดยผ่านการประเมินมาตรฐานคุณภาพชีวิต ทำให้มีสุขภาพดี ดำรงชีวิตอยู่ในครอบครัว สังคมได้อย่างเป็นสุข อบอุ่น ปลอดภัย อยู่อย่างมีคุณค่า

ปกาสิต เพลินจิตต์ (2560, น. 14) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดสร้างขึ้น และชวนชวนให้ได้มาและพัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายในการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นในทุกด้าน ดังนั้นคุณภาพชีวิตจึงมีความสำคัญทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ ทุกคนจึงควรรู้จักและเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตให้ถูกต้อง และช่วยกันพัฒนาปรับปรุงตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพที่ดีร่วมกันได้ในที่สุด

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 16) กล่าวว่า คุณภาพชีวิต มีความสำคัญต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ ทุกคนจึงควรรู้จักและเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตให้ถูกต้อง และช่วยกันพัฒนาปรับปรุงตนเอง ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม และด้านสิ่งแวดล้อมร่วมกันได้ในที่สุด

จากทฤษฎีวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ กล่าวถึงความสำคัญของคุณภาพชีวิต คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ คุณภาพชีวิต มีความสำคัญทั้งต่อบุคคล และสังคม อีกทั้งยังเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาประเทศ มนุษย์มีความต้องการสูงสุดที่จะดำรงชีวิตที่ดี มีความสุข อบอุ่น ปลอดภัย มีคุณค่า มีความมั่นคง เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้มีอิสระเสรีภาพ และความภาคภูมิใจในการดำเนินชีวิต จึงควรที่จะมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวเกี่ยวกับ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อที่จะได้พัฒนาปรับปรุงตนเอง ครอบครัว สังคม สิ่งแวดล้อม ประเทศชาติ เพื่อที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตที่ดีร่วมกัน

1.4 การประเมินคุณภาพชีวิต

การประเมินคุณภาพชีวิต หรือการวัดระดับคุณภาพชีวิตนั้นขึ้นอยู่กับแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการศึกษาของแต่ละบุคคล ดังต่อไปนี้

UNESCO (1980, p. 312) ได้ให้เกณฑ์ประเมินคุณภาพชีวิตไว้ 2 ด้าน คือ

1. ด้านวัตถุประสงค์ (Objective) วัดได้โดยอาศัยข้อมูลทางด้านรูปธรรมที่มองเห็นได้ วัดได้ เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

2. ด้านจิตวิสัย (Subjective) เป็นการประเมินข้อมูลด้านจิตวิทยา ซึ่งอาจทำได้ โดยการสอบถามความรู้สึกและเจตคติต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับชีวิต การรับรู้ต่อความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต

ชุมพร ฉ่ำแสง และคณะ (2555, น. 16) กล่าวว่า การประเมินคุณภาพชีวิตของบุคคลมีความหลากหลายและมีรูปแบบวิธีการประเมินที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับแนวคิด และวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้น ๆ การประเมินคุณภาพชีวิตโดยอาศัยตัวบ่งชี้มี 2 ชนิด คือ 1) ตัวบ่งชี้เชิงจิตวิสัย (subjective indicators) ซึ่งเป็นการประเมินคุณภาพชีวิตโดยใช้ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นผู้ประเมินจากความคิดเห็นของตนเอง เช่น รายได้ การศึกษา อาชีพ ที่อยู่ อาศัยและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับตัวบุคคล เป็นต้น และ 2) ตัวบ่งชี้เชิงวัตถุวิสัย (objective indicators) เป็นการประเมินคุณภาพชีวิตโดยใช้แบบวัดทางด้านจิตวิทยา ประเมินโดยการสอบถามความรู้สึก และเจตคติที่มีต่อประสบการณ์ชีวิต การรับรู้ หรือความรู้สึกอารมณ์ และจิตใจของบุคคล ต่อสภาพความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความพึงพอใจในชีวิต ความผาสุก ความรู้สึกเป็นสุขความรู้สึกมีคุณค่าในตัวเอง ตลอดจนการตัดสินใจ หรือการรับรู้คุณค่าและความหมายในชีวิตของบุคคล

ศิริพันธ์ กิตติสุขสถิต (2555, น. 17) กล่าวว่า การวัดคุณภาพชีวิตควรมีองค์ประกอบของดัชนีคุณภาพชีวิต ซึ่งเป็นตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-being) และตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-being)

ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัย (Objective Well-being) ตัวชี้วัดนี้มักจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ มุ่งไปที่วัตถุ รายได้ของชาติ หรือครัวเรือน และสิ่งอำนวยความสะดวก

โดยรายได้ของชาติ และข้อมูลทางเศรษฐกิจเป็นสิ่งที่เข้าใจได้ เช่น ประเพณีของที่อยู่อาศัย ค่าครองชีพ อัตราการอ่านออกเขียนได้ การประเมินตัวชี้วัดทางสังคมเชิงภาวะวิสัยมักจะเกี่ยวกับการใช้สถิติ

ตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย (Subjective Well-being) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการวัด ความพึงพอใจ ความรู้สึก ทศนคติ และความเข้าใจในระดับบุคคลทั่วไป เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้เนื่องจาก มีความยากในการกำหนด และวัด ตัวชี้วัดนี้ออกแบบมาเพื่อวัดความสุข และความพึงพอใจของมนุษย์ แนวคิดของตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัย สัมพันธ์กับความเข้าใจและทัศนคติในเรื่องของชีวิตที่เป็นสุข ทั้งทางด้านครอบครัว เพื่อผู้ และมาตรฐานความเป็นอยู่ ตัวอย่างที่ดีของการพัฒนาตัวชี้วัดทางสังคมเชิงอัตวิสัยที่สมบูรณ์ ได้แก่ ตัวชี้วัดในเรื่องของการประสบความสำเร็จ ความปลอดภัย และความสนุกสนาน รวมถึงชีวิตในการทำงานและครอบครัว

การประเมินเชิงอัตวิสัยอยู่บนพื้นฐานของการรายงานความเข้าใจความรู้สึก และการตอบสนองของบุคคล ความรู้สึกที่ดี คุณภาพชีวิตที่ดี และความรู้สึกผาสุก เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญ ดังนั้น ตัวชี้วัดเชิงอัตวิสัยอยู่บนพื้นฐานของแบบสอบถามอยู่ในรูปของการให้คะแนนความพึงพอใจ การประเมินความพึงพอใจและสภาพชีวิต

ชูศักดิ์ เจนประโคน (2557, น. 32) กล่าวว่า คุณภาพชีวิตมีบทบาทที่สำคัญในแง่ ความผาสุกของมนุษย์ คุณภาพชีวิตเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับสวัสดิการมนุษย์และความสุข ตามลำดับขั้น ความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการความต้องการของมาสโลว์ แบ่งเป็น 5 ระดับ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Need) เป็นความต้องการที่เกิด เบื้องต้นของมนุษย์ ซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ ความต้องการคงไว้ซึ่งสภาพเดิมของร่างกาย เช่น จำนวน น้ำเกลือ น้ำตาล โปรตีน ไขมัน แคลเซียม นอกจากนั้นยังรวมถึงความต้องการเกลือแร่ ฮอร์โมน วิตามิน และสารอื่นที่จำเป็นต่อร่างกาย ส่วนอีกลักษณะหนึ่งคือ ความต้องการทางด้านร่างกายนับเป็น สิ่งสำคัญ เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่จะช่วยดำรงชีวิตโดยตรง

2. ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ความต้องการความปลอดภัยนั้น จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการความปลอดภัยได้แก่ ความมั่นคง ความยั่งยืน ความมีเสถียรภาพ ความมีอิสระ การได้รับความคุ้มครอง เป็นต้น ทั้งนี้รวมถึง ความพยายามในการแสวงหาความปลอดภัยของสังคมโดยรวม เป็นต้นว่า ความสามารถที่จะ ควบคุมเพื่อที่จะเอาชนะต่อสภาวะฉุกเฉิน เช่น สภาวะปัญหาทางสังคม โรคระบาด อาชญากรรม ความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ เป็นต้น

3. ความต้องการทางสังคม (Social Need) คือความต้องการความรัก และเอาใจใส่ ความผูกพัน การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ ซึ่งแสดงให้เห็นได้โดยความรู้สึกที่ได้รับความ กระหกระเทือนต่อการไปของมิตรสหาย คนรัก บุตรและภรรยา หรือความรู้สึกที่ได้รับความ เจ็บปวดอย่างมากต่อการที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่อย่างโดดเดี่ยว

4. ความต้องการเกียรติยศ (Esteem Needs) โดยทุกคนในสังคมนั้นมีความต้องการ และปรารถนาที่จะได้รับการยอมรับนับถือจากบุคคลอื่น ซึ่งมี 2 ประการ คือ ความต้องการมีพลัง แข็งแรง ความสำเร็จ ความเก่งกล้าสามารถ และความมีอิสระเสรี ส่วนอีกประการหนึ่งคือ ความต้องการมีเกียรติ มีชื่อเสียง มีฐานะที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งคนอื่นให้ความเชื่อถือให้ความสำคัญ ความต้องการขั้นนี้จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสมบูรณ์ ความมีพลัง ความสามารถ

5. ความต้องการให้ความฝันของตนเองเป็นจริง (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการของบุคคลที่จะบรรลุถึงความสำเร็จในสิ่งต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นความสามารถในระดับที่มนุษย์พึงกระทำได้ ความต้องการขั้นนี้จะเกิดขึ้นหลังจากความต้องการต่าง ๆ ที่กล่าวมาทุกขั้นนั้นได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการขั้นนี้จะพบความแตกต่างระหว่างบุคคลได้มากที่สุด เช่น ความต้องการหรือใฝ่ฝันในการที่จะเป็นนักกีฬา ศิลปิน หรือเป็นนักประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ

Power, Bullinger and WHOQOL Group (2002, pp. 155-119) กล่าวว่า การพัฒนาเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตด้วยการทบทวนแนวคิดของคุณภาพชีวิต และศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อกำหนดองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต ซึ่งเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิต WHOQOL-BREF-THAI ประกอบด้วยข้อคำถาม 2 ชนิด คือ แบบภาวะวิสัย (Perceived objective) และ อัตวิสัย (self-report subjective) จะประกอบด้วยองค์ประกอบของคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านร่างกาย (physical domain) คือ การรับรู้สภาพทางด้านร่างกายของบุคคลซึ่งมีผลต่อชีวิตประจำวัน เช่น การรับรู้สภาพความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย การรับรู้ถึงความรู้สึกสุขสบายไม่มีความเจ็บปวด การรับรู้ถึงความสามารถที่จะจัดการกับความเจ็บปวดทางร่างกายได้ การรับรู้ถึงผลกำกวมในการดำเนินชีวิตประจำวัน การรับรู้ถึงความเป็นอิสระที่ไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น การรับรู้ถึงความสามารถในการเคลื่อนไหวของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการทำงาน การรับรู้ว่าคุณไม่ต้องการพึ่งพาอาศัยต่าง ๆ หรือการรักษาทางการแพทย์ อื่น ๆ

2. ด้านจิตใจ (psychological domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง เช่น การรับรู้สภาวะทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง การรับรู้ภาพลักษณ์ของตนเอง การรับรู้ถึงความรู้สึกภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้ถึงความมั่นใจในตนเอง การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ และความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของตน การรับรู้ถึงความสามารถในการจัดการกับความเศร้า หรือกังวล การรับรู้เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ ของตนที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ถึงความเชื่อด้านวิญญาณ ศาสนา การให้ความหมายชีวิต และความเชื่ออื่น ๆ ที่มีผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต มีผลต่อการเอาชนะอุปสรรค เป็นต้น

3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships) คือ การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับบุคคลอื่น การรับรู้ถึงการได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม การรับรู้ว่าคุณได้เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสังคมด้วย รวมทั้งการรับรู้ในเรื่องอารมณ์ทางเพศ หรือการมีเพศสัมพันธ์

4. ด้านสิ่งแวดล้อม (environment) คือ การรับรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การรับรู้ว่าคุณมีชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขัง มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต การรับรู้ว่าคุณได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ปราศจากมลพิษต่าง ๆ การคมนาคมสะดวก มีแหล่งประโยชน์ด้านการเงิน สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ การรับรู้ว่าคุณมีโอกาสที่จะได้รับข่าวสารหรือฝึกฝนทักษะต่าง ๆ การรับรู้ว่าคุณได้มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง เป็นต้น

Ferrell et al. (1995, pp. 915) สรุปองค์ประกอบคุณภาพชีวิตเป็น 4 องค์ประกอบ คือ

1. ความผาสุกด้านร่างกาย และอาการทางกาย (physical well-being and symptom) ได้แก่ ความสามารถในการทำหน้าที่ของร่างกาย เช่น ความเหนื่อยล้า การพักผ่อนนอนหลับ

การเจริญพันธุ์ อาการเจ็บหรือปวด ความอยากรับประทานอาหาร และสุขภาพของร่างกาย โดยทั่วไป

2. ความผาสุกด้านจิตใจ (psychological well-being) เป็นความสามารถในการควบคุมความวิตกกังวล ความรู้สึกซึมเศร้า ความทุกข์ทรมานในการดูแลผู้ป่วย ความกลัว เช่น กลัวผู้ป่วย จะกลับเป็นซ้ำกลัวการลุกลามของโรค และความรู้สึกทุกข์ทรมานจากการเห็นผู้ป่วยทุกข์ทรมานจากการวินิจฉัยโรคและการรักษา ตลอดจนความรู้สึกเป็นสุข และการรับรู้คุณภาพชีวิตด้านจิตใจโดยรวม

3. ความผาสุกด้านสังคม (social well-being) เป็นความสามารถในการควบคุมความรู้สึกทุกข์ทรมานใจที่มีผู้ป่วยในครอบครัว ความสามารถในการดำรงอยู่ในสังคมได้ตามปกติ ไม่มีพฤติกรรมการแยกตัวออกจากสังคม ความสามารถในการกระทำบทบาทหน้าที่ของตนเอง การมีสัมพันธภาพกับครอบครัวและสังคมที่เป็นไปตามปกติ การได้รับการยอมรับจากสังคม และความสามารถในการจัดการเกี่ยวกับการเงินของครอบครัว

4. ความผาสุกด้านจิตวิญญาณ (spiritual well-being) เป็นความรู้สึกถึงการมีความหวัง เช่น การมีจุดหมายในการดำเนินชีวิต การมีความรู้สึกและความเชื่อในทางที่ดี รวมทั้งการได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา เช่น การไปวัด การทำสมาธิ เป็นต้น

Bowling (2010, p. 398) ได้ศึกษาคุณภาพชีวิตตามการรับรู้ของประชาชน โดยอาศัยข้อมูลจากการสำรวจด้วยวิธีการสัมภาษณ์ประชาชน จำนวน 2,000 คน ของ the office of Population Censuses and Surveys (OPCS) ซึ่งคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์พัฒนามาจากเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตเป็นรายบุคคลและเครื่องมือวัดคุณภาพชีวิตเป็นเฉพาะโรค มีทั้งแบบปลายปิด และปลายเปิด พบว่า องค์ประกอบสำคัญของคุณภาพชีวิต 5 อันดับแรก คือ

1. สัมพันธภาพภายในครอบครัว หรือกับบุคคลอื่น ได้แก่ สัมพันธภาพกับคู่สมรส สัมพันธภาพกับบุตร สัมพันธภาพกับเพื่อน สัมพันธภาพกับบิดามารดา เป็นต้น
2. สุขภาพของตนเอง ได้แก่ การมีสุขภาพกายที่ดี ความสามารถในการปฏิบัติกิจกรรม เป็นต้น
3. สุขภาพของบุคคลใกล้ชิด และที่รับผิดชอบ ได้แก่ สุขภาพของคู่สมรส เป็นต้น
4. ความมั่นคงทางการเงิน ที่อยู่อาศัย และมาตรฐานการดำรงชีวิต ได้แก่ การมีงานทำ มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น เครื่องใช้ไฟฟ้า ก๊าซหุงต้ม เป็นต้น
5. ชีวิตสังคมและกิจกรรมอดิเรก ได้แก่ การเดินทางท่องเที่ยว เป็นต้น

จากที่กล่าวมาในเรื่องของการประเมินคุณภาพชีวิต คณะผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า การประเมินคุณภาพชีวิตแบ่งเป็น 2 ด้าน และมีตัวชี้วัดดังต่อไปนี้

1. ด้านวัตถุวิสัย (Objective) เป็นการวัดข้อมูลมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นทางด้านรูปธรรมที่มองเห็นได้ การประเมินด้านวัตถุวิสัย ประเมินได้โดยใช้แบบสอบถาม

1.1 ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

1.1.1 ครอบครัวมีอาชีพที่พอเพียง

1.1.2 มีการจัดการการเงินครอบครัว

1.1.3 มีสิ่งอำนวยความสะดวก ไฟฟ้า วิทยุ โทรศัพท์ พัดลม ก๊าซหุงต้ม
กาน้ำร้อน กระดาษไฟฟ้า ไมโครเวฟ ตู้เย็น มอเตอร์ แอร์ รถยนต์

1.2 การศึกษา มีสถานศึกษาให้เข้ารับการศึกษ

1.2.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1.2.2 โรงเรียนประถมศึกษา

1.3 ที่อยู่อาศัย

1.3.1 มีชีวิตอยู่อย่างอิสระไม่ถูกกักขัง

1.3.2 ได้รับการดูแลเอาใจใส่

1.3.3 มีความปลอดภัยและมั่นคงในชีวิต

1.4 สิ่งแวดล้อม

1.4.1 ความปลอดภัย

1.4.2 ปราศจากมลพิษต่าง ๆ

1.4.3 สุขภาพดี

1.4.4 สถานบริการทางสุขภาพและสังคมสงเคราะห์

1.4.5 ได้รับการโภชนาการที่ดี

1.4.6 มีกิจกรรมสันทนาการ และมีกิจกรรมในเวลาว่าง

1.4.7 การคมนาคมสะดวก

2. ด้านจิตวิสัย (Subjective) (Subjective) เป็นการวัดทัศนคติในเรื่องของชีวิตที่เป็นสุข
ความสนุกสนาน ความปลอดภัย ความพึงพอใจ การประเมินด้านจิตวิสัยอาจทำได้โดยการสอบถาม
ความรู้สึกและเจตคติต่อประสบการณ์ของบุคคลเกี่ยวกับชีวิต

2.2 ได้รับตอบสนองตามความต้องการ

2.2.1 ไม่ต้องพึ่งพาต่าง ๆ หรือการรักษาทางการแพทย์ อื่น ๆ

2.2.2 มีความรู้สึกสบายไม่มีความเจ็บปวด ทรมานซึมเศร้า

2.2.3 ความเป็นอิสระ ไม่มีความกังวล วิตกกังวล

2.2.4 ความสามารถในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตน

2.2.5 ความสมบูรณ์แข็งแรงของร่างกาย

2.3 ด้านจิตใจ (psychological domain) คือ การรับรู้สภาพทางจิตใจของตนเอง

2.3.1 ความมั่นใจในตนเอง

2.3.2 ความรู้สึก ภาคภูมิใจในตนเอง

2.3.3 ภาพลักษณ์ของตนเอง

2.3.4 การรับรู้ถึงความคิด ความจำ สมาธิ การตัดสินใจ

2.3.5 ความสามารถในการเรียนรู้เรื่องราวต่าง ๆ ของตน

2.3.6 การรับรู้ถึงทางบวกที่บุคคลมีต่อตนเอง

2.3.7 การดำเนินชีวิตตามศาสนา มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา

2.4 ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationships)

2.4.1 มีสัมพันธ์ภาพกับครอบครัวและสังคมที่เป็นไปตามปกติ

- 2.4.2 ความสามารถในการกระทำการทบทวนหน้าที่ของตนเอง
- 2.4.3 ได้รับความสำคัญการได้รับการยอมรับจากสังคม
- 2.4.4 ได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นในสังคม
- 2.4.5 ไม่มีพฤติกรรมการแยกตัวออกจากสังคม

ตอนที่ 2 ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ในการศึกษาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้
 2.1) ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง 2.2) ลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2.3) ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 2.4) องค์ประกอบของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1 ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางที่ควรดำรงอยู่และปฏิบัติตนแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปีตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ 2550 ให้ใช้เป็นแนวทางการแก้ไข เพื่อให้รอดพ้นวิกฤต และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และยั่งยืนภายใต้ความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

ณรงค์ โชควัฒนา (2542, น. 16-17) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยไม่มองเฉพาะเศรษฐกิจอย่างเดียว ต้องมองสังคม และสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ ไปด้วย การพัฒนา โดยการพัฒนา ต้องมองรอบด้าน เรียกว่า บูรณาการและพึ่งตนเอง พึ่งเงินออม สติปัญญา และการตลาด โดยอาศัยปัจจัยในการพัฒนา คือ คนและเป้าหมายของคน ก็คือ อยู่ดี กินดี มีสุขทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา คุณธรรม เศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อมที่ดี

ประเวศ วะสี (2542, น. 4-6) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การมีความพอเพียงอย่างน้อย 7 ประการ ดังนี้

1. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกครอบครัว ไม่ใช่เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน
2. จิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรคนอื่นได้ คนที่ไม่พอจะรักคนอื่นไม่เป็น
3. สิ่งแวดล้อมพอเพียง การอนุรักษ์และเพิ่มพูนสิ่งแวดล้อม จะทำให้ยังชีพและทำมาหากินได้ เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน ซึ่งได้ทั้งอาหาร ได้ทั้งสิ่งแวดล้อม และได้ทั้งเงิน
4. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง การรวมตัวกันเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ทำให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม
5. ปัญญาพอเพียง มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวได้อย่างต่อเนื่อง
6. อยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ดังนั้น เศรษฐกิจจึงควรสัมพันธ์และเติบโตขึ้นจากรากฐานทางวัฒนธรรม จึงจะมั่นคง
7. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ใช่รวยแบบเตี้ยจน เตี้ยจนแบบกะทันหันปรับตัวไม่ทัน แต่เศรษฐกิจพอเพียงที่มั่นคงจะทำให้สุขภาพจิตดีเมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล ความสมดุล คือ ความปกติ และยั่งยืน คำว่า เศรษฐกิจ เป็นคำที่มีความหมายที่ดี หมายถึง ความเจริญที่เชื่อมโยงกายใจสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมเข้าด้วยกัน แต่ได้มีการนำเอาเศรษฐกิจไปใช้ใน

ลักษณะแบบแยกส่วน ซึ่งหมายถึง การแสวงหาเงินเท่านั้น เมื่อแยกส่วน ก็ทำลายส่วนอื่น ๆ จนเสียความสมดุล และเกิดเป็นวิกฤต

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (2548, น. 1) ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงหมายถึง เศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) อยู่ได้โดยไม่ต้องเดือดร้อน โดยต้องสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตนเองให้ดีเสียก่อน คือ ตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ไม่ใช่มุ่งหวังแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็ว แต่เพียงอย่างเดียว เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้า และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับก่อน

กรมทรัพย์สินทางทะเลและชายฝั่ง (2553, น. 12) กล่าวว่า ในเรื่องความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสไว้ว่า “...คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอสำหรับใช้เท่านั้น แต่มีความหมายว่าพอมีพอกิน...พอมีพอกินนี้ก็แปลว่า เศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง...”

“...ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินมีอยู่ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูฟุ่มเฟือย แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรจะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ...”

“...Self-sufficiency (พึ่งตนเอง) นั้นหมายความว่า ผลิตอะไร มีพอที่จะใช้ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง...”

“...แต่พอเพียงนี้ มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือ คำว่า พอก็พอเพียง เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอใจในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อย ก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด-อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ-มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็จะอยู่อย่างมีความสุข...” (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม พ.ศ. 2541)

สันทพัฒน์ อรุณธารี (2558, น. 29) กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติตน ของประชาชนทุกระดับ ให้ยึดมั่นทางสายกลาง มีความพอเพียงพอประมาณ และภูมิคุ้มกันในตนเอง ให้รู้จักพึ่งพาตนเองได้ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล และยั่งยืน โดยให้มีจิตสำนึกที่ดีต่อตนเอง และสังคม และรู้จักใช้ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีคุณค่าและยั่งยืน

คำตัน จันทวงษา (2559, น. 29) กล่าวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำเนินชีวิตที่อยู่อย่างเพียงพอใน 3 ด้าน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีจะต้องอาศัยเงื่อนไขความรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังและมีหลักแห่งคุณธรรมเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การบริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จ

จิรารัตน์ ปานโพธิ์ (2561, น. 12) ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การปูพื้นฐานชีวิตที่เรียบง่ายในความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมี เพื่อเป็นรากฐานชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืนในอนาคต ซึ่งหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. พอประมาณ
2. มีเหตุผล

3. มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
4. มีความรู้ (รอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง)
5. มีคุณธรรม (ซื่อสัตย์สุจริต ขยันอดทน สติปัญญา แบ่งปัน)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังนี้ เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หลักการในการดำเนินชีวิต ที่จะพึ่งพาตนเองได้ ด้วยความเพียงพอในตนเอง โดยไม่ต้องเดือดร้อน สร้างภูมิคุ้มกันในตัว ด้วยการปฏิบัติด้วยความพอประมาณ มีเหตุผล พึ่งพาตนเองได้ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีจิตสำนึกที่ดีต่อตนเอง สังคม รู้จักใช้ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า ด้วยความรู้ ความรอบคอบ ระมัดระวัง มีคุณธรรม เพื่อสร้างรากฐานชีวิตที่มั่นคง และยั่งยืน

2.2 ลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ เป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น มีพื้นฐานมาจากวิถีดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติเพื่อความมั่นคง ยั่งยืนของการพัฒนา ทั้งนี้คุณลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ในทุกระดับ โดยเน้นการปฏิบัติทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้แก่ ประเวศ วะสี (2541, น. 20-22), เกษม วัฒนชัย (254, น. ข), พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2549, น. 57), อุษณีย์ เกษมสันต์ ณ อยุธยา (2553, น. 51-52), พันเอก สุรศิษฐ์ กิจพิทักษ์ (2560, น. 17-18) และพระอูกฤษ โชติธยาโน (ทวี) (2561, น. 52) ได้กล่าวถึงลักษณะของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสอดคล้องกันเป็นลักษณะ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ของปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงคณะผู้วิจัยพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ความพอประมาณ คือ การบริโภค อุปโภคปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอประมาณ ได้แก่ พออยู่ พอกิน พอเก็บ พอใช้ พอเหมาะ พอควร ประหยัดมัธยัสถ์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น
2. ความมีเหตุผล คือ การพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยเหตุผลด้วยความรอบคอบ
3. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทในการเตรียมพร้อมรับผลกระทบ ของสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
4. เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ
5. เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

2.3 ความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้หลาย ๆ ท่านซึ่งมีความคล้ายคลึงกันบ้าง แตกต่างกันบ้าง ดังต่อไปนี้

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์ (2550, น. 77-82) สรุปจากการรายงานการพัฒนาคนของประเทศไทย ได้กล่าวถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศใน 6 ประการ ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการใช้จ่ายความยากจนและการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศต่อไป

3. เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทหรือหน่วยงานด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน

4. หลักการของเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล ในการบริหารงานในภาครัฐ

5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติเพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน หรือเพื่อปรับปรุงนโยบายต่างๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นการวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน

6. ในการปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องความพอเพียงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคนเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2550, น. 10) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคน ดังนี้

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้มนุษย์มีความพออยู่ พอกิน พอใช้ สามารถพึ่งตนเองได้และมีความสุขตามอัตภาพความเป็นอยู่

2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นตลอดจนใช้เสรีภาพในสังคมได้อย่างสันติสุข คือ ไม่เบียดเบียนหรือเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นรู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีจิตเมตตา และจิตสาธารณะ

3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน เห็นคุณค่า ไม่ทำลาย และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้มนุษย์อยู่อย่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรม ประเพณีรักษาประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ค่านิยม และเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลของสังคม

สนธยา พลศรี (2551, น. 1) กล่าวว่า ความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง มีดังนี้

1. พอมีพอกิน ปลูกพืชสวนครัวไว้กินเองบ้าง ปลูกไม้ผลไว้หลังบ้าน 2-3 ต้นพอที่จะมีไว้กินเองในครัวเรือนเหลือจึงขายไป

2. พออยู่พอใช้ ทำให้บ้านน่าอยู่ ปราศจากสารเคมี กลิ่นเหม็น ใช้แต่ของที่ เป็นธรรมชาติ (ใช้จุลินทรีย์ผสมน้ำถุพื้นบ้าน จะสะอาดกว่าใช้น้ำยาเคมี) รายจ่ายลดลง สุขภาพจะดีขึ้น (ประหยัดค่ารักษาพยาบาล)

3. พอออกพอใจ เราต้องรู้จักพอ รู้จักประมาณตน ไม่ใคร่อยากใคร่มีเช่นผู้อื่นเพราะเราจะหลงผิดกับวัตถุ ปัญญาจะไม่เกิด “การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เราพออยู่พอกิน

และมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพหุมีพอกิน แบบพหุมีพอกิน หมายความว่า อุ่มชูตัวเองได้ ให้มีพอกเพียงพอตัวเอง”

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 3) ได้ให้ความสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการจัดความยากจนและการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ
2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
3. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่าง ๆ ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการดำเนินงานบนรากฐานของความพอเพียง
4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ
5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน และเพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสม
6. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยการพัฒนาคนให้พออยู่พอกินและอยู่ดีมีสุข พึ่งตนเองได้ระดับหนึ่ง มีศักยภาพ มีทางเลือก ทั้งด้านสุขภาพ ความรู้ ทักษะ อาชีพ เสรีภาพ
7. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียน ไม่เอารัดเอาเปรียบ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีจิตเมตตา และจิตสาธารณะ

สำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2550, น. 77-82) ได้กล่าวถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่า มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ 6 ประการ ดังนี้

1. เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับการจัดความยากจนและลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ
2. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
3. เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้นผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
4. หลักการเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่งต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล
5. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยฉับพลัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาค และยั่งยืน
6. ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยม และความคิดของคน เพื่อเอื้อต่อการพัฒนาคน

คำตัน จันทะวงษา (2559, น. 30) หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักแนวคิดและหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดในสภาวะการณ์ของโลกยุคโลกาภิวัตน์และสภาวะวิกฤตทาง

เศรษฐกิจในปัจจุบันโดยมีหลักคุณธรรมเป็นที่ยึดเหนี่ยวควบคู่กับการดำเนินชีวิต ตลอดจนใช้เป็นแนวคิดในการกำหนดนโยบายเพื่อการบริหารตั้งแต่ระดับบุคคล ชุมชน หน่วยงานองค์การต่าง ๆ สถาบัน จนถึงระดับรัฐบาลที่มีหน้าที่บริหารประเทศ

มานิตย์ พานแสวง (2561, น. 33) กล่าวถึงความสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการ เป็นแนวคิดเพื่อใช้เป็นแนวทางหรือหลักในการดำเนินชีวิตให้อยู่รอดในสังคม มีความเข้มแข็ง มีค่านิยม ความคิดที่ดี มีศักยภาพที่จะเป็นพลังเมื่อที่มีคุณภาพของสังคมไม่ว่าสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใดก็ตาม เศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกับบุคคลอื่น และสิ่งแวดล้อมในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยใช้หลักคุณธรรมในการอยู่ร่วมกัน ตลอดจนสามารถใช้เป็นหลักการแนวคิดในการวางแผน กำหนดนโยบายในการบริหารงานต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับบุคคลไปจนถึงระดับประเทศ เพื่อความมั่นคงของสังคมและประเทศชาติ

จากที่นักวิชาการได้กล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในข้างต้น คณะผู้วิจัยพอที่จะสรุปเรียบเรียงความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ดังต่อไปนี้

1. ปลุกฝังจิตสำนึก ค่านิยม และความคิดพอเพียง ในการพัฒนาคน
2. ขจัดความยากจนและการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ
3. ช่วยให้ผู้มีมนุษย์อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนหรือเอาเปรียบผู้อื่นรู้จักแบ่งปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีจิตเมตตา และจิตสาธารณะ
4. เป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชนและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กรต่าง ๆ
6. ช่วยให้ผู้มีมนุษย์อยู่อย่างมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมประเพณีรักษาประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ค่านิยม และเอกลักษณ์หรืออัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลของสังคม
7. เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายของชาติการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

2.4 องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยคุณลักษณะ 3 ประการ และเงื่อนไข 2 ประการ หรือที่เรียกว่า 3 ห่วง 2 เงื่อนไข คือ

2.4.1 หลักความพอประมาณ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของหลักความพอประมาณไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 22-28) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493-2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักความพอประมาณ ดังนี้ 1) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 กรกฎาคม 2517 ความตอนหนึ่งว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะ

เศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป” 2) พระบรมราชาบาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 19 กรกฎาคม 2517 ความตอนหนึ่งว่า ...ในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือ ความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อนด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว... การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงขึ้นต่อไปได้แน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลว... 3) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 9 ธันวาคม 2540 ความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเราทำโครงการที่เหมาะสม ขนาดที่เหมาะสมอาจจะไม่ดูหุหุหุแต่จะไม่ล้ม หรือถ้ามีอันเป็นไปก็ไม่เสียมาก...” และ 4) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2541 ความตอนหนึ่งว่า ...พอมีพอกินนี้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนพอมีพอกินก็ใช้ได้ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอมีพอกินก็ยิ่งดี... ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกิน มีอยู่ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่หรูหราก็ได้ แต่ว่าพอแม้บางอย่างอาจจะดูฟุ้งเฟ้อ แต่ถ้าทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ อันนี้ก็ความหมายอีกอย่างของเศรษฐกิจหรือระบบพอเพียง... แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่า พอก็เพียงพอ เพียงนี้ ก็พอดังนั่นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อยเมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศมีความคิด “อันนี้ไม่ใช่เศรษฐกิจ” มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียง...

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2550, น. 14) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความเหมาะสมของการดำเนินงานทั้งในแง่ของขนาดที่ไม่เล็กเกินไป หรือไม่ใหญ่เกินไป แต่เป็นไปตามอัตภาพ และสภาพแวดล้อมและในแง่ของจังหวะเวลาที่ไม่เร็วเกินไป หรือไม่ช้าจนเกินไป แต่รู้จักทำเป็นขั้นตอนเพื่อให้การดำเนินงานมีความก้าวหน้าโดยที่ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

ปรียานุช พิบูลสรารุท (2551, น. 76) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็น และเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้ง วัฒนธรรมใน แต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น

รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (2554, น. 19-21) กล่าวว่า ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี โดยเฉพาะการอุปโภคบริโภค ปัจจัยต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตให้พอดีพอเหมาะกับความต้องการของร่างกาย ดำรงชีวิตด้วยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่กอบโกยไว้เฉพาะตนจนทำให้เกิดความขาดแคลน ไม่สมดุลรู้จักพอประมาณในการแสวงหา รู้จักรับและสละปัจจัยที่ควรสละเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม รู้จักตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่มากระทบเราอย่างพอเหมาะพอควรไม่มากเกินไป และไม่น้อยเกินไป รวมถึงไม่กระทำการอันเป็นการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน

จารุวรรณ บัวทุม (2556, น. 6) กล่าวว่า ความพอประมาณ หมายถึง การดำรงชีวิตด้วยความพอดีรู้จักใช้จ่ายอย่างพอดีและไม่สร้างหนี้สินในครัวเรือน

ธนภูมิ ธารุธ (2559, น. 18) กล่าวว่า หลักความพอประมาณ หมายถึง ความพอดี
ต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และเป็นวัฒนธรรม โดยไม่เบียดเบียน
ตนเองและผู้อื่น เป็นทางสายกลางในการปฏิบัติ ซึ่งต้องทำเป็นลำดับขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ
ความพอมีพอกินก่อน สามารถอุ้มชูตนเอง และครอบครัวได้โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด
ระมัดระวัง ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงแล้ว ปฏิบัติได้แล้ว จึงพัฒนาการประกอบอาชีพ
การดำเนินงานให้มีความก้าวหน้าไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และประหยัด เพื่อ
ป้องกันความผิดพลาด ล้มเหลว

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 19) กล่าวว่า องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความพอประมาณ หมายถึง การมีความพึงพอใจในฐานะของตนเอง การมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสมกับฐานะการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักประหยัดและพอเพียง การเลือกใช้สินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวันที่มีราคาเหมาะสม การรับประทานอาหารที่บ้านเป็นประจำ รายได้ที่ได้รับพอดีกับรายจ่าย การตอบสนอง ความอยากมีอยากได้สินค้า และบริการอย่างพอเหมาะ พอดีมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ของตัวเอง

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจเกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักพอประมาณ ได้ว่า หลักความพอประมาณ คือ การดำเนินชีวิตไปด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ประหยัด ด้วยการอุปโภคบริโภคตามอัตภาพ ตามความพอดีต่อความจำเป็น เหมาะสมกับฐานะของตนเองที่พอมีพอกิน สามารถอุ้มชูตนเองและครอบครัว พัฒนางานให้ก้าวหน้าตามลำดับโดยไม่เบียดเบียนตนเอง และทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

2.4.2 หลักความมีเหตุผล

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของหลักความมีเหตุผลไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 33, 42) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตั้งแต่ พุทธศักราช 2493 - 2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักความมีเหตุผล ดังนี้ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 9 กรกฎาคม 2531 ความตอนหนึ่งว่า ...ข้าพเจ้าอยากให้ทุกคนคำนึงถึงกฎแห่งเหตุผล ว่าผลที่เกิดขึ้นเพราะเหตุ คือ การกระทำและผลนั้นจะเป็นผลดีหรือผลเสีย ก็เพราะกระทำให้ดีหรือให้เสีย ดังนั้นการที่จะทำงานใดให้บรรลุผลที่พึงประสงค์จะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อน เป็นเบื้องต้น แล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริงและด้วยความสุจริต งานของ แต่ละคนจึงจะเป็นผลดีและเชื่อได้ว่าผลงานของแต่ละคนจะประมวลกันเป็นความเจริญมั่นคงของ บ้านเมืองได้ตั้งปรารถนา... พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2543 ความตอนหนึ่งว่า ...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ ขออย่าว่าเป็นการทิ้งเศรษฐกิจ หรือความ ประพฤติ ที่ทำอะไรเพื่อให้เกิดผลโดยมีเหตุมีผล คือเกิดผลอันมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดี ถ้าคิดให้ ดีให้ผลที่ออกมา คือ สิ่งที่ดีตามเหตุ การกระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำ 19 นั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดี ดีแปลว่ามีประสิทธิภาพ ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มี ความสุข...

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2550, น. 14) กล่าวว่า หลักความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาที่จะดำเนินการใด ๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไร้อคติ คำนึงถึงเหตุ และปัจจัย

แวดล้อมทั้งหมด เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์และความสุขโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2551, น. 76) กล่าวว่า หลักความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาหลักกฎหมาย หลักศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบรู้ และรอบคอบ

รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (2554, น. 19-21) กล่าวว่า ความมีเหตุผล หมายถึง การรู้จักใช้เหตุผลเข้าพิจารณาทุก ๆ ปัญหาที่เข้ามากระทบ โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง มีเหตุปัจจัยอะไรเป็น ตัวก่อให้เกิดจะหลุดออกจากเหตุนั้นได้ โดยอาศัยช่องทางใด และจะใช้วิธีการใด ตลอดจนคำนึงถึง ผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ ทั้งต่อตนเอง สังคมส่วนรวม ด้วยความรู้ความเข้าใจ วิเคราะห์วางแผน ประสานงาน และดำเนินการอย่างมีระบบ รอบคอบ

จารุวรรณ บัวทุม (2556, น. 7) กล่าวว่า ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจในการประกอบอาชีพ เป็นไปด้วยความมีเหตุผล โดยคำนึงถึงสภาพเศรษฐกิจ สังคม ปัจจุบันให้มากที่สุด

ธนภูมิ ธารุช (2559, น. 19) กล่าวว่า ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดด้วยความถี่ถ้วน รอบคอบ ไม่ย่อท้อ ไม่อคติ บนพื้นฐานของข้อมูล ความรู้ หลักวิชา กฎหมาย ศีลธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยมีการวิเคราะห์ และพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ หมายถึง ถ้ากระทำเหตุดี คือ คิดดี มีวิธีการที่เหมาะสม ผลของการกระทำนั้นจะดีตามไปด้วย ดังนั้น การที่จะทำงานใดให้ประสบผลสำเร็จจะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อน แล้วลงมือกระทำตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริงและด้วยความสุจริต เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์ และความสุขโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 52) กล่าวว่า หลักการมีเหตุผล หมายถึง การรู้จักใช้เหตุผลเข้าพิจารณาทุก ๆ ปัญหาที่เข้ามากระทบ ใช้เหตุผลในการพิจารณา และแก้ไขปัญหาด้วยความรอบคอบมีความอดทน อดกลั้นต่ออบายมุขต่าง ๆ การใจกว้าง หนักแน่น รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น มีการอยู่ร่วมกันในครอบครัวอย่างอบอุ่น มีการวางแผนการดำเนินชีวิตอย่างเป็นขั้นตอนการวางแผนการใช้จ่ายของตนเองในชีวิตประจำวัน มีการออมทรัพย์จากผลผลิตที่จำหน่ายได้ การยึดหลักประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกับเพื่อน มีความเมตตาเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และการใช้สิ่งของอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจเกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักความมีเหตุผล ได้ว่า ความมีเหตุผล คือ การพิจารณาตัดสินใจในการแก้ปัญหา หรือการดำเนินการใด ๆ ด้วยความถี่ถ้วนรอบคอบ ไม่มีอคติ ด้วยการคำนึงถึงเหตุและปัจจัยแวดล้อมทั้งหมด ตามหลักเหตุผล กฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดจากการกระทำนั้น ๆ ทั้งต่อตนเอง สังคมส่วนรวม เพื่อให้การแก้ปัญหาหรือดำเนินงานใด ๆ เป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์และความสุข

2.4.3 ระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 45 -58) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตั้งแต่ พุทธศักราช 2493 – 2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ดังนี้ 1) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 23 กุมภาพันธ์ 2504 ความตอนหนึ่งว่า “...ท่านทั้งหลายคงจะตระหนักอยู่แล้วว่าการศึกษาเล่าเรียนเป็นเรื่องที่ไม่สิ้นสุด ผู้ปรารถนาความเจริญในการประกอบกิจการงานจะต้องหมั่น เอาใจใส่แสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอมิฉะนั้นจะกลายเป็นผู้ที่ล้าสมัยสมรรถภาพไป...” 2) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2540 ความตอนหนึ่งว่า 20 “...เชื่อว่าประเทศไทยจะสามารถพ้นวิกฤตการณ์ได้ดีกว่าหลายประเทศ เพราะประเทศ เพราะ แผ่นดินนี้ ยังเหมาะสมกับความเป็นอยู่ได้อย่างที่เคยพูดมาหลายปีแล้วว่า ภูมิประเทศยังให้ คือ เหมาะสมแต่ความเป็นอยู่ต้องไม่ฟุ้งเฟ้อ ต้องอยู่อย่างประหยัด และต้องไปในทางที่ถูกต้อง...” และ 3) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2546 ความตอนหนึ่งว่า “...ต้องพัฒนาอาชีพความเป็นอยู่ของประชาชน คือ อาชีพ ไม่ใช่เพียงแค่ปลูกผัก ถั่ว ปลูกยา ให้หลานเฝ้า แต่เป็นเรื่องของให้ความอยู่ดี กินดี ความรู้ การศึกษา กล่าวว่าการต้องช่วยให้ การศึกษาดีขึ้นเพราะถ้าการศึกษาไม่ดี คนไม่สามารถที่จะทำงานการศึกษาต้องได้ทุกระดับ...”

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2550, น. 14) กล่าวว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การจัดองค์ประกอบของการดำเนินงานให้มีสภาพพร้อมรองรับต่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในได้เป็นอย่างดี

กรรณิการ์ ภิรมย์รัตน์ (2553, น. 5) กล่าวว่า ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง พฤติกรรม เกี่ยวกับการวางแผนการใช้จ่ายเงิน การวางแผนในการทำงาน การวางแผนการเรียนการสอน และ พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความซื่อสัตย์สุจริต ความขยัน หมั่นเพียร และความอดทน

รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (2554, น. 19-21) กล่าวว่า ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การรู้เท่าทันตนเอง รู้เท่าทันเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และหาทางป้องกันรับมือได้ คำนึงถึงผลดีและผลเสียของการเปลี่ยนแปลง ปัจจัยเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดปัญหาขึ้น ความล้มเหลวหากไม่สามารถรับมือได้ ความสามารถในการพึ่งตนเอง มีวินัยในตนเอง เพื่อช่วยให้พ้นตัวได้ง่าย เมื่ออยู่ในภาวะเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง และรับมือกับสถานการณ์ที่อยู่นอกเหนือความคาดหมาย เป็นการเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในอนาคตทั้งใกล้และไกล

จารุวรรณ บัวทุม (2556, น. 7) กล่าวว่า ความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง เกษตรกรมีหลักคิด และทักษะเบื้องต้นในการผลิตเองใช้เองเพื่อลดต้นทุน และเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและมีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรที่เป็นฐานการผลิตและรักษาสสมดุลของระบบนิเวศในดิน น้ำ ป่า ฯลฯ

ธนภูมิ ธารวุธ (2559, น. 20) กล่าวว่า ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน การศึกษาและการแสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอจึงเป็น

สิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาอาชีพการดำเนินงานและการดำรงชีวิตเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้กับสถานการณ์อย่างทันท่วงที

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 54) ได้กล่าวว่า ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง มีการปลูกพืชผักสวนครัวรับประทานอาหารได้ ถูกหลักโภชนาการ การสร้างครอบครัวให้อบอุ่น เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันเบื้องต้น มีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว มีการลดละเลิกเหล้าบุหรี่และอบายมุข มีการตรวจสุขภาพเป็นประจำทุกปี การออกกำลังกายเป็นประจำเพื่อการมีสุขภาพแข็งแรง มีงานพิเศษ สร้างรายได้เสริม ที่นอกเหนือจากรายได้ประจำ มีความสามารถในการพึ่งตนเอง และมีการสร้างวินัยในการออม เช่น การฝากเงินออมทรัพย์ การซื้อพันธบัตรรัฐบาล สลากออมทรัพย์ ฯลฯ

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจเกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้ว่า ระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี คือ การจัดสภาพความพร้อมในการหาทางป้องกันรับมือกับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สามารถปรับตัว รับมือกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างทันท่วงที

2.4.4 เงื่อนไขความรู้

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเงื่อนไขความรู้ไว้ดังต่อไปนี้

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2550, น. 14) กล่าวว่า เงื่อนไขความรู้ หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างถูกต้อง ประกอบด้วย ความรอบรู้ คือ ความรู้ลึกในงานที่ทำ และความรู้กว้างในสภาวะแวดล้อมและสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำ ความระลึกรู้ (สติ) คือ การยั้งคิดพิจารณาและรู้ทันสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่จะกระทำการใด ๆ และความรู้ชัด (ปัญญา) คือ การเห็น และเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างชัดถูกต้องตามเหตุตามผล และตามจริง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 63-77) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่ พุทธศักราช 2493 – 2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเงื่อนไขความรู้ ดังนี้ 1) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 8 กรกฎาคม 2508 ความตอนหนึ่งว่า “...ความรู้ นั้นเป็นหลักของการทำงานผู้ที่จะทำงานอย่างใด จำต้องมีความรู้ในเรื่องนั้นก่อนเป็นเบื้องต้น ส่วนความคิดเป็นเครื่องช่วยความรู้ คือ ช่วยให้ความรู้ได้ถูกต้อง เช่น จะใช้อย่างไร ที่ไหน เมื่อใด เมื่อมีความรู้สำหรับงาน มีความคิดสำหรับ พิจารณา ใช้ความรู้ให้ถูกต้องแล้วยอมทำงาน ได้ผลสมบูรณ์ดียากที่จะผิดพลาด ความรู้กับ ความคิดจึงไม่ควรแยกจากกัน...” 2) พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 4 ธันวาคม 2547 ความตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเราฟังคนที่มีความรู้เราก็ได้ความรู้ ไม่ใช่ความรู้ที่จะมา สอนคนโน้น คนนี้ได้ แต่ได้ความรู้ที่จะปฏิบัติได้ ถ้าเราฟังคนแล้วก็ฟังจริง ๆ แต่ต้องพิจารณา อันนี้ เป็นข้อสำคัญ ต้องพิจารณาว่าที่ท่านพูดนั้นถูกต้องหรือไม่ ถ้าพูดถูกต้อง ปฏิบัติได้เราก็คือ เราได้ประโยชน์ ส่วนรวมก็ได้ประโยชน์ เพราะว่าเราเอาความรู้ที่ท่านพูดไปปฏิบัติ ต่อ...” และ 3) พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 7 กุมภาพันธ์ 2516 ความตอนหนึ่งว่า “...เมื่อมีวิชาความรู้ศึกษาสะสมไว้เป็นอย่างดี มีความไม่เคร่งเครียด ในหลักวิชาจนเกินไป และมีความเข้าใจในสภาพที่เป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ อย่างแจ่มแจ้งแล้ว ก็จะทำให้เกิด

ความคิดเห็นอันปลอดโปร่ง สว่างไสวจะมีเหตุผลอันถูกต้อง่องแท้ และจะมีปัญญา อันแนบคายที่จะนำมาใช้ปฏิบัติงานและแก้ไขปัญหาทั้งปวงได้อย่างมีประสิทธิภาพ...”

รัฐพงศ์ บุญญานุวัตร (2554, น. 19-21) กล่าวว่า มีความรู้หมายถึง รู้ตนเองอยู่เสมอว่ากำลังทำอะไร มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน มีความรอบคอบที่จะนำความรู้มาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและระมัดระวังในขั้นปฏิบัติศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ มีอุดมการณ์และอุดมคติซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการดำเนินชีวิต ผู้ที่มีอุดมการณ์ในการทำงาน และดำรงชีวิต จะทำงานเพื่องานด้วยความวิริยะอุตสาหะ ซื่อสัตย์สุจริต เสียสละอดทน รู้จักเกรงใจ และให้อภัย

จารุวรรณ บัวทุม (2556, น. 7) กล่าวว่า มีความรู้หมายถึง มีความรอบรู้ความเข้าใจเทคนิค วิธีการฟื้นฟูอาชีพ และสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการฟื้นฟูอาชีพได้อย่างถูกต้องเหมาะสมครบถ้วนรอบด้านในสิ่งที่ทำ

ธนภูมิ ธารุธ (2559, น. 21) ได้กล่าวว่า เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน รู้จริง และรอบรู้ในงานที่ทำ สามารถนำความรู้ มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน และแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การทำงานประสบความสำเร็จป้องกันความผิดพลาดโดยต้องระมัดระวัง รอบคอบในการใช้ความรู้ให้ถูกต้องโดยไม่ ทุจริต คอรัปชั่น และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น การใช้ความรู้จึงจำเป็นต้องใช้ ควบคู่กับคุณธรรม โดยนำคุณธรรมมากำกับความรู้ ซึ่งการชวนขยายหาความรู้จะต้องกระทำ อย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาอาชีพ การดำเนินงาน และการดำเนินชีวิต ให้ประสบความสำเร็จและ เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 55) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียงด้านมีความรู้ หมายถึง การมีความรู้ในการปฏิบัติตนเพื่อเป็นคนดีมีศีลธรรม การศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาพัฒนาอาชีพอยู่เสมอ การนำความรู้มาปรับปรุงตนเองและการทำงานให้ดีขึ้น มีการเพิ่มพูนความรู้โดยการ ติดตามข่าวสารทำให้รู้เท่าทันสถานการณ์ในปัจจุบัน การได้รับข่าวสารที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง มีความสามารถให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาแก่บุคคลอื่นได้ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชนตนเองได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจเกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเงื่อนไขความรู้ ได้ว่า เงื่อนไขความรู้ เป็นการศึกษาหาความรู้ ติดตามข่าวสารให้ทันสถานการณ์ปัจจุบันอยู่เสมอ เพื่อให้มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้านทั้งในสภาวะแวดล้อม และที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำ สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน และแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีปัญญาเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต ตามเหตุผลความเป็นจริงสามารถให้คำปรึกษาแก่ผู้อื่น และสามารถใช้ความรู้พัฒนาชุมชน สังคมของตนเองได้

2.4.5 เงื่อนไขคุณธรรม

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของเงื่อนไขคุณธรรมไว้ดังต่อไปนี้

ไพเราะ เลิศวิราม (2550, น. 58) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม ประกอบด้วย มีความตระหนัก ในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ และไม่ตระหนี่

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2550, น. 10) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง ความซื่อสัตย์ สุจริต มีความมานะอดทน พากเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์ (2550, น. 14) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง เครื่องอาศัยของการดำเนินงานเพื่อให้เป็นไปอย่างดีงามประกอบด้วย ความซื่อสัตย์ สุจริต คือ ความประพฤติชอบมีการพูดและการกระทำซื่อตรงต่อหน้าที่การงานต่อตนเองและ ต่อผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง และไม่เอาเปรียบ มีความ อดทน มีความเพียร คือ ความบากบั่น ความกล้าแข็งมีความหนักแน่น ไม่ท้อถอยทำให้การ ดำเนินงานรุดหน้าเรื่อยไปจนประสบผลสำเร็จ และความรอบคอบระมัดระวัง คือ การพิจารณา อย่างถี่ถ้วนในทุกแง่มุมก่อนที่จะดำเนินงานเพื่อมิให้เกิดความผอเอและพลั้งพลาด

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550, น. 91, 98) ได้ประมวลคำในพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ตั้งแต่พุทธศักราช 2493 – 2549 ที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในเงื่อนไข คุณธรรม ดังนี้ พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง 8 กรกฎาคม 2520 ความตอนหนึ่งว่า ...การที่จะทำงานให้สัมฤทธิ์ผลที่พึงปรารถนา คือ ที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรมด้วยนั้น จะอาศัยความรู้แต่เพียงอย่างเดียวมิได้ จำเป็นต้องอาศัยความ สุจริต ความบริสุทธิ์ใจ และความถูกต้อง เป็นธรรมประกอบด้วย เพราะเหตุว่าความรู้นั้นเป็น เหมือนเครื่องยนต์ ที่ทำให้รถยนต์เคลื่อนไปได้ ประการเดียว ส่วนคุณธรรมดังกล่าวแล้วเป็น เหมือนหนึ่งพวงมาลัยหรือพวงทางเสือซึ่งเป็นปัจจัยที่ นำพาให้รถยนต์ดำเนินไปถูกทางด้วย ความสวัสดี คือ ปลอดภัยจนบรรลุถึงจุดหมายที่พึงประสงค์ ดังนั้นในการที่จะประกอบกิจการงาน เพื่อตนเพื่อส่วนรวมต่อไป ขอให้ทุกคนสำนึกไว้เป็นนิยัตโดย ตระหนักว่า การงาน สังคม และ บ้านเมืองนั้น ถ้าขาดผู้มีความรู้เป็นผู้บริหารดำเนินการย่อม เจริญก้าวหน้าไปได้โดยยาก แต่ถ้านานใด สังคมใด และบ้านเมืองใดก็ตามขาดบุคคลผู้มีความรู้ คุณธรรม ความสุจริตแล้วจะดำรงอยู่มิได้ เลย... และพระบรมราโชวาทพระราชทานแก่ข้าราชการพลเรือน 7 มีนาคม 2548 ดังความตอน หนึ่งว่า ...การทำงานให้สำเร็จขึ้นอยู่กับความสามารถสองอย่าง เป็นสำคัญ คือ สามารถในการใช้วิชาความรู้อย่างหนึ่ง สามารถในการประสานสัมพันธ์กับผู้อื่นอีกอย่างหนึ่ง ทั้ง สองประการนี้ต้อง ดำเนินคู่กันไป และจำเป็นต้องกระทำด้วยความสุจริตกาย สุจริตใจ ด้วยความคิดเห็น ที่เป็นอิสระ ปราศจากอคติ และด้วยความถูกต้องตามเหตุตามผลด้วยจึงจะช่วยให้งานบรรลุจุดหมาย และประโยชน์ที่พึงประสงค์โดยครบถ้วนแท้จริง...

ปริญญช พิบูลสรารุธ (2551, น. 77) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง การตระหนัก ในคุณธรรมผู้รับผิดชอบชั่วดี ซื่อสัตย์สุจริตใช้สติปัญญาอย่างถูกต้อง และเหมาะสมในการ ดำเนินชีวิต มีความขยันหมั่นเพียร อดทน ไม่โลภ ไม่ตระหนี่ รู้จักแบ่งปันและรับผิดชอบในการอยู่ ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

รัฐพงศ์ บุญญานวัตร (2554, น. 19-21) กล่าวว่า มีคุณธรรม หมายถึง พฤติกรรม ที่ประกอบ ไปด้วยจริยธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความซื่อตรงความพากเพียรพยายาม ความพร้อม ที่จะทำงาน ไม่คิดเอาเปรียบผู้อื่น สามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

จารุวรรณ บัวทุม (2556, น. 7) กล่าวว่า มีคุณธรรม หมายถึง มีความซื่อสัตย์สุจริต ในการประกอบอาชีพมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในองค์กรและชุมชน

ธนภูมิ ธารวุธ (2559, น. 22-23) กล่าวว่า เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง สิ่งเสริมสร้าง การดำเนินชีวิตและการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างดีงามและประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ประพฤติชอบ มีการพูด มีการกระทำที่ซื่อตรงต่อหน้าที่ การงาน ต่อตนเองและผู้อื่น มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่เอารัดเอาเปรียบ มีความเพียร คือ ความบากบั่นไม่ท้อถอย ในการดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จ ความรอบคอบระมัดระวัง คือ พิจารณาอย่างถี่ถ้วนทุกแง่ทุกมุมก่อนที่จะดำเนินงานเพื่อมิให้เกิดความผิดพลาด รู้จักแบ่งปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสังคม ดังนั้นการทำงานและการดำเนินการสิ่งใดให้ประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องมีความรอบรู้ และรู้จริงในสิ่งที่ปฏิบัติ และใช้ความรู้อย่าง ถูกต้อง ไม่คดโกง ไม่ทุจริต ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น โดยนำคุณธรรมที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริตมากำกับความรู้ เพื่อให้การปฏิบัติงาน หรือการดำเนินการสิ่งใด ประสบความสำเร็จ และก่อให้เกิดความสุข

กิตติ ประจักษ์รัตนกิจ (2560, น. 56) กล่าวว่า องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียง ด้านมีคุณธรรม หมายถึง การยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการดำเนินชีวิต การมีความตระหนัก ในคุณธรรม มีการดำเนินชีวิตที่ใช้คุณธรรมนำความรู้การมีความซื่อสัตย์ในการดำเนินชีวิตต่อตนเอง และผู้อื่น ใช้ความอดทน และมีสติในการแก้ไขปัญหา มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน รู้รักสามัคคี ร่วมพลังกันเพื่อทำกิจกรรมในครอบครัวและในสังคม การมีจิตใจเอื้ออาทรและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในสังคม และมีความรับผิดชอบและตรงต่อเวลาในการปฏิบัติงาน

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจเกี่ยวข้องกับปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงในเงื่อนไขคุณธรรม ได้ว่า เงื่อนไขคุณธรรม เป็นการรู้ผิดชอบชั่วดี มีจิตใจและ ความประพฤติที่ประกอบด้วยความดีงามมีเจตนาบริสุทธิ์ ดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จด้วยความ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่คดโกง หลอกลวง ไม่เอารัดเอาเปรียบ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เห็นประโยชน์ ส่วนรวม

ตอนที่ 3 บริบทชุมชนโคกโคเฒ่า จังหวัดสุพรรณบุรี

ในการศึกษาบริบทชุมชนโคกโคเฒ่า คณะผู้วิจัยได้ศึกษาถึง ประวัติความเป็นมา วิสัยทัศน์ และพันธกิจ พื้นที่ ที่ตั้ง เนื้อที่ ภูมิประเทศ ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม ด้านการบริหาร พื้นฐาน และสภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้ชุมชน และเครือข่ายแหล่งเรียนรู้ชุมชน

ประวัติความเป็นมา

ตำบลโคกโคเฒ่า เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตการปกครองของอำเภอเมือง ประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านโคกโคเฒ่า หมู่ 2 บ้านลำยาง หมู่ 3 บ้านสามก๊ก หมู่ 4 บ้านสามหนอง ประชากรส่วนใหญ่อพยพมาจากตำบลที่อยู่ข้างเคียงเช่น ต.มะสังข์ และเขต จ.อ่างทอง ออยุธยา

ประวัติตำบลโคกโคเฒ่า นำมาจากประวัติของวัดโคกโคเฒ่า ที่อยู่นาบลโคกโคเฒ่า เป็นการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา โดยไม่สามารถบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรได้ ดังต่อไปนี้ ประวัติของวัดโคกโคเฒ่า จากตำนานและการบอกเล่าต่อ ๆ กันมา มีความว่า เดิมมีสองตายาย มาจากไหนไม่ปรากฏ ได้อพยพครอบครัว ซึ่งมีบุตรสาวหนึ่งคน เข้ามาอยู่และทำมาหากินในถิ่นแถวนี้ และต่อมา บุตรสาวได้ครอบครัว สองตายาย จึงให้บุตรสาวและบุตรเขย แยกครอบครัวธรรมเนียมของคน

โบราณ เมื่อลูกสาวและลูกชายมีครอบครัว จะต้องแยกบ้านแยกเรือนจากพ่อแม่ เพื่อจะประกอบอาชีพ และสร้างฐานะของตัวเอง พร้อมทั้งมอบสมบัติให้ โดยให้ไถหนึ่งคัน (ไถวัว) วัวแก่ตัวหนึ่ง และเงินอีกจำนวนหนึ่ง พร้อมทั้งที่ทำกินอีก 1 แปลง พร้อมกันนั้น ตายายก็กำชับบุตรสาวและบุตรชายว่า ให้ตั้งใจทำมาหากินรู้จักประหยัดเก็บหอมรอมริบ ในไม่ช้าก็จะร่ำรวย ฝ่ายบุตรสาวและบุตรชายจึงได้ปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัยขึ้นใกล้ ๆ กับบ้านของพ่อแม่ตนเอง และได้ปรึกษากันว่า จะทำมาหากินกันอย่างไร เพราะพ่อและแม่ให้วัวมาเพียงตัวเดียว ธรรมดาวัวตัวเดียวเทียมไถไม่ได้ต้องใช้สองตัว ฝ่ายภรรยาก็พูดว่า น่าจะเป็นปรีศนาอะไรสักอย่าง หรือว่าพ่อแม่ของเราจะทดสอบ ปัญญาและให้ทดลองแก้ไขปัญหาเอาเอง ดังนั้นจึงได้ตัดสินใจนำเงินที่พ่อแม่ให้มานั้น ไปซื้อวัวอีกตัวหนึ่ง และเริ่มทำมาหากินโดยอาศัย ไถและวัวสองตัวพร้อมทั้งที่ดินที่พ่อแม่ให้ไว้ จนกระทั่งอยู่มาไม่นาน สองตายายก็ถึงแก่กรรม เพราะความชรา สมบัติต่าง ๆ ทั้งหมดจึงตก เป็นของบุตรสาวและบุตรชาย ตั้งแต่นั้นมาสองสามีภรรยาทั้งคู่ก็ตั้งใจทำมาหากิน จนกระทั่งมีทรัพย์สินมากมายเข้าขั้นเศรษฐีของหมู่บ้านนั้น ตามธรรมดาแล้วคนในสมัยก่อน เมื่อฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น สิ่งที่ยินยอมทำกันมาจนจะเรียกได้ว่า เป็นประเพณี ก็คือการสร้างวัด สองสามีภรรยานี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อฐานะดีขึ้นจึงได้ปรึกษากันว่า สร้างวัดเพื่อที่จะทดแทนบุญคุณ และอุทิศส่วนกุศลให้กับพ่อแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว จึงเลือกสถานที่ใกล้กับหมู่บ้านของตน ซึ่งเป็นที่ดอน และเป็นโคกเนินสูง และตัวเองร่ำรวยได้เพราะโคกแก่ที่เป็นมรดกของพ่อแม่ให้มา จึงนำมาตั้งเป็นชื่อวัดดังกล่าว และสำหรับหมู่บ้านของสามีภรรยาทั้งคู่ได้ชื่อว่าบ้านดอนเศรษฐี

วิสัยทัศน์ และพันธกิจ

วิสัยทัศน์การพัฒนาท้องถิ่น

“ตำบลก้าวหน้า การศึกษาก้าวไกล ใส่ใจสิ่งแวดล้อม น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียง”

พันธกิจการพัฒนาท้องถิ่น

1. พัฒนาระบบการคมนาคมขนส่ง ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่มีประสิทธิภาพและเพียงพอ
2. พัฒนาคุณภาพชีวิต ระบบการศึกษา การสาธารณสุข การกีฬา และส่งเสริมประเพณีท้องถิ่น
3. พัฒนาด้านการเกษตรลดสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร
4. ส่งเสริมการประกอบอาชีพของประชาชน
5. รักษาสิ่งแวดล้อม กำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล อนุรักษ์และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
6. สร้างระบบการบริหารจัดการ บริการประชาชนด้วยความรวดเร็ว โปร่งใส

พื้นที่

พื้นที่เป็นที่รอบล้อม ฤดูฝนน้ำท่วมขัง มีพื้นที่ 16,250 ไร่ แบ่งเป็น 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านโคกโคเต่า หมู่ 2 บ้านลำยาง หมู่ 3 บ้านสามก๊ก หมู่ 4 บ้านสามหนอง จำนวนครัวเรือนรวมทั้งหมด 719 ครัวเรือน

ที่ตั้ง

ตำบลโคกโคเต่า อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอเมืองสุพรรณบุรี ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 8 กิโลเมตร สามารถเดินทางติดต่อได้โดยถนนสายสุพรรณ-ป่าโมก และถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 340

เนื้อที่

ตำบลโคกโคเต่า มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 26.0 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 16,250 ไร่

ภูมิประเทศ

ลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มเกือบทั้งตำบล และพื้นที่บางส่วนเป็นที่ดอน การใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่ ทำนา ทำไร่ ทำสวน เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีแหล่งน้ำธรรมชาติ คือ คลองระบายน้ำสุพรรณสาม และคลองธรรมชาติสามหนอง-นาคู

ทิศเหนือ ติดกับ ต.ดอนตาล อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี, ต.ไผ่วง อ.วิเศษชัยชาญ จ.อ่างทอง

ทิศใต้ ติดกับ ต.จรเข้ใหญ่ ต.โคกคราม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.นาคู อ.ผักไห่ จ.พระนครศรีอยุธยา

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.ไผ่ขวาง, ต.ท่าระหัด อ.เมือง จ.สุพรรณบุรี

จำนวนหมู่บ้าน มี 4 หมู่บ้าน อยู่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลเต็มหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน โดยแยกพื้นที่การปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนประชากร			หลังคา เรือน	ชื่อผู้นำ (กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน)
		ชาย	หญิง	รวม		
1	บ้านโคกโคเต่า	965	1,040	2,005	706	นายวิโรจน์ คงดี
2	บ้านลำยาง	141	161	302	90	นายประมล ยืนยงค์
3	บ้านสามหนอง	559	596	1,155	335	นายอรุณ พานทอง (กำนัน)
4	บ้านลาดบัวขาว	157	186	343	114	นายมานิต ปุ่นนุช
	รวม	1,822	1,983	3,805	1,245	

ประชากรทั้งสิ้น 3,805 คน แยกเป็นชาย 1,822 คน หญิง 1,983 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 146 คน / ตารางกิโลเมตร (ข้อมูล ณ เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2557 งานทะเบียนราษฎรอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี)

ลักษณะทางเศรษฐกิจ

อาชีพของประชากรในเขตตำบลโคกโคเต่า ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ และพนักงานของรัฐและเอกชน

อาชีพที่ทำรายได้ให้กับประชากรภายในตำบลมากที่สุด คือ อาชีพเกษตรกรรม โดยพืชที่นิยมปลูก ได้แก่ ข้าว, ไม้ผล เช่น มะม่วง มะพร้าว ฝรั่ง ชมพู่ ฯลฯ, พืชไร่ เช่น ข้าวโพด, พืชผัก เช่น แตงกวา คื่นฉ่าย กวางตุ้ง มะเขือ ถั่วฝักยาว ใบโหระพา พริก ผักชี ต้นหอม บวบ ฯลฯ

ด้านการเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่นิยมเลี้ยงไว้เพื่อบริโภคภายในครอบครัวและบางส่วนนำมาจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้เสริม

ด้านอุตสาหกรรม ภายในตำบลมีโรงงานอุตสาหกรรม ได้แก่ โรงงานทำขนมปัง โรงงาน
กรอบรูป โรงงานผลิตไม้แปรรูป

ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ระดับตำบล ปี 2527 ด้านการประกอบอาชีพ

1. เกษตรกรรม-ทำนา	จำนวน	508 คน
2. เกษตรกรรม-ทำไร่	จำนวน	14 คน
3. เกษตรกรรม-ทำสวน	จำนวน	91 คน
4. เกษตรกรรม-ประมง	จำนวน	2 คน
5. เกษตรกรรม-ปศุสัตว์	จำนวน	2 คน
6. รับราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ	จำนวน	90 คน
7. พนักงานรัฐวิสาหกิจ	จำนวน	11 คน
8. พนักงานบริษัท	จำนวน	56 คน
9. รับจ้างทั่วไป	จำนวน	1,262 คน
10. ค้าขาย	จำนวน	266 คน
11. ธุรกิจส่วนตัว	จำนวน	91 คน
12. อาชีพอื่น ๆ	จำนวน	207 คน
13. กำลังศึกษา	จำนวน	701 คน
14. ไม่มีอาชีพ	จำนวน	37 คน

หน่วยธุรกิจในเขตตำบล

1. สถานีบริการน้ำมัน	จำนวน	5 แห่ง
2. ร้านกลึงเครื่องจักรกล	จำนวน	1 แห่ง
3. ร้านผลิตภัณฑ์การเกษตร	จำนวน	3 แห่ง
4. ร้านเพาะชำต้นไม้	จำนวน	4 แห่ง
5. ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า	จำนวน	3 แห่ง
6. โรงงานทำขนมปัง	จำนวน	1 แห่ง
7. โรงงานกรอบรูป	จำนวน	1 แห่ง
8. โรงงานแคบหมู	จำนวน	2 แห่ง
9. อู่ซ่อมรถยนต์	จำนวน	4 แห่ง
10. อู่ซ่อมรถจักรยานยนต์	จำนวน	8 แห่ง
11. ตลาดนัด	จำนวน	1 แห่ง

ลักษณะทางสังคม

การศึกษา

- โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดหนองสุวรรณ หมู่ที่ 3
- โรงเรียนประถมศึกษา/มัธยมศึกษาขยายโอกาส จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัด
โคกโคเฒ่า หมู่ที่ 1
- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ บ้านโคกโคเฒ่า หมู่ที่ 1 และบ้านหนอง
สุวรรณ หมู่ที่ 3

- มหาวิทยาลัย จำนวน 1 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต หมู่ที่ 2

สรุปข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ระดับตำบล ปี 2557 ด้านการศึกษา

1. ไม่เคยศึกษา	จำนวน	21 คน
2. อนุบาล/ ศูนย์เด็กเล็ก	จำนวน	141 คน
3. ต่ำกว่าชั้นประถมศึกษา	จำนวน	179 คน
4. จบชั้นประถมศึกษา	จำนวน	1,465 คน (ป.4, ป.7, ป.6)
5. มัธยมศึกษาตอนต้น	จำนวน	770 คน (มศ.1-3, ม.1-3)
6. มัธยมศึกษาตอนปลาย	จำนวน	380 คน (มศ.4-5, ม.4-6, ปวช.)
7. อนุปริญญา หรือเทียบเท่า	จำนวน	184 คน
8. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า	จำนวน	191 คน
9. สูงกว่าปริญญาตรี	จำนวน	7 คน

การศาสนา

วัด จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. วัดโคกโคเฒ่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 1
2. วัดหนองสุวรรณ ตั้งอยู่หมู่ที่ 2

การสาธารณสุข

โรงพยาบาล จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

1. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลโคกโคเฒ่า หมู่ที่ 3
2. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านดอนขุนราม หมู่ที่ 1

ร้านขายยาแผนปัจจุบัน จำนวน 1 แห่ง

อัตราการมีและใช้ส้วมราดน้ำ จำนวน ร้อยละ 100

ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จุดบริการประชาชน (ป้อมตำรวจ) จำนวน 1 แห่ง มีเจ้าหน้าที่ประจำการ 3 นาย

แหล่งน้ำธรรมชาติ

คลองระบายน้ำสุพรรณสาม จำนวน 1 สาย

คลองธรรมชาติสามหนอง-นาคู จำนวน 1 แห่ง

ด้านการบริการพื้นฐาน

1. การคมนาคม

การคมนาคมทางบกโดยรถยนต์ ทั้งภายในตำบลและระหว่างตำบลมีความสะดวก รวดเร็ว เนื่องจากได้มีโครงการปรับปรุงถนน ในเขตตำบลอย่างต่อเนื่อง โดยมีเส้นทางที่สำคัญภายใน ตำบล ดังนี้

1. ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 329 ผ่านตำบลโคกโคเฒ่า เข้าสู่เขตอำเภอดงหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. ถนนทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 3451 ผ่านตำบลท่าระหัด ไร่ขวาง และโคกโคเฒ่า

3. ถนนกรมโยธาธิการ หมายเลข สพ 2014 (บ้านไผ่เกาะโพธิ์งาม-บ้านคันลำ) ระยะทาง 6.9 กิโลเมตร

4. ถนนกรมโยธาธิการ หมายเลข สพ 2026 (บ้านสามก๊ก-วัดหนองสุวรรณ) ระยะทาง 2.198 กิโลเมตร

5. ถนนกรมโยธาธิการ หมายเลข สพ 2051 (บ้านโคกโคเตา – บ้านทับน้ำ) ระยะทาง 4.267 กิโลเมตร

6. ภายในตำบล มีรถโดยสารประจำทางภายในตำบล คือ รถสองแถวสายไผ่ขวาง - ตลาดตาล วิ่งให้บริการ

2. การโทรคมนาคม

1. ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข (จุดบริการย่อย) จำนวน 1 แห่ง

2. ตู้โทรศัพท์สาธารณะ จำนวน 10 ตู้ ปัจจุบันโทรศัพท์ได้ทำการขยายเข้าสู่ตำบลครบทุกหมู่บ้านแล้ว

3. การไฟฟ้า

- ไฟฟ้าเข้าถึงครบทั้งหมด จำนวน 4 หมู่บ้าน

- จำนวนหมู่บ้านที่ไฟฟ้าเข้าไม่ถึง จำนวน 0 หมู่บ้าน

- จำนวนประชากรที่ใช้ไฟฟ้าคิดเป็นร้อยละ 100 ของประชากรทั้งหมดในตำบล

4. ระบบประปา หมู่บ้าน 6 แห่ง

มีประปาใช้ครบทุกหมู่บ้านครัวเรือนที่มีน้ำประปาใช้ จำนวน 1,245 ครัวเรือน แยกเป็นหมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1 จำนวน 706 ครัวเรือน

หมู่ที่ 2 จำนวน 90 ครัวเรือน

หมู่ที่ 3 จำนวน 335 ครัวเรือน

หมู่ที่ 4 จำนวน 114 ครัวเรือน

ตึกน้ำดื่ม จำนวน 5 ตู้

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

ประปาหมู่บ้าน จำนวน 13 แห่ง

5. ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

บ่อทราย จำนวน 1 บ่อ

6. มวลชนจัดตั้ง

1. กลุ่มสตรีแม่บ้าน จำนวน 350 คน

2. อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน จำนวน 4 หมู่บ้าน

3. อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน จำนวน 17 คน

7. การรวมกลุ่มของประชาชน

1. กลุ่มอาชีพ จำนวน 6 กลุ่ม

2. กลุ่มออมทรัพย์ จำนวน 4 กลุ่ม

สภาพแหล่งเรียนรู้ชุมชนตำบลโคโคเคาะ กิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชน และเครือข่าย แหล่งเรียนรู้ชุมชน

ตำบลโคโคเคาะ มีแหล่งเรียนรู้ของชุมชน 19 แหล่ง มีความพร้อมในการใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับปานกลาง กล่าวคือ ชุมชนสามารถใช้สถานที่แหล่งเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมชุมชนได้ตามสภาพ ท้องถิ่นชนบท แต่ค่อนข้างขาดแคลนสื่อ วัสดุอุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวก ในการจัดกิจกรรม การเรียนรู้ของชุมชนที่ผ่านมา พบว่า มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยมุ่งเน้นในเรื่อง การประกอบอาชีพ เพื่อเพิ่มรายได้ครัวเรือน ใช้วิธีการจัดกลุ่มสนใจ อาทิ กลุ่มจักสาน กลุ่มขนมหวาน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่ม ผลิตภัณฑ์ กลุ่มสตรีแม่บ้าน เป็นต้น ในแต่ละกลุ่มจะมีผู้นำและกรรมการ ผู้รับผิดชอบกลุ่ม มีการจัดอบรม ให้ความรู้จากหน่วยงานภายนอก ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถบริหารจัดการกลุ่มอาชีพและกลุ่ม ออมทรัพย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีผลิตภัณฑ์ชุมชนที่ได้รับการยอมรับและจัดจำหน่าย ได้แก่ ขนมกระยาสารท กระเป๋จักสาน และปุ๋ยอัดเม็ด ตราเพชรพานทอง สำหรับการจัดการ ความรู้ชุมชน ส่วนใหญ่มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม โดยมีผู้นำชุมชนไปร่วมกิจกรรมจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ แล้วกลับมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกัน และมีการถ่ายทอดความรู้จาก คนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ เครือข่ายภายในชุมชน โคโคเคาะเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม มีการรวมกลุ่มตาม ความสมัครใจในเครือญาติ มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาชีพชุมชน โดยแต่ละกลุ่มจะมีขอบเขต โครงสร้างที่ชัดเจน มีกฎระเบียบการดำเนินงานและผลตอบแทน มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง สมาชิกเครือข่าย ภายในชุมชน ระหว่างกลุ่มอาชีพ และระหว่างหมู่บ้านโดยการร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรม ต่าง ๆ ของกลุ่มในลักษณะเครือข่ายการแลกเปลี่ยน เครือข่ายการติดต่อสื่อสาร และเครือข่าย ความสัมพันธ์ ในการอยู่ร่วมกัน ในการจัดการความรู้ชุมชน พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน โคโคเคาะยังไม่มี การดำเนินการเป็นระบบเครือข่ายอย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม โดยอาศัย ความสัมพันธ์แบบเครือญาติและเพื่อนบ้านใกล้เคียง สำหรับกลุ่มอาชีพจะมี ผู้นำกลุ่มไปร่วมกิจกรรมจาก แหล่งเรียนรู้อื่นๆ แล้วมาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ร่วมกัน มีการจัดประชุมสัมมนาและฝึกอบรมให้ ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่ มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จากกลุ่มอาชีพ ชุมชนได้รับการส่งเสริมให้ความรู้ทางเกษตร มีการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเสริมจากการ ฝึกอบรม เช่น ทำน้ำยาซักผ้า น้ำยาปรับผ้านุ่ม พวงหรีด และดอกไม้จันทร์ เป็นต้น สำหรับเครือข่าย ภายนอกของชุมชนโคโคเคาะเป็นรูปแบบ เครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยองค์กรภาครัฐ อาทิ กรมพัฒนา ชุมชน กรมการส่งเสริมการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และกรมการปกครองท้องถิ่น มีการทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อพัฒนา ชุมชนให้เข้มแข็ง มีการสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารจากเครือข่าย ภายนอกสู่ภายในชุมชน โดยผ่านผู้บริหารท้องถิ่นและผู้นำชุมชน แต่ยังไม่มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการ ความรู้ชุมชนอย่างเป็นระบบ

ตอนที่ 4 การพัฒนาการเด็กปฐมวัย

ในการศึกษาเรื่องการพัฒนาเด็ก คณะผู้วิจัยได้ทำการศึกษาในหัวข้อดังต่อไปนี้

- 4.1 ความหมายของพัฒนาการเด็ก
- 4.2 ความสำคัญของการพัฒนาเด็กปฐมวัย
- 4.3 การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

4.1 ความหมายของพัฒนาการเด็ก

พัฒนาการเด็ก เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องของการเจริญเติบโต และมีพัฒนาการหลายด้านที่สำคัญ ได้แก่ พัฒนาการด้านการเคลื่อนไหวร่างกาย พัฒนาการด้านเชาว์ปัญญา พัฒนาการด้านจิตใจและอารมณ์ พัฒนาการด้านสังคม และพัฒนาการด้านจิตวิญญาณ โดยมีธรรมชาติหรือพันธุกรรมกำหนดการถ่ายทอดลักษณะของมนุษย์ จนเป็นรูปแบบของพัฒนาการอย่างเดียวกันสำหรับทุกคนแต่อัตราการเปลี่ยนแปลงการทำหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ นั้นอาจแตกต่างกันได้ตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และการปรับตัวของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันไปตามลักษณะเผ่าพันธุ์

ปรพร ทองหลวง (2559, น. 7-8) กล่าวถึง ลักษณะของพัฒนาการ เด็กปฐมวัยมีลักษณะหรือหลักสำคัญของพัฒนาการมีดังนี้

1. แบบแผนของพัฒนาการ มีแบบแผนที่แน่นอน ทำให้คาดคะเนได้ เป็นลำดับขั้น และมีความก้าวหน้า แบบแผนมีความเป็นสากล และเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน เป็นกระบวนการต่อเนื่องไม่ย้อนกลับ และซับซ้อน ที่เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิจนตลอดชีวิต
2. มีทิศทางที่เป็นแบบแผน เริ่มจากทิศทางศีรษะไปเท้า ทิศทางจากในไปสู่ข้างนอก หรือจากใกล้ตัวไปไกลตัว ซึ่งแบบแผนนี้ จะเกิดทำให้ทั้ง 2 ข้าง มีสมดุลกันและเปลี่ยนแปลงด้วยอัตราเท่ากัน ทิศทางจากส่วนกว้าง ไปสู่ความเฉพาะเจาะจง หรือจากความง่ายไปสู่ความซับซ้อน
3. มีแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงอย่างมีลำดับขั้นอย่างต่อเนื่องแน่นอน คาดคะเนได้ เป็นลำดับต่อเนื่อง แบบแผนนี้ใช้อธิบายทักษะของกล้ามเนื้อใหญ่ เช่น การเคลื่อนไหว การใช้มือ และชนิดของพฤติกรรม เช่น ทักษะภาษาและสังคม
4. อัตราพัฒนาการไม่คงที่ บางช่วงอายุเด็กจะมีการเจริญเติบโตและพัฒนาการเร็วมากบางช่วงอายุช้า โดยจะเป็นได้ว่าเด็กมีพัฒนาการที่เร็วมากในช่วง 3 ปีแรก แล้วลดลงแต่คงที่ในระหว่างวัยเด็กตอนต้น ชั่วที่สุดในวัยเด็กตอนกลาง และเร็วอีกครั้งในช่วงวัยรุ่นตอนต้นเด็กแต่ละคนมีศักยภาพของการเจริญเติบโตและพัฒนาการตามพันธุกรรม (อิทธิพลภายใน) แต่ก็คงถูกยับยั้ง หรือส่งเสริมได้ในแต่ละลำดับขั้น พัฒนาการขึ้นอยู่กับอิทธิพลจากภายนอก เช่น อาหาร โอกาส ทำให้เด็กแต่ละคนในวัยเดียวกันมีความสูง ความอ้วน และความสามารถที่แตกต่างกัน

ชูลีกร จันทรโคตร (2559, น. 23) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กปฐมวัยไว้ว่า เป็นความสามารถตามวัย หรือพัฒนาการตามธรรมชาติ เมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเพื่อนำไปพิจารณาในการจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคน ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคลเพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็กให้เต็มตามความสามารถและศักยภาพ พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงอายุอาจเร็วหรือช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และการพัฒนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าสังเกตว่าเด็กไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนต้องพาเด็กไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์ เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทันที่ที่ เด็กปฐมวัยจะต้องได้รับประสบการณ์สำคัญ ซึ่งจะเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับ

การพัฒนาเด็กทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ช่วยให้เด็กเกิดทักษะที่สำคัญสำหรับการสร้างองค์ความรู้โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งของ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมไปพร้อมกันด้วย

พิมพ์จันทร์ พรหมมาตย์ (2561, น. 30-31) กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ดังนี้ พัฒนาการของเด็กปฐมวัยทุกคนเปลี่ยนแปลงไปตามแบบแผนเดียวกัน คือ

1. แบบแผนพัฒนาการ เด็กปฐมวัยทุกคนมีลำดับขั้นตอนของพัฒนาการเหมือนกัน คือ มีการเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนอย่างต่อเนื่องและมีทิศทางก้าวหน้าโดยไม่ข้ามขั้น และไม่มี การหยุดนิ่งอยู่กับที่ พัฒนาการในขั้นต้นจะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการในขั้นต่อไปที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น ความสามารถในการวาดรูป เด็กเล็กจะสามารถใช้กลิ้งเนื้อแขนและมือในการเคลื่อนไหวลากเส้น โดยยังไม่มีความรู้ทิศทาง จนสามารถบังคับกลิ้งเนื้อนิ้วได้มากขึ้น ในการควบคุมการลากเส้นอย่างมี ทิศทางตามความต้องการและสามารถวาดรูปคล้ายของจริงได้ในที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านปริมาณ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้ชัดเจน สามารถวัดได้โดยเฉพาะการเพิ่มขนาดของรูปร่าง และอวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เมื่อเด็กอายุ มากขึ้น และได้รับสารอาหารที่เพียงพอตามความต้องการของร่างกาย ขนาดของร่างกายก็จะขยาย ใหญ่ขึ้น ส่วนสูงและน้ำหนักก็เพิ่มขึ้น รวมทั้งการแสดงออกถึงขีดความสามารถในด้านต่าง ๆ ก็เพิ่มขึ้น ด้วย เช่น การเรียนรู้ศัพท์มากขึ้นความจำเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เป็นต้น ในช่วงปฐมวัยนี้ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างร่างกายเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เกิดจากการเจริญเติบโตของกระดูก และ กล้ามเนื้อ ทำให้เด็กมีรูปร่างผอมและสูงขึ้น

3. การเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพ เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนเกี่ยวข้องกับ กลไกในการทำงานภายในร่างกายที่ก่อให้เกิดความสามารถใหม่ ๆ เช่น ก่อนที่จะใช้คำพูดสื่อ ความหมายคล้ายผู้ใหญ่ได้จะต้องผ่านกระบวนการหลายขั้นตอนเกี่ยวกับการใช้ภาษา เช่น การฟัง การเปล่งเสียง การแยกความแตกต่างของเสียง การเลียนเสียง การเรียนรู้ความหมาย และอื่น ๆ มาเป็นลำดับ

4. ความสัมพันธ์ของพัฒนาการแต่ละด้าน พัฒนาการของเด็กเกิดจากการเปลี่ยนแปลง หลายด้านผสมผสานกัน พัฒนาการทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ และจิตใจ สังคม สติปัญญา มีความสำคัญเสมอภาคและเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหมด การเปลี่ยนแปลงของพัฒนาการด้านหนึ่งย่อม ส่งผลให้พัฒนาการด้านอื่นเปลี่ยนแปลงไปด้วย ทั้งในทางบวกและทางลบ เช่น เด็กที่มีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์มักเคลื่อนไหวคล่องแคล่ว สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มีอารมณ์แจ่มใส รู้จักควบคุม อารมณ์ เข้ากับผู้อื่นได้ดี และมีความสนใจเรียนรู้สิ่งรอบตัว ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มีสุขภาพไม่ดี มักประสบ ปัญหาด้านการเจริญเติบโตของร่างกายล่าช้า หรือหยุดชะงักชั่วขณะหนึ่ง อารมณ์หงุดหงิด มีอาการ เศร้าซึมปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ยาก และขาดสมาธิในการเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ

5. ลักษณะเด่นของพัฒนาการแต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงตามขั้นตอนของ พัฒนาการ ลักษณะบางอย่างอาจพัฒนาเร็วกว่าลักษณะอื่น และสังเกตเห็นเด่นชัดได้ เช่น ในช่วงอายุ 3 ปี เด็กจะเริ่มรับรู้และสังเกตความแตกต่างทางเพศ เมื่ออายุ 4 ปี จะซักถาม สนใจเล่นร่วมกับผู้อื่น พออายุ 5 ปี จะชอบความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ลักษณะเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเป็นปกติ เมื่อเด็กอายุ มากขึ้นก็จะพัฒนาไปตามวุฒิภาวะและจากมวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ได้รับ

6. ความคาดหวังของการพัฒนาการ พัฒนาการมนุษย์เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมีลำดับขั้นตอน และได้ถูกกำหนดไว้อย่างแน่นอน จึงสามารถทำนายคาดหวังความสามารถและพฤติกรรมตามขั้นพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยของเด็กอย่างคร่าว ๆ ได้ ทั้งนี้เมื่อเด็กได้รับการส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน อย่างเหมาะสมตามวุฒิภาวะและความพร้อม พัฒนาการก็สามารถดำเนินไปด้วยดีสมวัย หากมีอุปสรรค หรือความผิดปกติเกิดขึ้นในช่วงใดของพัฒนาการ ก็ย่อมส่งผลต่อแบบแผนพัฒนาการขั้นต่อไป ให้หยุดชะงักเบี่ยงเบนไปจากเกณฑ์ปกติ และอาจส่งผลกระทบระยะยาวไปจนตลอดชีวิตได้

7. ความเสื่อมของพัฒนาการ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา มีทั้งการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะหรือความสามารถใหม่ ๆ และความเสื่อมหรือการสูญเสียคุณลักษณะหรือความสามารถเดิมบางอย่าง เช่น เด็กสูญเสียฟันน้ำนมก่อนจึงเกิดฟันแท้เข้ามาแทนที่ เด็กจะพูดเสียง อ้อแอ้ที่ฟังไม่รู้เรื่องก่อนจึงจะพูดชัดเจนขึ้นมาในช่วงบั้นปลายของชีวิต การเสื่อมมีมากกว่าการพัฒนา

4.2 ความสำคัญของการพัฒนาเด็กปฐมวัย

ประหยัด สวัสดิ์พูน (2560, น. 15-16) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาเด็กปฐมวัย ดังนี้

1. การพัฒนามนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา โดยเฉพาะในช่วงปฐมวัย (0-5 ปี) ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งปวง
2. ปัจจัยแวดล้อมและการเลี้ยงดูที่เหมาะสมสามารถปรับเปลี่ยนลักษณะการพัฒนาและประสิทธิภาพการทำงานของสมองมนุษย์ได้ช่วงเวลาที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่สุดในการพัฒนาสมองคือ ในช่วง 5 ปีแรกของชีวิต
3. การพัฒนาคุณภาพมนุษย์ที่ยั่งยืนและป้องกันปัญหาสังคมในระยะยาวจำเป็นต้องเริ่มพัฒนาดังแต่เริ่มปฏิสนธิ โดยเน้นให้ครอบครัวเป็นแกนหลักในการพัฒนาเด็กและให้ชุมชนและสังคมเป็นฐานที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการพัฒนาเลี้ยงดูเด็กทุกขั้นตอน
4. แนวคิดในการพัฒนาเด็กเพื่อให้มีการพัฒนาการทุกด้านอย่างสมดุลนับตั้งแต่ปฏิสนธิจนจบจนเจริญวัย จำเป็นต้องมีการตื่นตัว และผนึกกำลังทุกฝ่ายทั้งภาครัฐภาคเอกชนรวมทั้งภาคธุรกิจ ที่ต้องร่วมกันส่งเสริมครอบครัวให้พ่อแม่มีความรัก และความรู้ สามารถเลี้ยงดูบุตรหลานได้อย่างถูกวิธี
5. ครูผู้ดูแลเด็กผู้เลี้ยงดูเด็กรวมทั้งแพทย์พยาบาลนักจิตวิทยานักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และครอบครัว มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยให้เจริญเติบโตไปในทิศทางที่พึงประสงค์บุคคลเหล่านั้นต้องมีความรู้เชิงหลักวิชาการและทักษะที่ถูกต้องในการเลี้ยงดู ซึ่งเป็นทั้งศาสตร์ และศิลป์ การพัฒนาเด็กปฐมวัยต้องถือเป็นการลงทุนที่คุ้มค่า การวิจัยได้แสดงว่าการลงทุนเพื่อพัฒนาเด็กตั้งแต่ต้น เป็นการลงทุนที่น้อยกว่าค่าใช้จ่ายในการตามแก้ปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นเพราะความไม่มีคุณภาพของประชาชนในสังคม

4.3 การส่งเสริมพัฒนาการเด็ก

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้

1.1 ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้

Hilgard, E.B. (1996, p. 15) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แตกต่างไปจากสภาพเดิม

Eassa, E.L. (1996, p. 2) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การได้รับการพัฒนาขึ้นมาจากด้านแรงผลักดันของสังคม และความต้องการของสังคม ทำให้เกิดการจัดโครงการบริการต่าง ๆ กัน ทั้งเพื่อการดูแลและการศึกษา

Cronbach, Joseph L. (1977, p. 29) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ ที่แต่ละคนได้รับมา

อุบลรัตน์ เพ็งสสิต (2547, น. 5) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดยการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองบ่อย ๆ ครั้งจนในที่สุดกลายเป็นพฤติกรรมที่ปรากฏขึ้นอย่างถาวร

ปิยนุช ทองพรม (2550, น. 30) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้ครู อาจารย์ จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยมีการศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสามารถ ทักษะและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

กระทรวงศึกษาธิการ (2553, น. 2-3) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมที่จัดอย่างเป็นระบบ เป็นกระบวนการ วิธีการที่หลากหลาย เพื่อจะได้รับประสบการณ์จากการปฏิบัติจริง มีความหมายและมีคุณค่าในการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ และสังคม มุ่งเสริมเจตคติ คุณค่าชีวิต ปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจตนเอง สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมปรับตัวและปฏิบัติตนต่อสังคม ประเทศชาติ และดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมที่จัดอย่างเป็นระบบ ใช้รูปแบบวิธีการที่หลากหลาย พัฒนาเด็ก ๆ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ การมุ่งส่งเสริมเจตคติ และคุณค่าของชีวิต สร้างจิตสำนึกในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปลุกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 27) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการพัฒนากระบวนการหรือกิจกรรมที่ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ตามพัฒนาการอย่างเหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยใช้รูปแบบวิธีการที่หลากหลาย

วิทยา แสนแป้ (2560, น. 18) ได้กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การส่งเสริมสื่อและแหล่งเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การส่งเสริมและพัฒนาครู และการวัดและประเมินผล

จากการให้ความหมายของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่นักวิชาการ สถาบันองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความหมายไว้ คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การวางแผนและบริหารการดำเนินงานเกี่ยวกับกิจกรรมที่ส่งเสริม สื่อ แหล่งเรียนรู้ พัฒนาผู้สอน การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ หรือ การฝึกฝน ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พฤติกรรมทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งด้านความรู้ จิตสำนึก คุณธรรมจริยธรรม ความถนัด ความสามารถ ทักษะ

1.2 แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 22-28) ได้เสนอองค์ประกอบในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาเด็กไว้ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การสำรวจความต้องการ เป็นการศึกษถึงความต้องการและความสนใจที่จะเรียนรู้เรื่องต่าง ๆ โดยการซักถาม หรือการจัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและสรุปเป็นความต้องการที่จะเรียนรู้ร่วมกัน จากนั้นจึงจะทำการสำรวจความรู้หรือประสบการณ์เดิมของผู้ที่มีต่อเรื่องเหล่านั้น การจะสำรวจพื้นฐานของผู้เรียนนั้นทำให้เกิดการกำหนดหรือประเด็นหัวข้อของเรื่องต่าง ๆ ที่ผู้เรียนแต่ละคนมีความต้องการที่จะรู้คำตอบ ซึ่งจะเป็นแนวทางของการจัดกิจกรรมด้านการเรียนรู้ต่อไป

2. การเตรียมการ เมื่อได้เรื่องและหัวข้อเรื่องแล้ว ครูกับเด็กร่วมกันเตรียมการ โดยเริ่มจากครูต้องศึกษาถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเรื่องกับสาระการเรียนรู้ในหลักสูตร การกำหนดประสบการณ์สำคัญต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนและด้านการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ นำเรื่องที่ผู้เรียนต้องการเรียนบูรณาการสาระความรู้เชื่อมโยงเข้าด้วยกัน โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ และครูต้องร่วมแสดงความคิดเห็นออกแบบกิจกรรมให้ผู้เรียนได้รับการปฏิบัติ และเรียนรู้จากประสบการณ์ พร้อมทั้งการจัดเตรียมแหล่งความรู้ ด้านของสื่ออุปกรณ์ที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่ออกแบบร่วมกันไว้

3. การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ตามที่ออกแบบไว้ ตามขั้นตอนดังนี้

3.1 นำเข้าสู่บทเรียน เป็นการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนต่อเรื่องที่จะเรียน ผู้สอนควรใช้คำถาม กิจกรรม หรือสถานการณ์ที่กระตุ้น หรือท้าทายให้ผู้เรียนเกิดความสงสัย อยากรู้ในประเด็นต่าง ๆ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการตั้งปัญหา และการตอบคำถามจากประสบการณ์ หรือการคาดคะเน

3.2 ขั้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ดำเนินการตามกิจกรรมที่ได้เตรียมการไว้ ทั้งนี้ผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วมเสนอกิจกรรม และลงมือปฏิบัติทุกขั้นตอนของกิจกรรม จะมีการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และสมาชิกระหว่างกลุ่ม ครูจะคอยให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาและอำนวยความสะดวก คอยสนับสนุนและสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันอย่างมีความสุข ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ก็จะทำให้การพัฒนาทั้งปัญญาวิชาการและปัญญาทางอารมณ์ควบคู่กันไป

3.3 ขั้นวิเคราะห์ อภิปรายผล เป็นการสรุปผลจากการทำกิจกรรม โดยครูจะร่วมกับผู้เรียนอภิปรายถึงผลงานหรือประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้ค้นพบจากกิจกรรม และครูจะสนับสนุนเพื่อให้ข้อมูลที่ได้นั้นชัดเจนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความมั่นใจต่อความรู้ และวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดเป็นแนวทางที่จะใช้ในการแสวงหาความรู้ต่อไป

4. การประเมินผล เป็นการประเมินผลเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ ว่าเป็นไปตามจุดประสงค์การเรียนรู้หรือไม่ ตามวิธีการและเครื่องมือที่ได้ออกแบบไว้ การจะประเมินผลนี้ ต้องครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะการแสดงออกและความรู้สึกของผู้เรียนและจะต้องประเมินทั้งถึง

กระบวนการที่ผู้เรียนได้ใช้ในการสร้างความรู้ รวมทั้งผลการเรียนรู้ ทั้งนี้การประเมินทั้งในขณะที่ดำเนินกิจกรรมและประเมินหลังกิจกรรม

5. การสรุปและนำไปประยุกต์ใช้ หลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนจะเกิดประสบการณ์และรวบรวมเป็นความรู้ที่ได้สร้างขึ้นด้วยตนเอง ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ เกิดเป็นข้อสรุปจากสาระที่ได้เรียนรู้ ครูจะแนะนำให้ผู้เรียนได้แสดงออกถึงผลการเรียนรู้ โดยการสะท้อนความคิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มเพื่อน การแสดงผลงานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดการแสดง การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม รวมทั้งการแสดงแนวทางในการที่จะนำไปใช้ประโยชน์ที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต และประจำวันในลักษณะต่าง ๆ และการแสวงหาความรู้ต่อไป

ทศนา เขมมณี (2551, น. 27) กล่าวว่า ในการจะจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กสิ่งที่ต้องคำนึงถึง 16 ประการ ประกอบด้วย

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน
2. การเน้นความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก
3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้เรียน
4. การจัดกิจกรรมให้น่าสนใจ ไม่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกเบื่อหน่าย
5. ความเมตตากรุณาต่อผู้เรียน
6. การท้าทายให้ผู้เรียนอยากรู้
7. การตระหนักถึงเวลาที่เหมาะสมที่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้
8. การสร้างบรรยากาศหรือสถานการณ์ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง
9. การสนับสนุนและการส่งเสริมการเรียนรู้
10. การมีจุดมุ่งหมายของการสอน
11. ความเข้าใจผู้เรียน
12. ภูมิหลังของผู้เรียน
13. การไม่ยึดวิธีการใดวิธีการหนึ่งเท่านั้น
14. การเรียนการสอนที่ดีเป็นพลวัตร
15. การสอนในสิ่งที่ไม่ไกลตัวผู้เรียนมากเกินไป
16. การวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551, น. 27-28) องค์ประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กไว้ 9 ประการ ดังต่อไปนี้

1. สร้างแรงจูงใจในการเรียน
2. เด็กรู้สึกว่าเป็นที่รักของครูและเพื่อน
3. เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้
4. ด้านของวิธีการจัดประสบการณ์เรียนรู้และบรรยากาศในการเรียนสนุก
- เรียนแบบบูรณาการ
5. มีวิธีนำสู่บทเรียนใช้กิจกรรมหลากหลาย

6. สร้างความรู้สึกอยากเรียนอยากรู้อย่างไรต่อไป สิ่งที่ยืนยันจะได้เอาไป
ใช้ในชีวิตจริงอย่างไร นำปัญหาหรือเหตุการณ์ในชีวิตจริงที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้มานั้น
นำไปสู่การเรียนรู้

7. ใช้อารมณ์ขัน เรื่องตลกที่เกี่ยวข้องข้อคิดประทับใจ

8. ลดความเครียดในการเรียนที่ไม่จำเป็น ครูไม่เป็นกันเอง ครูดูมากเกินไป
หรือการทำโทษที่มากเกินไป ใช้เวลาในการบน ดุเด็กที่ไม่ได้อยู่ในห้อง ทำโทษกลุ่ม ไม่ได้สอน หรือ
การสอนไม่เข้าใจ สอนเร็วไป ให้งานเยอะ

9. เรียนเข้าใจ/ รู้เรื่อง

ธัญญา บินโหรน (2553, น. 117-119) ได้กล่าวถึงการจัดการกระบวนการเรียนรู้
เพื่อพัฒนาการเด็กปฐมวัยไว้ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. การเตรียมการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 1.1 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ล่วงหน้าเสมอ
- 1.2 มีสาระสำคัญหรือแนวคิดหลักถูกต้อง
- 1.3 มีจุดประสงค์การเรียนรู้การสอนสอดคล้องกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
- 1.4 มีจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน
- 1.5 มีกิจกรรมตามขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 1.6 เขียนกิจกรรมตามขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
- 1.7 เตรียมการทั้งเนื้อหาและวิธีการจัดการเรียนรู้

2. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประกอบด้วย

- 2.1 มีกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน
- 2.2 มีการทบทวนความรู้เดิมของผู้เรียน
- 2.3 มีการเลือกวิธีสอนที่เหมาะสมกับเนื้อหาและจุดประสงค์
- 2.4 มีการเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
- 2.5 มีการแสดงความเมตตาต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง
- 2.6 มีการจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์
- 2.7 มีการส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิดฝึกทำและปรับปรุงตนเอง
- 2.8 มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 2.9 มีการฝึกให้ผู้เรียนนั้นได้มีประสบการณ์ตรง ความสัมพันธ์กับ

ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

- 2.10 มีการให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดของตนเอง
- 2.11 มีการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาพึ่งตนเองและช่วยกัน
- 2.12 มีการให้ผู้เรียนได้ฝึกค้น รวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง
- 2.13 การให้ผู้เรียนได้เลือกทำกิจกรรมความสามารถความเข้าใจ

3. การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วย

- 3.1 การเตรียมสื่อประกอบการสอนล่วงหน้า
- 3.2 มีการใช้สื่อที่เร้าความสนใจของผู้เรียน

- 3.3 ใช้สื่อการสอนเพื่อการฝึกคิด การแก้ปัญหา
- 3.4 ใช้สื่อการสอนเพื่อการค้นพบความรู้
- 3.5 สื่อมีความสอดคล้องกับเรื่องที่สอน
- 3.6 ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์จริง
4. การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย
 - 4.1 มีการกำหนดวิธีการวัดผล และประเมินผลไว้ล่วงหน้าอย่างหลากหลาย
 - 4.2 มีการใช้คำถาม กิจกรรมการตรวจสอบผลการเรียนของผู้เรียน
 - 4.3 มีเครื่องมือวัดสอดคล้องกับจุดประสงค์ และกระบวนการเรียนรู้
 - 4.4 สังเกตประเมินพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
 - 4.5 มีการวัดผลตามสภาพจริง
 - 4.6 เกณฑ์การประเมินมีความสอดคล้องกับระดับความสามารถของ

ผู้เรียน

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กมีองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้

1. การเตรียมผู้สอนให้พร้อม
2. การวางแผนการเรียนรู้
3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้

อารี มาลาทอง (2555, น. 27) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องคำนึงถึงความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม รู้จักแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เน้นการลงมือทำจริงและประเมินผลตามสภาพจริง

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 31) กล่าวว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ เป็นการออกแบบกิจกรรมที่ผู้ดำเนินการต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ เพื่อการดำเนินการออกแบบด้านแนวทางของการจัดการเรียนรู้ ให้เหมาะสมกับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

จากที่นักวิชาการและสถาบันต่าง ๆ ได้กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยสรุปได้ว่า แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ควรมีการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. สำรวจความต้องการ เป็นการคำนึงถึงความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน ความรู้พื้นฐาน
2. เตรียมการ มีวัตถุประสงค์ชัดเจนสอดคล้องผลการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ เตรียมสื่อที่เหมาะสม เตรียมเนื้อหา และการจัดการเรียนรู้
3. ดำเนินการ มีขั้นนำเข้าสู่บทเรียน มีขั้นสอนด้วยการให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีขั้นสรุป
4. การวัดและประเมินผล สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกระบวนการเรียนรู้ และมีการประเมินผลตามสภาพจริง
5. การนำไปใช้ จากผลการดำเนินกระบวนการที่ได้ผู้เรียนสามารถหาแนวทางที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้

2. แนวทางส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย

2.1 ความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย

หรรษา นิลวิเชียร (2553, น. 51) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย หมายถึง การจัดการศึกษาให้เด็กก่อนวัยเรียน หรือเด็กปฐมวัย เพื่อพัฒนาให้ครบทางในด้านร่างกาย

ทัศนา แก้วพลอย (2544, น. 162) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อมทั้งสื่อวัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และจะต้องส่งผลให้เด็กได้รับการพัฒนาทางร่างกาย

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 11-12) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย หมายถึง การจัดให้เด็กได้ใช้กล้ามเนื้อเล็ก กล้ามเนื้อใหญ่ ฝึกประสาทสัมผัสระหว่างมือกับตาให้เด็กได้มีโอกาสช่วยเหลือตนเอง เลือกทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจและด้านความสามารถของเด็ก

นิตยสารรักลูก (2557, น. 1) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกันโดยเฉพาะเรื่องส่วนสูง และน้ำหนัก สำหรับน้ำหนักตัวที่ได้ เพิ่มขึ้นเกิดจากการเจริญเติบโตของกระดูกและกล้ามเนื้อที่มากขึ้น อาจจะทำให้สามารถควบคุมกล้ามเนื้อในการเคลื่อนไหว และการทรงตัวได้ดี

Gesell (1994, pp. 68-172) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย หมายถึง การที่เด็กแสดงความสามารถในการจัดกระทำกับวัสดุ เช่น การเล่นลูกบอล การขีดเขียน ซึ่งเป็นการใช้ความสามารถทางด้านการเคลื่อนไหวประสานสัมพันธ์ระหว่างสายตาและกล้ามเนื้อ

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 34) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย หมายถึง การปรับปรุงและด้านความเจริญเติบโตเกี่ยวกับโครงสร้างทางร่างกายของเด็กให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน เช่น น้ำหนัก ส่วนสูง รูปร่าง การใช้สายตา และความสามารถทางด้านการเคลื่อนไหว

จากความหมายของการพัฒนาทางร่างกายที่นักวิชาการและสถาบันต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงขอให้ความหมายของ การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายไว้ดังนี้ การส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทางร่างกายที่ดีขึ้น โดยการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เหมาะสม การบำรุงทางโภชนาการ การให้ออกกำลังกายที่เหมาะสม การเลี้ยงดูเอาใจใส่ ไม่ให้เกิดอันตรายทางร่างกาย เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทางร่างกาย ได้แก่ ส่วนสูง น้ำหนัก กระดูก กล้ามเนื้อ การฝึกการควบคุมร่างกาย การเคลื่อนไหว การทรงตัว และมีนิสัยสัมพันธ์ในการประสานสัมพันธ์ระหว่างมือ สายตา ความสามารถในการช่วยเหลือตนเอง เลือกทำใจกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสนใจ และความสามารถ

2.2 แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย

ยุวดี เทียรฆประสิทธิ์ (2547, น. 18-24) กล่าวว่า การจะส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายให้กับเด็กนั้นต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของเด็กทางร่างกายทั้ง 4 ประการคือ

1. โภชนาการด้านความต้องการด้านโภชนาการเป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นแก่ชีวิตมนุษย์ทุกวัย เพราะเป็นรากฐานสำหรับการเสริมสร้างความเจริญเติบโตและการมีความสุขอนามัยที่สมบูรณ์

2. การนอนหลับ การนอนหลับมีความสำคัญมากต่อเด็ก เพราะเป็นการสงวนพลังงานที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโต และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของร่างกาย เด็กช่วงปฐมวัยที่พักผ่อนไม่เพียงพอ มักจะอารมณ์เสีย หงุดหงิด ร้องไห้ง่าย

3. การขยับเขยื้อน การขยับเขยื้อนของเสียออกจากร่างกายมากขึ้นเพียงใด ขึ้นอยู่กับความแข็งแรงของไต ซึ่งทำหน้าที่ขยับถ่ายโดยตรง ในเด็กช่วงปฐมวัยจะมีน้ำหนักของไตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เด็ก ๆ จึงมีสัดส่วนของการขยับถ่ายมากกว่าวัยผู้ใหญ่ และอายุที่เหมาะสมสำหรับการฝึกการขยับถ่ายคือ อายุระหว่าง 1-2 ปี เพราะสมองและระบบประสาทเจริญพอที่จะควบคุมกล้ามเนื้อหูรูดได้แล้ว

4. การออกกำลังกาย การที่เด็กจะมีพัฒนาการและทักษะในการเคลื่อนไหวได้ดี และมีพละอนามัยสมบูรณ์แข็งแรงนั้น การออกกำลังกายเป็นสิ่งช่วยสนับสนุนการเจริญเติบโตที่ดำเนินไปตามวุฒิภาวะทางกาย ทำให้ร่างกายเคลื่อนไหวได้ดีขึ้น จะได้มีความสดชื่นเบิกบานและมีสุขภาพจิตที่ดีด้วย เด็กในช่วงอายุ 3-6 ปี เป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายอย่างรวดเร็ว เด็กเริ่มมีความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ สามารถใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกายได้อย่างสัมพันธ์กัน และคล่องตัวมากขึ้น การส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกายให้กับเด็กปฐมวัยจึงต้องครอบคลุมทั้งด้านสุขอนามัยประสาทการรับรู้-การเคลื่อนไหว กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เนื่องจากถ้าเด็กมีสุขภาพร่างกายดีจะส่งผลให้พัฒนาการด้านต่าง ๆ ดีด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2549, น. 5) ได้กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย การส่งเสริมความเจริญเติบโต ด้านความแข็งแรงของร่างกาย ปฏิกิริยาตอบสนองที่ดีในเรื่องการรักษาความสะอาด การเลือกรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ใช้ห้องน้ำห้องส้วมได้ถูกต้อง ฝึกให้เล่นออกกำลังกายและพักผ่อนอย่างถูกวิธี

วิไลวรรณ ศิริเมฆา (2549, น. 168-170) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย การสนับสนุนเด็กมีโอกาสพัฒนาการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ (กล้ามเนื้อแขน-ขา-ลำตัว) กล้ามเนื้อเล็ก (กล้ามเนื้อมือ-นิ้วมือ) และการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อและระบบประสาท (กล้ามเนื้อมือ-ประสาทตา) ในการทำกิจวัตรประจำวันหรือทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตามจังหวะดนตรี การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส การเล่นออกกำลังกายกลางแจ้ง เป็นต้น ประสพการณ์สำคัญที่ควรส่งเสริม ประกอบด้วย การเคลื่อนไหว และการทรงตัว การประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อ และระบบประสาท เด็กควรมีโอกาสเรียนรู้ผ่านกิจกรรมและการเล่นในสภาพแวดล้อมใกล้เคียง การได้รับประสบการณ์ด้านการใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก และฝึกประสานสัมพันธ์ระหว่างแขนกับขา มือกับปาก มือกับตาไปด้วยกัน

อารมณ สุวรรณपाल (2550, น. 7) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านสุขอนามัย ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมด้านโภชนาการ
 2. ด้านสุขนิสัย ได้แก่ กิจกรรมฝึกเด็กและดูแลให้เด็กปฏิบัติจนเป็นกิจนิสัย
- ด้านการขยับถ่าย การดูแลความสะอาดร่างกาย การพักผ่อนและการออกกำลังกาย

3. ด้านประสาทการรับรู้-การเคลื่อนไหว ได้แก่ กิจกรรมการเล่นเกมประสาทสัมผัสต่าง ๆ เช่น เกมปิดตา เกมกล่องปริศนา เกมแต่ละส่วนต่างๆ ของร่างกาย เกมโฮกกี โปกกี เป็นต้น

4. ด้านกล้ามเนื้อใหญ่ ได้แก่ การเล่นกลางแจ้ง การเล่นในร่ม การออกกำลังกาย การเคลื่อนไหวร่างกาย

5. ด้านกล้ามเนื้อเล็ก ได้แก่ กิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เช่น ปั่นร้อย การเล่น ตัดกระดาษ วาดภาพระบายสี ลากเส้นต่อจุด ผูกโยนถุงถั่วลงตะกร้า โยนรับลูกบอล เป็นต้น

วชิรพร โชติพานัส (2557, น. 1) กล่าวว่า ด้านพัฒนาการทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย การเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ของร่างกายคล่องแคล่วมาก ฟันน้ำนมหลุด มีฟันแท้ ขึ้นมา แทน เติบโตหลัง ร่างกายสมดุลขึ้น กระโดดขาเดียว กระโดดขึ้นลง ปีนขึ้นที่สูง ในต้นไม้ บางคน ขี่จักรยาน 2 ล้อได้ กระโดดข้ามเชือกเป็นจังหวะ มือขว้างและรับบอลที่โยนมาได้ ตัด ปะ ได้ดี จับดินสอโดยใช้นิ้ว 2 นิ้ว

นิตยสารรักลูก (2557, น. 1) กล่าวว่า ในด้านของพัฒนาการทางด้านร่างกาย ประกอบด้วย

1. ยืนขาเดียว กระโดดขาเดียว กระโดดได้สูง และไกล
2. เขย่งปลายเท้า เดินเขย่งปลายเท้าได้ไกล และวิ่งเขย่งปลายเท้าได้
3. เดินขึ้น - ลงบันไดได้ดี
4. เดินเลี้ยวตัวบนไม้กระดานแผ่นเดียว และเดินทรงตัวบนพื้นเอียง ๆ ได้ดี
5. จับ โยน รับลูกบอลได้ จะแม่นยำขึ้นตามพัฒนาการ และขว้างลูกบอล

ได้ไกล

6. ปีนป่ายบันไดและเล่นเครื่องเล่นกลางแจ้ง
7. วิ่งหลบหลีกสิ่งกีดขวางได้
8. วิ่งไปเตะลูกบอลได้โดยไม่ต้องหยุดเล็ง
9. ขี่จักรยาน 3 ล้อ และหลบหลีกสิ่งกีดขวางได้
10. ก้มตัวเอามือแตะเท้าโดยไม่งอเข่า

พ่อ แม่และคนในครอบครัว ควรทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่างไปพร้อมกับเด็กด้วย เพื่อคอยกระตุ้นพัฒนาการและทักษะในด้านต่าง ๆ เพื่อคอยช่วยเหลือเด็ก ๆ หากเกิดอุปสรรค หรือ ปัญหา อันจะเป็นเหตุให้พัฒนาการด้านต่าง ๆ ลดลง หรือ ถ้ามีผู้ใหญ่คอยดูแลอย่างใกล้ชิด อุบัติเหตุจากการเล่นก็จะลดลงด้วย

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 36) กล่าวว่า แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็กนั้น ควรมี การพัฒนาตนเองให้มีความรู้ในด้านเกณฑ์มาตรฐานทางด้านร่างกายของเด็ก และบูรณาการ ความรู้ที่มีมาวางแผนดำเนินการพัฒนาโครงสร้างร่างกายของเด็กให้เป็นไปตามเป้าหมายและสมบูรณ์

จากที่นักวิชาการกล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยพอสรุปถึง แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย ได้ว่า แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย เป็นการส่งเสริมการเจริญเติบโต และความแข็งแรงของร่างกาย ซึ่งแบ่งได้ดังนี้

1. ด้านสุขอนามัย ส่งเสริมเรื่องการรักษาความสะอาดในกิจวัตรประจำวัน การเลือกรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ ใช้ห้องน้ำห้องส้วมได้
2. ด้านสุขลักษณะนิสัย ส่งเสริมการสร้างนิสัยที่ดีต่อสุขภาพ โภชนาการ นอนหลับ และขับถ่าย
3. ด้านพลานามัย ส่งเสริมการออกกำลังกายอย่างถูกวิธี การพัฒนากล้ามเนื้อ มัดใหญ่ มัดเล็ก ประสาทสัมผัส การทรงตัว และประสาทสัมผัส

2.3 ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย

สมศักดิ์ บุญโต (2545, น. บทคัดย่อ) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายที่พบว่า การขาดงบประมาณสนับสนุนในการจัดกิจกรรม ขาดแคลนแหล่งในการค้นคว้า อุปกรณ์การจัดกิจกรรมไม่เพียงพอกับจำนวนนักเรียน และสถานที่ฝึกกิจกรรมมีไม่เพียงพอและเหมาะสม ขาดการซ่อมแซมอุปกรณ์ เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการทางร่างกายของเด็ก

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 5) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย ประกอบด้วยสุขภาวะของตัวเด็ก สุขภาวะในที่นี้หมายรวมทั้งสุขภาพอนามัยของตัวเด็กเอง รวมถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นๆ ที่อาจส่งผลต่อพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็ก

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2551, น. 56) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายประกอบด้วย 3 ประการ ดังนี้

1. ด้านปรัชญาการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ไม่เน้นการจัดประสบการณ์ตาม หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย ทำให้เด็กขาดโอกาสที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาการ
2. ด้านตัวครู ที่ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหว และจังหวะสำหรับเด็ก ครูเน้นความเป็นระเบียบวินัยของเด็กมากกว่าการพัฒนาการของเด็ก
3. ด้านสภาพแวดล้อม และวัสดุอุปกรณ์ที่ไม่สามารถจัดกิจกรรมเคลื่อนไหว และ จังหวะสำหรับเด็กได้หลากหลาย เช่น สภาพห้องเรียนที่มีเด็กมากเกินไป ความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก วัสดุอุปกรณ์ที่ไม่เพียงพอ และสภาพแวดล้อม หรือบรรยากาศไม่เอื้ออำนวย

วัฒนา บุญญฤทธิ์ (2553, น. 11) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย คือ การจัดพื้นที่ในห้องเรียนไม่มีความสะดวกต่อการทำกิจกรรมที่เคลื่อนไหว

อนันรัตน์ ทัยธิชา (2557, น. 12) กล่าวว่า ปัญหาทางด้านของการส่งเสริมพัฒนาการ ทางด้านร่างกายของเด็ก ประกอบด้วย

- 1) ครู ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการจัด กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะสำหรับเด็ก
- 2) วัสดุอุปกรณ์ที่ไม่สามารถจัดกิจกรรมเคลื่อนไหว และจังหวะสำหรับเด็กได้หลากหลาย
- 3) เน้นความเป็นระเบียบวินัยของเด็กมากกว่าการพัฒนาการของเด็ก
- 4) ในการฝึกกิจกรรมสำหรับเด็กไม่เหมาะสม
- 5) รูปแบบการจัดกิจกรรมไม่สอดคล้องกับความต้องการของหลักสูตร และ
- 6) เวลาในการจัดกิจกรรมไม่เหมาะสม

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 37) สรุปได้ว่าปัญหาด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายมีดังนี้ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่มีการวางแผนและกำหนดรายการอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อพัฒนาการทางด้านร่างกายเด็ก ไม่มีการส่งเสริมให้เด็กดื่มนมและน้ำสะอาด ทำให้เด็กไม่รู้คุณค่าของการดื่มนม และประโยชน์ของการดื่มน้ำสะอาด การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในการพัฒนาร่างกายเด็กยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ทำให้กิจกรรมนั้น ๆ ไม่สามารถส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายและกล้ามเนื้อต่าง ๆ ของเด็กได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไม่ให้ความสำคัญของการป้องกันอุบัติเหตุที่เกิดขึ้น ทำให้การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวันมักพบว่าเกิดอุบัติเหตุขึ้นบ่อยครั้ง ไม่มีการฝึกให้เด็กได้พักผ่อน และเห็นความสำคัญของการพักผ่อนให้เพียงพอ ไม่มีการตรวจสอบสุขภาพอนามัยของเด็กอย่างสม่ำเสมอ หรือเมื่อพบปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยเด็ก ไม่มีการนำข้อมูลที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหา ทำให้เด็กมีสุขภาพอนามัยที่ไม่ดี ไม่มีการตรวจสอบและควบคุม โภชนาการเด็กเป็นรายบุคคล สามารถวัดได้จาก ดังนี้

1. การส่งเสริมให้เด็กรับประทานอาหาร ครบ 5 กลุ่มอาหาร
2. การส่งเสริมให้เด็กดื่มนมและน้ำสะอาดอย่างเพียงพอ
3. การจัดกิจกรรม พัฒนากล้ามเนื้อแขน ขา และลำตัวด้วยการออกกำลังกาย
4. การฝึกสุขนิสัยให้เด็กในการดูแล สุขภาพ
5. การฝึกสุขนิสัยเด็กเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดอุบัติเหตุต่อตนเองและผู้อื่น
6. การส่งเสริม ให้เด็กได้พักผ่อนตอนกลางวัน อย่างน้อย 1-2 ชั่วโมง/ วัน
7. การตรวจสอบสุขภาพอนามัยประจำวันของเด็กทุกคน และ
8. การเฝ้าระวังภาวะโภชนาการ โดยชั่งน้ำหนักและวัดส่วนสูงทุก 3 เดือน

และประเมินโดยใช้กราฟแสดงเกณฑ์อ้างอิงการเจริญเติบโต

จากที่นักวิชาการกล่าวถึงปัญหาของการพัฒนาการทางร่างกาย คณะผู้วิจัยพอสรุปได้ว่าปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกาย แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ปัญหาด้านตัวเด็ก สุขภาวะในตัวเด็ก คือ โรค หรือ ความแข็งแรงของร่างกาย
2. ปัญหาด้านนโยบาย นโยบายของโรงเรียนไม่ส่งเสริม เช่น ขาดงบประมาณ
3. ปัญหาด้านตัวครู ครูไม่เน้นความสำคัญการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพ
4. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมขาดสถานที่ สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาร่างกายไม่เหมาะสม ขาดวัสดุอุปกรณ์ หรือขาดการซ่อมบำรุงวัสดุอุปกรณ์ที่ชำรุด

3. การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์

3.1 ความหมายของการเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์

สุชา จันท์เอม (2547, น. 153) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ เด็กจะแสดงอารมณ์ออกมา ตามประสบการณ์และสภาพแวดล้อมของแต่ละคน

นันทิยา น้อยจันทร์ (2548, น. 137-138) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ หมายถึง รากฐานที่สำคัญต่อพัฒนาการในระดับที่มีความสูงขึ้นไป เนื่องจากว่าบางคุณลักษณะที่มองไม่เห็นภายนอกจึงถือเป็นพัฒนาการภายในที่สามารถแสดงออกได้หลายลักษณะ

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชนผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านอารมณ์ หมายถึง ความเจริญงอกงามของอารมณ์ หรือความรู้สึกต่างๆ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์

นิตยสารรักลูก (2557, น. 2) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ หมายถึง ความพร้อมของพัฒนาการทางด้านร่างกาย ที่ส่งผลต่ออารมณ์ ความรู้สึก สภาพจิตใจ ที่แสดง ออกมาจากความต้องการของตนเองของเด็ก

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 38) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ หมายถึง การพัฒนาและ ปรับปรุง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กเกิดเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องในด้าน จิตใจ การรับรู้ต่อตนเองและต่อผู้อื่น การควบคุมอารมณ์ของตนเอง และการแสดงออกได้อย่างเหมาะสม

จากที่นักการศึกษา นักวิชาการ องค์กรต่าง ๆ ได้ให้ความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านจิตใจ-อารมณ์ กล่าวไว้ คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ เป็นการดำเนินการในการช่วยมีการพัฒนาการปรับปรุง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ มีทัศนคติแนวคิดในทางที่ดี ควบคุมอารมณ์ตนเองให้แสดงอารมณ์พฤติกรรมออกมาอย่างเหมาะสม

3.2 แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจอารมณ์

สุชา จันทรเอม (2547, น. 153) ได้เสนอแนะแนวทางการส่งเสริมพัฒนาทางอารมณ์ สำหรับเด็กปฐมวัยดังนี้

1. ให้ความรักและต้องการเด็ก เด็กต้องการให้พ่อแม่แสดงความรัก ความเมตตา ต้องการความช่วยเหลือที่จะเตรียมเขาให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมภายนอกบ้านได้
2. เข้าใจเอกลักษณ์ของเด็ก การช่วยให้เด็กมีกำลังใจทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จ ก็คือ ไม่เปรียบเทียบผลสำเร็จของงาน ความสามารถทำทางของเด็กกับเด็กคนอื่น สนับสนุนให้เด็กได้ทำงานตามความสามารถ และแสดงความสามารถของเด็กตามกำลังและการจะยกย่องชมเชย ในความสามารถของเด็กและสิ่งที่เด็กทำได้ ให้ความสนใจในสิ่งที่เด็กได้แสดงออก ให้โอกาสเด็กได้แก้ตัวในเรื่องที่เด็กผิดพลาด พ่อ แม่อาจพูดถึงความผิดพลาดที่ผ่านไป เพื่อให้สิ่งที่ทำไปแล้วเป็นประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็ก เพื่อช่วยให้เด็กรู้ว่ายังมีโอกาสแก้ตัว ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ จะช่วยให้เด็กเข้าใจและยอมรับความสามารถที่คนมี
3. ฝึกฝนให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตนเอง ความคิดความเข้าใจที่เกี่ยวกับตนเอง ของเด็กว่าคนดีหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับเจตคติที่พ่อแม่มีต่อเด็กหากพ่อแม่เชื่อมั่นในความสามารถแล้วจะทำให้เด็กมีกำลังใจ เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และเมื่อเด็กทำสำเร็จแล้ว ความสำเร็จนี้ก็จะ เป็นสิ่งช่วยให้เด็กทำสิ่งที่ยากยิ่งขึ้นไป
4. ปลุกฝังความรู้สึกอบอุ่น มั่นคง ปลอดภัย โดยให้เด็กมีประสบการณ์ในการเลือกตัดสินใจ ในเวลาเดียวกันเด็กต้องเรียนรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีขอบเขต
5. ให้อิสระภาพบางประการ คำว่า “อย่า” ควรใช้เฉพาะที่จำเป็นและควรอธิบายให้เด็กเข้าใจ

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547, น. 224) กล่าวว่า การใส่ใจต่อความรู้สึกของเด็กจะช่วยลดภาวะเครียดทางอารมณ์ได้ สิ่งที่ได้แก่ปฐมวัยต้องการมากในการทำกิจกรรม คือ ความมั่นใจ ความเป็นตัวเอง การแสดงออก ความต้องการให้คนฟัง ความต้องการดั่งกล่าวนี้นี้ครูควรให้ความใส่ใจให้คำชมและให้กำลังใจ เพราะความสำเร็จของผลงานและการยอมรับของครู คือ การสร้างพลังใจสูงสุดให้กับเด็กทั้งนี้ครูสามารถจัดให้เด็กได้กระทำและแสดงออก ดังนี้

1. การให้เด็กช่วยเหลือตนเองให้มากที่สุดตามความสามารถของเด็ก
2. การให้เด็กเล่นบทบาทสมมติหรือเล่นละครฉากเล็กๆ ด้วยกัน
3. การให้เด็กแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เช่น การเล่นเกม ร่วมเล่นเกมที่ อภิปรายให้ความเห็นกัน การให้เด็กทำกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์ เช่น วาดภาพหรือสร้างสรรค์ งานประดิษฐ์ ปั้น ตัดแต่ง หรือแปะกระดาษ พับกระดาษ

นันทิยา น้อยจันทร์ (2548, น. 237) กล่าวว่า แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ ประกอบด้วยเช่น ความรู้สึกว่าตนเป็นใคร ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับตนเอง ความไว้วางใจ และความเชื่อมั่นในตนเอง การควบคุมอารมณ์ต่าง ๆ รวมไปถึงพัฒนาการด้านจิตใจ คุณธรรมจริยธรรม

วิไลวรรณ ศิริเมฆา (2549, น. 168-170) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ ประกอบด้วย มีการสนับสนุนให้เด็กได้แสดงออกทางอารมณ์ และด้านความรู้สึกที่เหมาะสมกับวัย มีความสุข ร่าเริงแจ่มใส ได้พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง และความเชื่อมั่นใน ตนเอง จากการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น เล่น ฟังนิทาน ท่องคำคล้องจอง ร้องเพลง เป็นต้น ประสบการณ์สำคัญที่ควรส่งเสริม ประกอบด้วย การรับรู้อารมณ์หรือความรู้สึก ของตนเอง การแสดงอารมณ์ที่เป็นสุข การควบคุมอารมณ์และแสดงออก พ่อแม่ หรือ ผู้เลี้ยงดู เป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เด็กเป็นที่รัก อบอุ่น มั่นคง การเกิดความรู้สึกปลอดภัยไว้วางใจ ซึ่งจะส่งผลให้เด็กสร้างความรู้สึที่ดีต่อตนเองและเรียนรู้ที่จะสร้าง ความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการด้านจิตใจ อารมณ์ ส่งเสริมสุขภาพจิต ปลูกฝังให้รู้จัก ควบคุมอารมณ์ จิตใจร่าเริงแจ่มใส ชื่นชมกับสิ่งสวยงาม มีเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ กตัญญูกตเวทิตะขยันอดทน

วชิรพร โชติพานัส (2557, น. 1) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ ประกอบด้วยมีความเครียด สับสน เกี่ยวกับโรงเรียน บ้าน เพราะต้องปรับตัวใหม่ การขาดความมั่นคงในการที่ต้องออกจากบ้านไปโรงเรียน หวนกลับไปสู่พฤติกรรมเดิม กลัว โกรธ กังวลใจ กลุ้มใจ อาย ริษยา อิจฉา รัก ร่าเริง เด็กจึงต้องการความมั่นใจว่าเป็นที่รัก และการยอมรับจากผู้ใหญ่

นิตยสารรักลูก (2557, น. 2) ได้กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ นั้นประกอบด้วย

1. ให้ความเอาใจใส่ ใกล้ชิดเด็กให้มาก ๆ
2. แสดงออกซึ่งความรักที่มีต่อเด็กด้วยการกอด และถ้าเป็นเด็กผู้ชายพ่อควรกอดลูก เพราะความใกล้ชิดและได้รับความอบอุ่นจากพ่อ จะช่วยพัฒนาความเป็นชายของเด็กได้ดีขึ้น

3. ไม่ควรพูดขู่เด็กว่าจะไม่รักหรือเอาไปทิ้ง
4. สอนให้เด็กรู้จักและเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ เช่น สอนเด็กว่า อารมณ์โกรธที่เป็นอารมณ์ตามธรรมชาติ แสดงออกได้แต่ต้องไม่ทำร้ายร่างกายผู้อื่น
5. เด็กวัยนี้มีจินตนาการมาก อาจจะขยายให้จินตนาการให้น่ากลัวขึ้น จะต้องได้เข้าใจความกลัวของเด็ก ไม่ดูว่า และควรพูดคุย ถึงเรื่องที่เด็กกลัว เพื่อเป็นการช่วยแบ่งปัน อารมณ์ ความรู้สึก และหาหนทางช่วยเด็กแก้ไขปัญห ควรจะเลือกรายการโทรทัศน์ที่เหมาะสมกับวัยที่หลีกเลี่ยงการดูรายการที่น่ากลัว รุนแรง หรือตื่นเต้นมากเกินไป
6. เตรียมตัวเด็กก่อนเผชิญเหตุการณ์แปลกใหม่ โดยที่เล่าคร่าว ๆ ว่าจะไปทำอะไร หรือจะเจออะไรบ้าง เพื่อช่วยให้เด็กลดความกลัวหรือกังวลลงได้
7. เด็กที่ได้เล่นจะมีสุขภาพจิตดี สดใสร่าเริง เพราะการเล่นนั้นจะช่วยให้ผ่อนคลาย อารมณ์ ควรปล่อยให้เด็กได้เล่นให้มาก ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ มีความคิดที่กว้างไกล เป็นตัวของตัวเองมากขึ้น และช่วยให้เกิดพัฒนาการทางสังคม
8. เมื่อเด็กแสดงออกถึงความอิจฉา กลัวจะเสียของรัก จะต้องรีบแก้ไขด้วยการให้ความรัก ความอบอุ่น แสดงให้เด็กเห็นว่า เด็กมีความสำคัญและต้องให้ความยุติธรรมแก่เด็กทุกๆ คน
9. ส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการทางอารมณ์ ช่วยให้เด็กเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว และแสดงออกทางอารมณ์ได้เหมาะสมกับวัย

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 41) กล่าวว่า แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ เป็นการวางแผน กระบวนการดำเนินงาน โดยเน้นการฝึกฝนและสนับสนุนให้เด็กสามารถควบคุมอารมณ์ที่เกิดขึ้น จากความรู้สึกทางจิตใจ ที่ส่งผลให้แสดงออกมาในในความเหมาะสมและสมบูรณ์ที่สุด โดยเน้นทางด้านการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กเกิดความสงบ สามารถคิด ตรึตรอง และควบคุมพฤติกรรมต่าง ๆ ได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น คณะผู้วิจัยสรุปแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการจิตใจ อารมณ์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่เด็ก
 2. ให้ความมั่นคงปลอดภัย
 3. สร้างความเชื่อมั่นในตนเอง
 4. สอนให้มีคุณธรรมจริยธรรม
 5. ให้อิสระในการช่วยเหลือตนเอง
 6. ให้กำลังใจ ยกย่องชมเชยแก่เด็กในการทำกิจกรรมต่าง ๆ
 7. ให้รับรู้และเข้าใจอารมณ์ต่าง ๆ ของตนเอง
 8. ฝึกฝนและสนับสนุนให้เด็กควบคุมอารมณ์ที่เกิดขึ้นแสดงอารมณ์ที่เหมาะสม
 9. กิจกรรมเพื่อให้เด็กเกิดความสงบ เช่น การนั่งสมาธิ
- 3.1 ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์

บุญศรี คำชาย (2550, น. 149) กล่าวว่า ในปัจจุบันสภาพการเรียนการสอนในห้องเรียนยังไม่เอื้อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ทางจิตใจ-อารมณ์มาก ซึ่งเห็นได้จากการที่เด็กแสดงพฤติกรรมคล้ายตามเนื่องจากได้รับแรงเสริมจากครูผู้สอน มากกว่าพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือ

พฤติกรรมที่สื่อให้เห็นถึงความกล้าแสดงออกด้วยตัวเด็กเอง และยังพบว่าผู้สอนที่ต้องการสอนให้เด็กของตนเกิดความคิดสร้างสรรค์ยังมีปัญหาเรื่องกลวิธีการสอน จึงไม่สามารถสอนให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์ได้

มัทนา ท่าพริก (2549, น. 15) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ มีปัญหาตามลำดับ ดังนี้

1. โรงเรียนขาดงบประมาณ ในการจัดซื้ออุปกรณ์สำหรับการสอนศิลปะ
2. เด็กนักเรียนไม่สามารถหาวัสดุมาเรียนได้ตามแผนการจัดประสบการณ์ที่กำหนด
3. อุปกรณ์ที่เป็นวัสดุสิ้นเปลือง มีใช้ได้ไม่เพียงพอตลอดปี
4. ไม่มีการกำหนดเนื้อหาของกิจกรรมสร้างสรรค์ลงในแผนการจัดประสบการณ์ ทุกหน่วย และไม่ได้กำหนดให้ชัดเจนว่าหน่วยไหนจัดกิจกรรมอะไรให้แก่เด็ก
5. จำนวนนักเรียนในห้องมีมากเกินไปทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง
6. เด็กขาดความรับผิดชอบ และขาดระเบียบวินัย
7. เก็บรักษาอุปกรณ์ได้ลำบากเพราะไม่มีที่เก็บ

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2550, น. 8) กล่าวว่า ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจึงต้องคำนึงถึงพัฒนาการเด็กที่ส่งผลทางด้านจิตใจและอารมณ์ในการจัดกิจกรรมนั้นๆ ไม่ได้หมายความว่าเด็กๆ ทุกคนจะสามารถพัฒนาเหมือนกันหมดทุกคน โดยเฉพาะการจัดการศึกษา ในระดับปฐมวัย ไม่ได้มุ่งเน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้เชิงเนื้อหาเป็นสำคัญ แต่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาเครื่องมือหรือทักษะการเรียนรู้ที่เด็กจะต้องใช้ต่อไป

กระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 5) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ คือ สภาพแวดล้อมรอบตัวของเด็ก ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่จะเสริมสร้างให้เด็กมีพัฒนาการสติปัญญาและความฉลาดทางอารมณ์ที่สมวัย เช่น ภาวะวิกฤตในครอบครัว หรือสื่อเทคโนโลยี ต่าง ๆ

พรรณพิมล วิปุลากร (2556, น. 2) กล่าวว่า สถานการณ์ปัญหาเด็กบกพร่องทางพัฒนาการของไทยในปัจจุบันพบว่า เด็กมีพัฒนาการล่าช้าเฉลี่ย 240,000 คนต่อปี จากการสำรวจพบว่า เด็กร้อยละ 30 ก็จะมีปัญหาการพัฒนาด้านใดด้านหนึ่งที่ล่าช้า และในจำนวนนี้ ร้อยละ 5 มักเป็นเด็กออทิสติก โดยปัจจัยสำคัญคือ การขาดการดูแลตั้งแต่วัยแรกเกิด-5 ปี อย่าง ต่อเนื่อง รวมไปถึงอัตราการเข้าถึงบริการของเด็กที่มีปัญหาพัฒนาการ พฤติกรรม และอารมณ์ ของไทยยังมีน้อย

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 42) กล่าวว่า ปัญหาด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ มีดังนี้ กิจกรรมที่จัดเพื่อมุ่งหวังให้เด็กมีพัฒนาการทางจิตใจ-อารมณ์ ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ และ ควบคุมเด็กให้อยู่ในห้องเรียนมากเกินไป ทำให้เด็กไม่ได้สัมผัสและเรียนรู้กับการอยู่กับ ธรรมชาติ ไม่มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กมีความอดทน ทำให้เมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นที่เด็กมักไม่สามารถอดทนและรอคอยได้ และกระทำผิดวินัยและกฎต่าง ๆ ที่กิจกรรมที่จัดวางกรอบแนวทางให้เด็กปฏิบัติมากเกินไป ทำให้เด็กไม่สามารถทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเองได้ และแสดงอาการต่อต้านต่อสิ่งต่าง ๆ รอบตัว ก็จะไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างทั่วถึง ครูผู้สอนเน้นรายบุคคลมากเกินไป ไม่เปิดโอกาสให้เด็กอื่น ๆ ในห้องเรียนได้แสดงออกบ้าง ไม่มีการจัดกิจกรรม

เพื่อให้เด็กได้เรียนรู้จักการอยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคมได้ ทำให้เมื่อเด็กต้อง เข้าสังคมจึงรู้สึกตื่น กลัว และประหม่า ครูผู้สอนไม่มีการสังเกตเด็ก ทำให้ครูไม่รู้จักเด็กเป็นรายบุคคล และไม่สามารถเข้าถึง พฤติกรรมของเด็กเป็นรายบุคคลได้ และครูวางตัวไม่เป็น กัลยาณมิตรกับเด็ก ทำให้เด็กรู้สึกกลัวครู ไม่กล้าเข้าใกล้ ไม่กล้าร่วมกิจกรรมด้วย สามารถวัดได้จาก

1. การจัดกิจกรรมส่งเสริมให้เด็กแสดงอารมณ์และความรู้สึกด้านศิลปะ ดนตรี

2. การจัดกิจกรรมส่งเสริมลักษณะนิสัยให้เด็กได้สัมผัสกับธรรมชาติ
3. การส่งเสริมสนับสนุนให้เด็กรู้จัก อุดหนุน รอคอย และการมีความรู้สึกที่ดี ต่อตนเอง และผู้อื่น

4. การส่งเสริมให้เด็กทำกิจกรรมตาม ความสนใจ และความถนัด
5. การส่งเสริมให้เด็กมีความมั่นใจ กล้าแสดงออก ร่าเริง แจ่มใส
6. การเข้าใจสภาพแวดล้อมทางด้านครอบครัวของเด็ก
7. การรู้จักจุดเด่นและจุดด้อยของเด็กแต่ละคน
9. การสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างครูผู้ดูแลเด็กและเด็ก

จากที่นักวิชาการได้กล่าวถึงปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางจิตใจ อารมณ์ ใน ข้างต้นนั้น คณะผู้วิจัยพอสรุปได้ ดังนี้

1. ปัญหาความบกพร่องของเด็ก และปัญหาการพัฒนาการของตัวเด็ก
2. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการแสดงอารมณ์ ด้านศิลปะ ดนตรี ยังไม่มี ประสิทธิภาพเพียงพอ

3. สภาพแวดล้อมในตัวเด็ก เช่น สภาพปัญหาทางครอบครัว แหล่งที่อยู่อาศัย
4. ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับจิตใจ อารมณ์
5. กิจกรรมในห้องเรียนมากเกินไปไม่มีกิจกรรมที่ให้เด็กสัมผัสกับธรรมชาติ

4. ส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม

4.1 ความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม

วรนาท รักสกุลไทย (2548, น. 15), สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติ (2549, น. 31-51) และกระทรวงศึกษาธิการ (2551, น. 62) ได้ให้ความหมายของการส่งเสริม พัฒนาการทางสังคม ไว้สอดคล้องกัน ดังต่อไปนี้ การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม หมายถึง กิจกรรมที่ มุ่งเน้นให้เด็กได้พัฒนาทักษะการเรียนรู้ ฝึกการทำงานและอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ทั้งกลุ่มย่อยและ กลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่จัดมุ่งฝึกให้เด็กมีโอกาสฟัง พูด สังเกต คิด แก้ปัญหา ใช้เหตุผลและฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและเพิ่มพูนทักษะต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย การจัดกิจกรรมเสริม ประสบการณ์สามารถจัดได้หลายวิธี เช่น การสนทนา อภิปราย การเล่านิทาน การสาธิต การจะ ทดลองปฏิบัติการ การศึกษานอกสถานที่ การเล่นเกมบทบาทสมมติ การร้องเพลง การเล่นเกมและ ท่องคำคล้องจอง ประกอบอาหาร ศึกษานอกสถานที่ เชิญวิทยากรมาให้ความรู้ พูดคุยกับเด็ก

บุบผา เรืองรอง (2549, น. 32) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม หมายถึง กิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้สิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างมีจุดหมาย ฝึกให้เด็กคิดแก้ไขปัญหา

อย่างมีเหตุผล ฝึกการเข้าสังคม และฝึกการใช้ภาษา ผ่านการปฏิบัติด้วยตนเอง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ด้วยวิธีในการจัดกิจกรรมอย่างหลากหลาย เช่น การสนทนา การอภิปราย การเล่านิทาน การสาธิต ทดลอง การปฏิบัติการ การศึกษานอกสถานที่ การเล่นบทบาทสมมติ ร้องเพลง ท่องคำคล้องจอง เล่นเกม

ศูนย์พัฒนาเด็กประสานนคร (2555, น. 1) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการ ทางสังคม หมายถึง กิจกรรมที่นำเด็กมารวมกัน เพื่อทำกิจกรรมที่ต้องใช้สมาธิและความตั้งใจ เป็นกิจกรรมสงบ เช่นการฟังนิทาน การฟังเรื่องต่างๆ ที่สัมพันธ์กับเนื้อหา หน่วยการสอน เพื่อพัฒนาทักษะทางสติปัญญาให้เด็กเกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับเนื้อหาของหน่วยที่สอน เด็กจะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครูกับเพื่อน เกิดความรู้สึกรักอบอุ่น ฝึกการกล้าแสดงออก การมีระเบียบ วินัย การรอคอย และการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม และเนื่องจากเด็กเล็กยังไม่มีสมาธิในสิ่งที่เป็นนามธรรม ครูจึงจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรมให้เด็กได้เรียนรู้ เช่น การสาธิต การทดลอง หรือการประกอบอาหาร เป็นต้น

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม หมายถึง การสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวในชีวิตประจำวันได้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เช่น เล่นอย่างอิสระ เล่นรวมกลุ่มกับผู้อื่น แบ่งปันหรือให้รู้จักรอคอย การจะใช้ภาษาบอกความต้องการ ช่วยเหลือตนเองในกิจวัตรประจำวันได้

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 44) การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม หมายถึง การส่งเสริมและดำเนินการ จัดกิจกรรมให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบตัวเพื่อให้เด็ก เกิดการเรียนรู้ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข

จากการที่นักวิชาการได้กล่าวมาข้างต้น คณะวิจัยรวบรวม และเรียบเรียงความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม ได้ดังนี้ การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม เป็นกิจกรรมที่การสนับสนุนให้เด็กได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคล โดยนำเด็กมารวมกัน ให้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับครูกับเพื่อน สร้างให้เด็กเกิดการพัฒนากิจกรรมการทำงาน โดยอยู่กับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก มีระเบียบวินัย แบ่งปัน รู้จักการรอคอย การมีเหตุผล การแก้ไขปัญหา การใช้ภาษาบอกความต้องการ ช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวัน ผ่านการปฏิบัติด้วยตนเองโดยประสาทสัมผัสทั้งห้า เช่น การสนทนา อภิปราย เล่านิทาน สาธิต ทดลอง บทบาทสมมติ ร้องเพลง เล่นเกม ท่องคำคล้องจอง เล่นเกม ประกอบอาหาร ศึกษานอกสถานที่ เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ต่อการดำเนินชีวิตในสังคม

4.2 แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547, น. 224) ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมว่าต้องมีทั้งกิจกรรมเดี่ยวและกิจกรรมกลุ่ม กิจกรรมเดี่ยวเป็นกิจกรรมที่เด็กต้องพัฒนากิจกรรมเฉพาะบุคคลที่เป็นความแตกต่าง ส่วนการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ การปรับตัวการมีส่วนร่วมและการเอื้ออาทรต่อกัน ครูจะต้องเปิดโอกาสให้เด็กนั้นได้มี ปฏิสัมพันธ์ทั้ง

กับเพื่อน ครู และบุคคลภายนอก เช่น รุ่นพี่หรือผู้ปกครอง เพื่อให้เด็กมองเห็นความหลากหลายเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันและเอื้อประโยชน์แก่กันในสังคม

ทศนา แหมมณี (2547, น. 154) ได้กล่าวถึงวิธีการส่งเสริมพัฒนาการทาง สังคม ให้แก่เด็กไว้ดังนี้

1. สนับสนุนให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลต่างๆ ได้รับรู้ความรู้สึก และการกระทำของผู้อื่นโดยเริ่มจากบุคคลใกล้ชิดไปสู่คนไกลตัว
2. ฝึกเด็กให้รู้จักช่วยตนเองเกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน และช่วยเหลือสมาชิก ในครอบครัวเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทตัวเองและผู้อื่น รวมทั้งการพัฒนาความรู้สึกผิดชอบ และความร่วมมือกับผู้อื่น
3. ส่งเสริมให้เด็กเล่นและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้ ทักษะ ทางสังคมที่จำเป็น

วิไลวรรณ ศิริเมฆา (2549, น. 168-170) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการด้าน สังคม ประกอบด้วย การช่วยเหลือตนเอง การปรับตัวอยู่กับสังคม เด็กก็ควรจะมีโอกาสได้เล่น รวมกลุ่มหรือทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นวัยเดียวกันหรือต่างวัย เพศเดียวกันหรือต่าง เพศ หรือ ผู้ใหญ่อย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนฝึกให้ช่วยเหลือตัวเองในกิจวัตรประจำวันตามวัยที่เด็ก สามารถทำได้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2549, น. 5) กล่าวว่า การ ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ประกอบด้วยส่งเสริมการพัฒนาลักษณะนิสัย ปลูกฝังให้เด็กเคารพ ตนเอง มีสัมมาคารวะ มีระเบียบวินัย กล้าที่จะพูด กล้าแสดงออกในทางที่ถูกต้องตามธรรมเนียม ประเพณี เคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบ การได้รับฝึกการรับและการให้ ความพร้อมที่จะปรับตัว ให้กับสิ่งแวดล้อมที่ดี

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า จุดเริ่มของการส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคมให้กับเด็กปฐมวัย เริ่มจากการสร้างความสัมพันธ์อย่างอบอุ่นภายในครอบครัวเพราะจะช่วยให้เด็กรู้จักสร้างมิตรกับผู้อื่น พ่อแม่จึงควร สร้างบรรยากาศเป็นกันเองกับลูกทำให้บ้านเป็นศูนย์กลางที่เด็กจะทำกิจกรรมที่ตน สนใจได้ นอกจากนั้นต้องหมั่นฝึกอบรม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับเด็ก พ่อแม่ต้องมีหน้าที่ รับผิดชอบที่จะ ถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคมให้แก่บุตรหลาน เช่นการกราบไหว้ การเคารพบูชา รู้จักปฏิบัติในเรื่อง ของการขอบคุณ ขอโทษ ฝึกให้เด็กรู้จักมีความเชื่อมั่นในตนเอง และเรียนรู้ การแพ้ชนะ การให้และ การรับทุกคราวที่เด็กทำกิจกรรมสำเร็จ พ่อแม่ควรให้กำลังใจว่าเขามี ความสามารถ การเป็นนักกีฬาที่ ยอมรับความแพ้ชนะไม่เล่นโกง หรือเอาเปรียบผู้อื่นเป็นสิ่ง สำคัญที่จะต้องฝึกให้กับเด็ก นอกจากนี้ ควรให้เด็กมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมภายในบ้านบ้าง เพราะการให้เด็กรับผิดชอบต่อการดูแลบ้าน เป็นบางครั้งคราวนอกจากนี้จะเป็นการฝึกให้เด็ก ดูแลตัวเองและต่อครอบครัวแล้วยังเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เด็กรวมทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเด็กจะสามารถนำไปใช้ในสังคมนอกบ้านได้ อย่างดียิ่ง

นิตยสารรักลูก (2557, น. 2) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมประกอบด้วย

1. สร้างบรรยากาศสบาย ๆ เพื่อพาเด็กเข้าสังคม

2. รู้ความรู้สึกที่แท้จริงของเด็ก และช่วยกระตุ้นให้เข้ากลุ่มเพื่อน ให้เด็ก
รู้สึกว่าการเข้าสังคมไม่ใช่เรื่องยาก หรือน่ากลัว
3. เด็กบางคนอาจชอบเล่นคนเดียว หรืออาจจะเล่นกับพี่น้อง ผู้ใหญ่หรือ
กลุ่มเพื่อนได้บ้าง ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา
4. เด็กบางคน ตอนเล็ก ๆ อาจจะขี้อาย แต่ก็ค่อย ๆ ปรับตัว ถ้ามีโอกาส
ที่ได้อยู่ ใกล้หรือได้เล่นกับเด็กอื่นบ่อย ๆ
5. แนะนำให้เด็กเล่นอย่างเหมาะสม โดยพ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัว
แสดงบทบาทการเล่นที่เหมาะสม
6. อย่าทำให้เด็กอายมากขึ้น ด้วยการพยายามลู่ให้เข้าหาคนอื่น หรือ
พูดจาดูหรือทำให้เขารู้สึกอึดอัดเป็นเป้าสายตา
7. ให้เด็กแสดงความสามารถ ได้คิดอะไรด้วยตัวเอง ต้องไม่คาดหวังให้เด็ก
ดีเลิศไปทั้งหมด ไม่จู้จี้หรือวิพากษ์วิจารณ์เวลาที่เด็กทำไม่ได้ และสนับสนุนให้ลองทำใหม่ หากทำ
ครั้งแรกไม่สำเร็จ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจในตัวเอง
8. จัดตารางกิจวัตรประจำวันของเด็กให้แน่นอน โดยเฉพาะกิจวัตรพื้นฐาน
นั้น เช่น เวลาตื่นนอน เวลารับประทานอาหาร และเวลาเข้านอน เป็นต้น
9. ควบคุมและจำกัดการดูรายการโทรทัศน์ วีดีโอ การเล่นเกมคอมพิวเตอร์
หรือว่าการ เล่นมือถือ เพราะสิ่งเหล่านี้จะขัดขวางการพัฒนาทักษะทางสังคมของเด็ก
10. ใช้เวลาพูดคุยกับเด็กในช่วงวัยนี้เด็กให้มากพอ เพื่อคอยเป็นผู้ช่วยและ
ให้ข้อมูล ที่ถูกต้องกับเด็ก
11. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่เด็ก ในทุกๆ เรื่อง เพราะเด็กจะเลียนแบบ
12. ฝึกมารยาท และสร้างระเบียบวินัย โดยให้เด็กรู้จักและทำตามกฎด้าน
กติกาหรือ ข้อตกลงภายในบ้าน
13. เล่นบทบาทสมมติกับเด็ก ในรูปแบบต่างๆ ที่จะเจอในชีวิตประจำวัน
เพื่อฝึกหัด ก่อนที่เด็กจะได้เจอสถานการณ์จริง
14. ส่งเสริมบทบาททางเพศของเด็ก เช่น เด็กผู้หญิงเล่นแต่งตัว แต่งหน้า
เลียนแบบ แม่ ให้เด็กพูดถึงลักษณะเอกลักษณ์ของตัวเอง และแสดงออกด้วยท่าทางและคำพูดว่าชื่น
ชมเด็กในแง่บวก
15. ควรสอนเด็กทั้งเพศชายและหญิงให้มีทั้งความเข้มแข็งและความ
อ่อนโยน
16. มอบหมายงานหรือให้เด็กช่วยเหลือตัวเองตามวัย ให้รางวัลเป็นชมเชย
กับเด็ก เช่น ชมเชยเมื่อเด็กมีความพยายามทำงานจนสำเร็จ แม้ว่าผลงานจะไม่สมบูรณ์ก็ตาม
17. ไม่ควรลงโทษ เด็กโดยการให้เด็กช่วยทำงานบ้าน แต่ควรมอบหมายให้
ทำงาน บ้าน โดยเลือกให้เหมาะสมกับวัย

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 46) กล่าวว่า แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทาง
สังคม การดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยร่วมกันวางแผนรูปแบบของกิจกรรมให้ตรงตาม

วัตถุประสงค์ที่ต้องการให้เด็กได้ฝึกฝนการอยู่ร่วมกันทางสังคม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รู้จักการวางตนเมื่ออยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เพื่อให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข

คณะวิจัยพอสรุป แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมได้ว่า ในการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็ก การอบรมสั่งสอนจากทางบ้านมีส่วนสำคัญมาก พ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้อบรมพื้นฐาน โรงเรียนและครูก็จะเป็นสถาบันที่คอยหล่อหลอมพัฒนาการทางสังคมที่ดี ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี แก่บุตรหลาน เช่น การไหว้ การเคารพบูชา การสวัสดี การขอบคุณ การขอโทษ ควรสนับสนุน ส่งเสริม ฝึกฝน ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์มีส่วนร่วมเอื้ออาทรทางสังคมที่หลากหลาย กับครู เพื่อน บุคคลอื่น ต่างเพศ ต่างวัย กับผู้อื่น ตั้งแต่ใกล้ตัวไปหาไกลตัว การช่วยเหลือตนเอง ในกิจวัตรตามวัยที่สามารถทำได้ พัฒนาลักษณะนิสัย ฝึกมารยาท เคารพตนเอง มีสัมมาคารวะผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม ปฏิบัติตามธรรมเนียม ประเพณี เคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบ ไม่คดโกง เอาเปรียบผู้อื่น การปรับตัวเข้าหาสังคม รู้จักให้และรับ รู้จักวางตน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

4.3 ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2547, น. 224) ได้กล่าวถึงปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทาง สังคมว่า ครูไม่เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทั้งกับเพื่อน ครู และบุคคลภายนอก เช่น รุ่นพี่หรือผู้ปกครอง ทำให้เด็กมองไม่เห็นความหลากหลายเข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันและเอื้อประโยชน์แก่กันในสังคม

วิไลวรรณ ศิริเมฆา (2549, น. 168-170) ได้กล่าวว่า ลักษณะความก้าวร้าวเป็นลักษณะทางด้านสังคมอย่างหนึ่งที่จะต้องมีการถ่ายทอดกันต่อไป ถ้าเด็กมีพฤติกรรมก้าวร้าว และพฤติกรรมนั้นเป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้ใหญ่จะให้รางวัล เช่น การเล่นเกม การล่าสัตว์ ฯลฯ ถ้าเด็กแสดงความก้าวร้าวในพฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ เด็กจะถูกลงโทษ เช่น ทำร้ายเพื่อนที่ อ่อนแอกว่า เป็นต้น

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า ความไม่เสมอภาคทางเพศ ทำให้เด็กมีปมด้อยแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม บางครั้งให้ความสนใจกับเพศชายมาก จนทำให้เพศหญิงมีความรู้สึกที่เป็นปมด้อย หรือสังคมที่คาดหวังเพศชายต้องเป็นผู้นำ มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ มีความเชื่อมั่นในตนเอง หรือมีลักษณะสมเป็นเพศชาย ทำให้เด็กชายอาจไม่มีความมั่นใจเกิดเป็นปมด้อยว่าคนไม่มีลักษณะที่สมความเป็นชาย และเพศหญิงก็อาจเกิดปมด้อยได้มาก ถ้าคิดว่าบทบาทความเหมาะสมทางเพศของตนยังไม่สมบูรณ์

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2551, น. 1) ได้กล่าวว่า ถึงปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมเกิดจาก สถานศึกษาไม่มีการประเมินการจัดการเรียนการสอน เพื่อจะรับรู้ถึงปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้น ในการจัดการเรียนรู้ด้านพัฒนาการทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

นิตยสารรักลูก (2557, น. 2) กล่าวว่า ด้านพฤติกรรมที่เป็นปัญหาส่วนใหญ่มักมีสาเหตุมาจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็กแทบทั้งสิ้น สภาพครอบครัว การเลี้ยงดูของคุณพ่อคุณแม่ ผู้ปกครอง มีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรมที่เกิดขึ้น สิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม หรือไม่เอื้ออำนวยทำให้เกิดสภาพความกดดัน และมีผลต่อการปรับตัวของเด็ก

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 47) ได้กล่าวถึงปัญหาด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคม มีดังนี้ ครูไม่เรียนรู้ ด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่เด็กควรมี ทำให้ไม่สามารถจัดกิจกรรมเพื่อให้เด็กมีคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ได้ และไม่ให้ความสำคัญของการเคารพกฎระเบียบต่าง ๆ ทำให้เด็กไม่เคารพ กฎ ระเบียบ เกิดความวุ่นวายขึ้นในห้องเรียน ครูผู้สอนไม่ออกแบบกิจกรรมเพื่อให้เด็กได้ แสดงออกถึงการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี และกิจกรรมที่ทำให้เด็กปฏิบัติตนตามหลักประชาธิปไตยยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ หรือกระทำไม่สม่ำเสมอทำให้เด็กไม่รู้จักร่วมกันในการเล่นตามระบอบประชาธิปไตยได้ ครูไม่นำเด็กเรียนรู้วิถีท้องถิ่น ทำให้เด็กไม่มีนิสัยรักวัฒนธรรม และท้องถิ่นของตนเอง ไม่มีการออกแบบการจัดกิจกรรมตามวันสำคัญต่าง ๆ และไม่เปิดโอกาสให้เด็กได้เข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญนั้น ๆ สามารถวัดได้จาก

1. การส่งเสริมให้เด็กมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์
2. การส่งเสริมให้เด็กได้รู้จักปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ และกติกาของห้องเรียนและศูนย์เด็กเล็ก
3. การส่งเสริมให้เด็กได้ทำกิจกรรมเพื่อเรียนรู้การเป็นผู้นำผู้ตาม
4. การส่งเสริมให้เด็กทำกิจกรรมร่วมกับผู้อื่นตามวิถีประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. ด้านการจัดกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้และร่วมกิจกรรมตามบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเพณี ภูมิปัญญาไทย และหลักศาสนา
6. ด้านของการปลูกฝังให้เด็กรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
7. การฝึกฝนให้เด็กยอมรับการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน สังคมเพื่อให้เด็กเกิดการปรับตัว

8. การส่งเสริมให้เด็กได้ทำกิจกรรมที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็น

จากที่มีผู้ให้แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมในช่วงต้นนั้น คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ การส่งเสริมพัฒนาการทางสังคมของเด็ก การอบรมสั่งสอนจากทางครอบครัวของเด็ก มีส่วนสำคัญมาก พ่อแม่ผู้ปกครองเป็นผู้อบรมพื้นฐาน โรงเรียนและครูก็จะเป็นสถาบันที่คอยหล่อหลอมพัฒนาการทางสังคมต่อจากที่บ้าน ทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี แก่บุตรหลาน เช่น การไหว้ การเคารพบูชา การสวัสดี การขอบคุณ การขอโทษ ควรสนับสนุน ส่งเสริม ฝึกฝน ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์มีส่วนร่วมเอื้ออาทรทางสังคมที่หลากหลาย กับครู เพื่อน บุคคลอื่น ต่างเพศ ต่างวัย กับผู้อื่น ตั้งแต่ใกล้ตัวไปหาไกลตัว การช่วยเหลือตนเอง ในกิจวัตรตามวัยที่สามารถทำได้ พัฒนาลักษณะนิสัย ฝึกมารยาท เคารพตนเอง มีสัมมาคารวะผู้อื่น มีระเบียบวินัย มีคุณธรรม ปฏิบัติตามธรรมเนียม ประเพณี เคารพสิทธิ มีความรับผิดชอบ ไม่คดโกง เอาเปรียบผู้อื่น การปรับตัวเข้าหาสังคม รู้จักให้และรับรู้จักวางตน เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

5. ส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

5.1 ความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

วาโร เฟ็งสวัสต์ (2542, น. 69-70) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง ความสามารถของสมองในการคิด การจำ ความมีเหตุผล ความสามารถในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ความสามารถทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัย

นิตยา คชภักดี (2543, น. 31) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงความสามารถด้านความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งรอบตัวและความสัมพันธ์ ระหว่างตนเองกับปรากฏการณ์ และสิ่งต่าง ๆ

กระทรวงศึกษาธิการ (2547, น. 136) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงด้านการทำหน้าที่ และวุฒิภาวะของอวัยวะระบบต่างๆ รวมทั้งตัวบุคคล

วิไลวรรณ ศิริเมฆา (2549, น. 168-170) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง การสนับสนุนให้เด็กได้รับรู้และเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัวในชีวิตประจำวันผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 และการเคลื่อนไหว ได้พัฒนาการใช้ภาษาสื่อความหมายและความคิด รู้จักสังเกตคุณลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น สี ขนาด รูปร่าง รูปทรง ผิวสัมผัส จดจำชื่อเรียกและสิ่ง ต่าง ๆ รอบตัว มีการฝึกการใช้อวัยวะรับสัมผัสต่าง ๆ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนังในการแยกแยะสิ่งที่รับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับความเหมือน ความแตกต่างและมีนิสัยสัมพันธ์

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2549, น. 17) กล่าวว่า การ ส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง พัฒนาการด้านสติปัญญาเป็นความสามารถทางสมอง ของ เด็กที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริม ความสามารถในการเรียนรู้ การสังเกต การจำแนก และทักษะต่างๆ โดยการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่เหมาะสมกับความสามารถตามวัย

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2550, น. 109) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง พัฒนาการในระยะความคิดแบบก่อนเกณฑ์คือ เด็กมีความคิดเชื่อมโยงสิ่ง ต่าง ๆ ที่รับรู้และใช้ความคิดในการใช้แก้ปัญหาได้

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง องค์ประกอบพื้นฐานของ การเรียนรู้และการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและการเรียนรู้หรือการศึกษาจาก สถานการณ์ในชีวิตจริง

Kimbe (1961, p. 7) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา หมายถึง ความสามารถในการแก้ปัญหาหรือทำบางสิ่งบางอย่างให้มีคุณค่าในวัฒนธรรมหนึ่ง หรือในหลายวัฒนธรรม โดยคุณค่าของวัฒนธรรมที่สามารถแก้ปัญหาและสร้างสิ่งใหม่ ๆ ได้

Piaget (1962, p. 45) กล่าวว่า พัฒนาการทางด้านสติปัญญา หมายถึง กระบวนการทางด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัยจะต้องอาศัยปัจจัยสำคัญคือ การเกิดการเรียนรู้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรับรู้ข้อมูลใหม่ๆ แล้วนำไปประสานกับความรู้เดิม จากนั้นจัดให้เป็นระบบเป็น ประสบการณ์ใหม่ที่สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพความเป็นจริงของสิ่งแวดล้อม

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 49) ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา หมายถึง การปรับปรุงและพัฒนาความสามารถของเด็กในด้านการคิด กระบวนการดำเนินการและการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ และความสามารถในการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง

จากที่มีนักวิชาการ และองค์กรต่าง ๆ ได้ให้ข้อเสนอความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาไว้ คณะผู้วิจัยสรุปความหมายของการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญาได้ว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา การดำเนินการในการสนับสนุนช่วยเหลือปรับปรุงกระบวนการทางด้านปัญญา ความสามารถทางสมอง การเรียนรู้จดจำคิดข้อมูลใหม่ ๆ แล้วนำไปเชื่อมโยง ประสานกับความรู้เดิม จัดระบบความรู้เป็นระบบ ในการให้เด็กมีความสามารถด้านการคิด จากประสาทสัมผัสทั้ง 5 สามารถสังเกต จำแนก ความเหมือนความต่าง มิติสัมพันธ์ การแก้ไขปัญหา การตัดสินใจ และการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ไปประยุกต์ใช้จริงในสถานการณ์ชีวิต

5.2 แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

วาโร เฟ็งส์วีสดี (2542, น. 69-70) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาสังเกตได้จากพฤติกรรมดังนี้

1. ความสามารถจำแนกสิ่งของต่าง ๆ และเรียกชื่อได้ถูกต้อง เช่น ผลไม้ หรือสัตว์ที่รู้จัก เป็นต้น
2. สามารถจำแนกความเหมือน ความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ได้
3. สามารถเรียงลำดับสิ่งต่าง ๆ ได้ โดยองค์ประกอบที่สามารถให้เด็กปฐมวัยนั้น มีพัฒนาการทางสติปัญญา ได้แก่ การเล่น การใช้ภาษา

กมลพรรณ ชีวพันธุ์ศรี (2547, น. 59-60) ได้ให้ทัศนะต่อการเล่นของเด็กว่าเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา เพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพสมอง เพราะการเล่นเป็นการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดของเด็ก โดยเฉพาะถ้าพ่อแม่ผู้ปกครอง ครู หรือผู้ใหญ่ เล่นกับเด็ก การเล่นในวัยเด็กจะช่วยให้พัฒนาทักษะหลากหลาย เด็กที่ได้เล่นกับเพื่อน พี่น้องจะทำให้เด็กฝึกฝนการสร้างไหวพริบ รู้จักสร้างกลยุทธ์ การวางแผน การแก้ปัญหา ฝึกการสังเกต ลำดับเหตุการณ์ เกิดความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ นอกจากนี้เด็กจะได้เรียนรู้การปรับตัวให้ เข้ากับสังคม เรียนรู้ความผิดหวัง การช่วยเหลือแบ่งปัน ฝึกความอดทน และมีวุฒิภาวะเพิ่มขึ้น ตลอดจนเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน พัฒนาสมองได้ครบถ้วนตามชีวิตจริงที่ควรมี

วิไลวรรณ ศิริเมฆา (2549, น. 168-170) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ประกอบด้วย การสังเกต การฟัง การคิด การแก้ปัญหา และภาษา เด็กควรได้รับการชี้แนะให้รู้จักคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ รอบตัว สังเกตวัตถุหรือสิ่งของที่มีสีสัมผัสและ รูปร่างที่แตกต่างกัน เด็กควรได้ฝึกการฟังเสียงต่าง ๆ รอบตัว เพื่อกระตุ้นให้เด็กออกเสียงและเลียนเสียงจนพัฒนาเป็นคำพูดที่สื่อความหมายได้มากขึ้นเด็กควรมีโอกาสสำรวจ การค้นคว้า ทดสอบ ทดลองวัตถุสิ่งของที่เป็นของจริง สิ่งของที่เลียนแบบของจริง และสิ่งของที่ไม่มีรูปแบบ ชัดเจน ตลอดจนฝึกให้เด็กได้คิดวางแผน คิดตัดสินใจ หรือการคิดแก้ปัญหาในเรื่องที่ง่าย ๆ ด้วยตัวเอง และให้เด็กได้แสดงออกถึงจินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ต่างๆ ออกมาเป็นภาพวาด หรือบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ตามความสามารถของวัย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2549, น. 5) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ประกอบด้วย รู้จักหาเหตุผลให้เกิดความเข้าใจตัดสินใจ

ด้วยตนเอง สนใจต่อสิ่งรอบๆ ตัว มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ รู้จักที่จะคิด แก้ปัญหาด้วยตนเองได้ตามสติปัญญา มีความพร้อมที่จะรับการศึกษาขั้นต่อไป

รัตนา กิจเกื้อกูล (2550, น. 26) ได้แบ่งขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาตาม ระดับ อายุเด็กปฐมวัยเป็น 2 ขั้น คือ

1. ขั้นประสาทสัมผัสและการเคลื่อนไหว (sensorimotor stage) อยู่ในช่วงอายุ ตั้งแต่แรกเกิดถึง 2 ปี ในขั้นนี้เด็กจะรับรู้เฉพาะสิ่งที่ป็นรูปธรรมเท่านั้น และเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยการ เคลื่อนไหวและใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การฟัง การมอง การดม และการสัมผัส ภาษาที่ใช้จะเป็นที่ ละคำพูดได้ประโยคสั้นๆ

2. ขั้นความคิดเกิดก่อนปฏิบัติการ (preoperational stage) อยู่ในช่วงอายุ 2-7 ปี ในขั้นนี้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ดีขึ้น เกิดพัฒนาการทางด้านภาษาและความคิดแต่ยังไม่สามารถ คิดหา เหตุผลได้ ชอบพูดคุยเลียนแบบ เล่นบทบาทสมมติ คิดจินตนาการ สามารถเข้าใจทำทาง ในการสื่อ ความหมายแต่ยังไม่เข้าใจความหมายของจำนวนเลข การเรียงลำดับ เวลา และการเปลี่ยนแปลง สภาพของสิ่งของ

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2550, น. 109) ได้กล่าวถึง พัฒนาการด้านสติปัญญา ของเด็กปฐมวัย สรุปได้ว่า พัฒนาการของเด็กจะอยู่ในระยะความคิดแบบก่อนกฎเกณฑ์คือ เด็กมี ความคิดเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ ที่รับรู้ และใช้ความคิดในการแก้ปัญหาได้ แต่ความเข้าใจเหตุผลนั้นยังไม่ สมบูรณ์ ลักษณะที่สำคัญของความคิดในเด็กวัยนี้มีความคิดฝันและจินตนาการค่อนข้างมาก จะถือ ตนเองเป็นศูนย์กลาง คิดว่าคนอื่นจะคิดแบบเดียวกับตน มีความสนใจใคร่รู้ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ครู จะต้องช่วยพัฒนาความคิดและสติปัญญาของเด็กวัยนี้ ลักษณะเฉพาะของพัฒนาการด้านสติปัญญา ของเด็กปฐมวัยหรือเด็กวัยอนุบาลมีดังนี้

1. เด็กวัยอนุบาลเป็นวัยที่ใช้สัญลักษณ์ได้ สามารถที่จะใช้สัญลักษณ์แทน สิ่งของ วัตถุ และสถานที่ได้ มีทักษะการใช้ภาษาอธิบายสิ่งต่างๆ ได้ สามารถที่จะอธิบายประสบการณ์ ของ ตนได้ ดังนั้นควรจัดกิจกรรมให้เด็กมีโอกาสออกมานำขึ้น เล่าประสบการณ์ให้เพื่อนร่วมชั้นฟัง แต่ครูควรพยายามส่งเสริมให้ทุกคนมีโอกาสเท่ากัน

2. เด็กวัยนี้สามารถที่จะวาดภาพพจน์ในใจได้ การใช้ความคิดคำนึงหรือ การสร้างจินตนาการและการประดิษฐ์ เป็นลักษณะพิเศษของเด็กในวัยนี้ ถ้าครูจะส่งเสริมให้เด็กใช้ การคิด ประดิษฐ์ในการเล่าเรื่อง หรือการวาดภาพ ก็จะช่วยพัฒนาการด้านนี้ของเด็ก แต่บางครั้งเด็ก อาจจะ ไม่สามารถแยกสิ่งที่คนสร้างจากความคิดคำนึงจากความจริง ครูจะต้องพยายามช่วย แต่ไม่ ควรจะใช้การลงโทษเด็กว่าไม่พูดความจริง เพราะจะทำให้เป็นการทำลายด้านความคิดคำนึงของเด็ก โดยทางอ้อม

3. เด็กในวัยนี้เป็นวัยที่มีความตั้งใจที่ละอย่าง หรืออาจยังไม่มีความสามารถ ที่จะพิจารณาหลายๆ อย่างผสมๆ กัน เด็กอาจจะไม่สามารถแบ่งกลุ่มโดยใช้เกณฑ์หลายๆ อย่างปนกัน ยกตัวอย่าง การแบ่งกลุ่มของวัตถุที่มีรูปทรงเรขาคณิตด้านต่างๆ กัน เช่น สามเหลี่ยม วงกลม ฯลฯ จะต้องแบ่งโดยใช้รูปร่างอย่างเดียว เช่น สามเหลี่ยมอยู่ด้วยกัน และวงกลมอยู่กลุ่มเดียวกัน ถ้าหาก ผู้ใหญ่จะรวมวงกลมและสามเหลี่ยมผสมกัน โดยยึดสีเดียวกันเป็นเกณฑ์ เด็กวัยนี้จะไม่เห็นด้วย

4. ความเข้าใจของเด็กเกี่ยวกับการเปรียบเทียบน้ำหนัก ปริมาตร และความยาวยัง ค่อนข้างจะสับสน เด็กยังไม่มี ความเข้าใจเกี่ยวกับความคงตัวของสสาร ด้านของความสามารถในการจัดลำดับ การตัดสินใจของเด็กในวัยนี้ขึ้นกับการรับรู้ ยังไม่รู้จักใช้เหตุผลครูที่สอนเด็กในวัยนี้ จะสามารถช่วยเด็กให้มีพัฒนาการด้านสติปัญญา ส่งเสริมให้เด็กมีสมรรถภาพ โดยพยายามเปิดโอกาสให้เด็กวัยนี้มีประสบการณ์ค้นคว้าสำรวจสิ่งแวดล้อม และการสนับสนุนให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับครู และเพื่อนในวัยเดียวกัน และพยายามให้ข้อมูลย้อนกลับเวลาที่เด็กทำถูกหรือประสบผลสำเร็จ และพยายามทั้งความคาดหวังในสัมฤทธิ์ผลให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็กแต่ละคน

สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ (2555, น. 3) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา มีลำดับพัฒนาการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ความสามารถในการรับรู้
2. ความสามารถในการจำแนกเปรียบเทียบ
3. ความสามารถในการจัดหมวดหมู่ ประเภท
4. ความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอด
5. ความสามารถในการหาความสัมพันธ์
6. ความสามารถในการหากฎเกณฑ์และหลักการ
7. ความสามารถในการแก้ปัญหา

หรรษา นิลวิเชียร (2553, น. 39) กล่าวว่า การส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ประกอบด้วย

1. ฝึกให้เด็กรู้จักสะสมความรู้ สร้างความคิดและนำความคิดไปใช้ประโยชน์ รวมทั้ง การให้การเสริมแรงแก่เด็ก
2. คาดหวังและปฏิบัติต่อเด็กอย่างเหมาะสมกับระดับพัฒนาการและด้านของความสามารถของเด็ก จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการอย่างเหมาะสม
3. ส่งเสริมให้เด็กได้รับความรู้สิ่งเร้าอย่างหลากหลาย ให้เด็กมีประสบการณ์อย่างกว้างขวางโดยการกระตุ้นให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหลายวัย หลายระดับ ตอบสนองและการส่งเสริมความสนใจของเด็กเพื่อช่วยพัฒนาความคิดความเข้าใจและการปรับขยายโครงสร้างทางสติปัญญาของเด็ก
4. ปฏิบัติต่อเด็กอย่างเข้าใจธรรมชาติและสอดคล้องกับระดับความสามารถของเด็ก จะช่วยให้ผู้ใหญ่และเด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และการที่จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความสามารถในการคิดของตนไปตามลำดับขั้นได้
5. ให้โอกาสเด็กสำรวจ ตรวจสอบ แสวงหาความรู้ ทดลองและแสดงความคิดเห็น ของตนโดยไม่ถูกสกัดกั้น จะช่วยให้เด็กสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้
6. ควรมีปฏิสัมพันธ์และพูดคุยกับเด็กบ่อยๆ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษาจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทางภาษาและความคิดได้อย่างเหมาะสม
7. ฝึกฝนให้เด็กช่วยเหลือตัวเอง ตัดสินใจด้วยตัวเอง ทำงานสำหรับตนด้วยตนเอง สนับสนุนให้เด็กเล่นและทำงานเป็นกลุ่ม และการให้คำแนะนำที่เหมาะสมแก่เด็กจะสามารถช่วยสร้างเสริมพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กได้

นิตยสารรักลูก (2557, น. 1) กล่าวว่า ในด้านการส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ประกอบด้วย

1. หัดให้เด็กพยายามหาวิธีใส่รองเท้าด้วยตนเอง เพื่อพัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหา ทำให้เด็กเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง
2. ถามคำถามกับเด็ก เพื่อให้เด็กรู้จักคิดหาคำตอบด้วยตัวเอง ไม่เน้นถูกหรือผิด แต่เพื่อฝึกให้เด็กรู้จักคิด
3. ส่งเสริมการเล่นตามจินตนาการ และการเล่นบทบาทสมมติ ให้เด็กได้เล่นตามจินตนาการที่มีเนื้อหารุนแรง เพื่อขจัดความก้าวร้าวรุนแรงภายในของตนเอง
4. ควบคุมและจำกัดการดูรายการโทรทัศน์ วีดีโอ การเล่นเกมคอมพิวเตอร์ หรือเล่นมือถือ เพราะสิ่งเหล่านี้จะไปขวางการพัฒนาทักษะการพัฒนาจินตนาการของเด็ก
5. เด็กวัยนี้อาจพูดคุยกับตัวเอง หรือพูดติดขัด อันเป็นพัฒนาการปกติตามวัย และควรสนใจพูดคุยและฟังเด็กพูดอย่างตั้งใจ แต่ไม่ควรจับผิด หรือแก้ไขคำพูดของเด็กตลอดเวลา
6. ควรใช้เวลาอ่านหนังสือกับเด็ก ช่วยให้พัฒนาทักษะการแก้ไขปัญหา รู้จักผลของการกระทำ รู้จักลักษณะบุคลิกภาพแบบต่างๆ และการเรียงลำดับเหตุการณ์ ขณะอ่านก็ควรถามคำถามเป็นระยะ ให้เด็กคิด เช่น “ทายซิว่าจะเกิดอะไรขึ้นต่อไป

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 52) แนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา การดำเนินการวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นระบบ มีขั้นตอนที่ชัดเจนโดยมีเป้าหมายในด้านการ ส่งเสริมให้เด็กสามารถคิดได้ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ และทำให้เด็กสามารถพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุและผลประกอบการพิจารณา

จากที่นักวิชาการ และสำนักงานที่เกี่ยวข้อง ได้ให้เสนอแนวทางการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา คณะผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า

1. ควรให้ความรู้ และประสบการณ์หลากหลาย เพื่อให้เดความคิด และฝึกให้เด็กได้คิด
2. ฝึกให้เด็กช่วยเหลือตนเอง ตัดสินใจด้วยตัวเอง ในด้านต่าง ๆ
3. ถามคำถามเด็กเพื่อ ให้เด็กคิดหาคำตอบ
4. จำกัดการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ สมาร์ทโฟน ให้เหมาะสม
5. ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ และพูดคุยกับบุคคลหลายระดับ ต่างเพศ ต่างวัย เพื่อช่วยพัฒนาการทางความคิดและภาษา

5.3 ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา

สิริมา ภิญโญนนตพงษ์ (2545, น. 109) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา คือลักษณะที่สำคัญของความคิดในเด็กวัยนี้มีความคิดสั้น และจินตนาการค่อนข้างมาก จะถือตนเองเป็นศูนย์กลางคิดว่าคนอื่นจะคิดแบบเดียวกับคนมีความสนใจใคร่รู้ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ครูจะต้องช่วยพัฒนาความคิดและสติปัญญาของเด็กวัยนี้ พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กปฐมวัย

ประกอบด้วย การรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 การจำแนก การเปรียบเทียบ การจัดหมวดหมู่ การเรียงลำดับ การหาความสัมพันธ์ การแก้ปัญหา การรู้ค่าจำนวน การใช้ภาษา ความคิดสร้างสรรค์

กมลพรรณ ชีวพันธุ์ศรี (2547, น. 59-60) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริม พัฒนาการทางสติปัญญา คือปัจจุบันผู้ปกครองบางคนที่ไม่เข้าใจและขาดความรู้ด้านพัฒนาการเด็ก ตลอดจนมีทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง การจะมีความต้องการให้เด็กเรียนรู้มากมายจนเด็กไม่มีเวลา พักผ่อน ใช้ชีวิตวัยเด็กไม่สมดุล การเรียนวิชาการมากมายซ้ำๆ ทำให้เด็กมีความทุกข์ มีความกดดันและขาดทักษะชีวิตสำคัญๆ เพราะฉะนั้นพ่อแม่ ผู้ปกครองและครูที่มีผลต่อสมองเด็กและ การเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2549, น. 17) กล่าวว่า ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา คือการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่ไม่เหมาะสมกับความสามารถตามวัย

บุญศรี คำชาย (2550, น. 149) กล่าวว่า ในปัจจุบันสภาพการเรียนการสอนในห้องเรียนยังไม่เอื้อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์มาก ซึ่งเห็นได้จากการที่เด็กแสดงพฤติกรรมคล้ายตามเนื่องจากได้รับแรงเสริมจากครูผู้สอน มากกว่าพฤติกรรมที่แปลกใหม่หรือพฤติกรรมที่ ส่อให้เห็นถึงความคิดกล้าแสดงออกด้วยตัวเด็กเอง

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2550, น. 8) กล่าวว่า ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งจึงต้องคำนึงถึงพัฒนาการเด็กและในการจัดกิจกรรมนั้นๆ ไม่ได้หมายความว่าเด็กๆ ทุกคน จะสามารถพัฒนาเหมือนกันหมดทุกคน โดยเฉพาะการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัยไม่ได้ มุ่งเน้นให้เด็กเกิดการเรียนรู้เชิงเนื้อหาเป็นสำคัญ แต่เปิดโอกาสให้เด็กได้พัฒนาเครื่องมือหรือ ทักษะการเรียนรู้ที่เด็กจะต้องใช้ต่อไป

วิภาวดี ศิริภาพ (2559, น. 53) ได้กล่าวถึง ปัญหาด้านการส่งเสริมพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ดังนี้ ไม่มีการออกแบบการจัดกิจกรรมให้เด็กรู้จักตนเอง และสิ่งรอบตัว และกิจกรรมด้านการ สังเกตยังไม่มีประสิทธิภาพ อาจเป็นเพราะการจำกัดเด็กให้เรียนรู้ภายในห้องเรียน ไม่เปิด โอกาสให้เด็กได้ค้นพบและสังเกตธรรมชาติรอบตัวบ้าง และกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เน้นการแก้ไข ปัญหา ทำให้เมื่อเกิดปัญหาขึ้น เด็กไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ และเป็นคนหนีปัญหาในที่สุด กิจกรรมที่เน้นการใช้ภาษามีน้อยเกินไป ทำให้เด็กไม่มีทักษะในการใช้ภาษาที่ตีพอกับเป้าหมายที่ต้องการ และกิจกรรมต่าง ๆ ไม่มีการบูรณาการเพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และครูผู้สอนไม่มีการศึกษาเกณฑ์การประเมินพัฒนาการทางด้านสติปัญญาเด็ก ทำให้การพัฒนาเด็กไม่ครบตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ผลการพัฒนาทางด้านสติปัญญาเด็กจึงไม่มีคุณภาพตามเป้าหมายที่ต้องการ สามารถวัดได้จาก

1. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ให้เด็กมีความรู้ในเรื่องของตนเอง และบุคคลที่เกี่ยวข้องธรรมชาติและสิ่งต่าง ๆ รอบตัว
2. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ให้เด็กมีทักษะด้านการสังเกต การจำแนก และการเปรียบเทียบ
3. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ให้เด็กมีทักษะด้านการคิด และแก้ไข ปัญหาได้อย่างเหมาะสมตามวัย
4. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ให้เด็กมีทักษะด้านการใช้ภาษาในการสื่อความหมาย

5. การจัดกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
 6. การจัดกิจกรรมเสริมประสบการณ์ให้เด็กมีทักษะด้าน การฟัง พูด อ่าน และเขียนได้อย่างเหมาะสมตามวัย
 7. การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริม พัฒนาการด้านสติปัญญาตามเกณฑ์การพิจารณา
 8. การบันทึกพฤติกรรมเพื่อส่งเสริม พัฒนาการทางด้านสติปัญญาของเด็ก
- จากที่กล่าวมา คณะวิจัยพอสรุปถึง ปัญหาการส่งเสริมพัฒนาการ ทางสติปัญญาได้ว่า
1. ตัวเด็กเอง มีความคิดพัฒนาการทางความคิด จิตนาการมาก ถือว่าตนเองเป็นศูนย์กลาง ต้องการพัฒนาทางความคิดและสติปัญญา
 2. ผู้ปกครอง ไม่เข้าใจพัฒนาการ ต้องการให้เด็กเรียนรู้มาก ไม่มีเวลาพัก ทำให้ใช้ชีวิตไม่สมดุล
 3. การจัดกิจกรรม ยังไม่มีประสิทธิภาพ ยังไม่เน้นการแก้ปัญหา
 4. การเรียนการสอน ห้องเรียนยังไม่เอื้อต่อความคิดสร้างสรรค์ ให้ผู้เรียนฟังมากกว่าแสดงความคิดเห็น

ตอนที่ 5 งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นส่วนหนึ่งของหลักการ PAR (Participatory Action Research) คือ การดำเนินการพัฒนาและวิจัยการพัฒนาพร้อมๆ กันไปโดยทั้งเจ้าหน้าที่พัฒนาและประชาชนช่วยกันดำเนินการ ซึ่งหลักการเช่นนี้เป็นการแสดงถึงความพยายามทำงานอย่างรอบคอบเพื่อให้ดำเนินงานไปตามเป้าหมายที่วางไว้แต่การมีส่วนร่วมในที่นี้คือการที่ประชาชนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเมืองหรือชนบทได้เข้ามามีส่วนในการร่วมคิด ตัดสินใจ และร่วมประเมินกิจกรรมที่ชุมชนได้กำหนดขึ้นเองอันก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นับว่าเป็นการทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อีกด้านหนึ่ง คณะผู้วิจัยจึงนำมาเป็นหลักแนวคิดในการศึกษาครั้งนี้

ในการศึกษาตอนที่ 5 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยได้ศึกษาดังต่อไปนี้

- 5.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
- 5.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 5.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 5.4 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

10. ความหมายของการมีส่วนร่วม

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวกับความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2552, น. 195) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า เป็นการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากร ตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจ และสังคม

การมีส่วนร่วมในความหมายนี้ จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญา และความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นทั้งวิธีการ (Means) และเป้าหมาย (Ends) ในเวลาเดียวกัน

United Nations. (2011, p. 5) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน และสมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนารวมทั้งมีส่วนร่วมประโยชน์จากผลการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน

อรรถพงษ์ พลอยอุบล (2555, น. 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ประชาชนหรือกลุ่มคนภายในสังคมได้เข้าไปเกี่ยวข้องในกระบวนการทุกขั้นตอนของ กิจกรรมต่าง ๆ ที่รัฐบาล หรือองค์กรต่าง ๆ โดยใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งการรวมดำเนินการในกิจกรรมต่าง ๆ จะเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ให้ดีขึ้น และให้เกิดการเรียนรู้ในการนำไปพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยมุ่งให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนรวมอย่างกว้างขวางในทุกกระบวนการด้วยความสมัครใจ อีกทั้งยังทำให้ชุมชนเกิดความ เจริญเติบโตทั้ง ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครองในอนาคต

นิชาภา นาคราย (2558, น. 10) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใด กิจกรรมหนึ่งเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเร้าให้คนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจ ในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

ไบบุญ โตทอง (2560, น. 11) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่คนในชุมชนร่วมมือร่วมใจด้วยความเต็มใจในการที่จะช่วยกันร่วมคิด ปฏิบัติ ตัดสินใจ แก้ปัญหา และร่วมรับผลประโยชน์โดยใช้ ภูมิปัญญาของคนใจกลุ่มในการบริหารจัดการ ควบคุมการใช้ทรัพยากร เพื่อให้ชุมชนนั้นบรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด นอกจากนี้ การร่วมคิดร่วมทำกันเอง เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันให้กับคนชุมชน ช่วยเพิ่มศักยภาพของคนใจชุมชนด้วย และประชาชนมีส่วนร่วมองค์การบริหารส่วนตำบล มี 3 ฐานะ คือ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งเสริม (สนับสนุน) การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับบริการ การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ตรวจสอบ ประชาชนทุกคนจึงต้องมีความเอาใจใส่ มีส่วนร่วมในองค์การบริหารส่วนตำบล 3 ฐานะดังกล่าว จึงเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง

คำโก สุวันนุ (2561, น. 10) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การเข้าร่วมในการพัฒนาและการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้น เป็นไปโดยเน้นที่การให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชน โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจแก้ปัญหาด้วยตนเอง ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชน ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา

พระวิระเทพ วีระโส (ผัดขัน) (2561, น. 20) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนหรือกลุ่มบุคคลทั้งในเมืองและชนบทร่วมกันกระทำในสิ่งที่ลงความเห็นร่วมกันตามความต้องการของชุมชน และสิ่งที่ช่วยกันทำต้องเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเปิดโอกาส หรือสร้างโอกาสให้แก่สมาชิกทุกคนภายในชุมชนร่วมตัดสินใจในกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนการกำหนดปัญหาความต้องการของ

ตนเอง ทั้งนี้สมาชิกในสังคมที่กว้างกว่าสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนด้วย เช่น ภาครัฐ เป็นต้น นับว่าเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจให้แก่ประชาชนในชุมชน กลุ่มองค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่อสร้างขีดความสามารถในการมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากผลการพัฒนาเท่า ๆ กัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ในเรื่องของการมีส่วนร่วม คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจของการมีส่วนร่วม ได้ว่า การเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนในชุมชนได้รับรู้ ร่วมมือ ร่วมใจ ร่วมคิด ปฏิบัติ แก้ปัญหาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทุกกระบวนการด้วยความสมัครใจ ลงความเห็น ร่วมกัน เพื่อการแก้ปัญหา หรือกิจกรรมต่าง ๆ ในการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียร่วมกันในชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

5.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในเรื่องความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้มีนักวิชาการกล่าวไว้ดังนี้

อรรถพงษ์ พลอยอุบล (2555, น. 12-13) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อที่จะรับผลประโยชน์ของการพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมช่วยให้การพัฒนามีความเจริญอย่างทั่วถึงและช่วยให้คนในท้องถิ่นรวมตัดสินใจในการดำเนินการ และรับผิดชอบในการพัฒนาด้วยตนเอง รวมทั้งเป็นแนวทางในการปูพื้นฐานเกี่ยวกับการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในชุมชน

นิชาภา นาครพราย (2558, น. 12) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญ คือ เป็นการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดการจัดการที่ดี ซึ่งนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ที่สมาชิกในชุมชนต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ประชาชนและลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมนั้นมีความสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

ไบบุญ โตทอง (2560, น. 20) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีประโยชน์ในการตัดสินใจ และความยุติธรรมในการแก้ปัญหา ลดภาระค่าใช้จ่าย และการเสียเวลาในการปฏิบัติงาน

William W. Reeder (2017, p. 39) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล การมีส่วนร่วมของกลุ่ม และปัจจัยที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม หรือไม่เข้ามามีส่วนร่วมไว้ดังนี้

10. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติและค่านิยมของตน

11. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีคุณค่า สอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน

12. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นมีเป้าหมายที่จะส่งเสริม และปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน

13. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อตัวเองมีประสบการณ์ที่เป็นอดีตต่อกิจกรรมนั้นมาแล้ว

14. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับสิ่งที่ตัวเองได้มา หรือหวังเอาไว้

15. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่

16. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะกระทบโดยการบีบบังคับหาไม่ได้

17. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับอุปนิสัยและจารีตประเพณี

18. บุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ย่อมขึ้นอยู่กับโอกาสที่เอื้ออำนวย

10. การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถ

11. บุคคลและกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้น ยั่วยุและจูงใจให้เกิดขึ้น

พระวีระเทพ วีรวโส (ผัดขันธ์) (2561, น. 21-22) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการกำหนดนโยบาย และการดำเนินงานหลายประการ โดยเฉพาะการรับนโยบายของรัฐตามที่ตั้งอยู่ในเงื่อนไขของแผนพัฒนาแห่งชาติเป็นที่ยอมรับและตรงตามความต้องการของประชาชนในชุมชนที่สอดคล้องกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดตามมาในภายหลังหรือก่อนก็ได้พร้อมยังเปิดโอกาสให้ประชาชนกลุ่ม และองค์กรที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดพิจารณา การตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงสามารถปฏิบัติหน้าที่และดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ร่วมกัน

จากที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวมาข้างต้น ในเรื่อง ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจได้ดังนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญ ในการกำหนดนโยบาย การดำเนินการต่าง ๆ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการรู้คิด ร่วมกันรับผิดชอบ ตัดสินใจ ดำเนินการ แบ่งปันผลประโยชน์จากการตัดสินใจ สร้างความพึงพอใจ ลดความขัดแย้ง ส่งเสริมความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดแนวทางในการแก้ปัญหา บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

5.3 ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในเรื่องลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนได้มีนักวิชาการกล่าวไว้ดังนี้

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543, น. 101-102) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหาร จัดการกิจการสาธารณะของภาครัฐ แบ่งออกเป็น 5 รูปแบบ ดังนี้

1. การรับรู้ข่าวสาร (Public Information) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ประชาชนในพื้นที่โครงการและผู้จะได้รับผลกระทบจะต้อง ได้รับแจ้งให้ทราบถึงรายละเอียดของโครงการที่จะดำเนินการและผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ทั้งนี้การรับรู้ข่าวสารดังกล่าวต้องได้รับการตัดสินใจดำเนินโครงการ

2. การปรึกษาหารือ (Public Consultation) เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมในลักษณะของการปรึกษาหารือระหว่างผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการรับฟังความคิดเห็น และตรวจสอบข้อมูลเพื่อเติม นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการให้ประชาชนได้ทราบ และรับข้อเสนอแนะเพื่อประกอบการตัดสินใจ

3. การประชุมรับฟังความคิดเห็น (Public Meeting) เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ผู้ดำเนินโครงการกับประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จะได้ทำความเข้าใจร่วมกันด้วยเหตุผล ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบนี้ สามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ

3.1 การประชุมในระดับชุมชน (Community Meeting) ซึ่งจัดประชุมในชุมชนที่จะได้รับผลกระทบจากโครงการ โดยผู้ดำเนินการจะส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุม

3.2 การประชุมรับฟังความคิดเห็นทางวิชาการ (Public Hearing) การประชุมลักษณะนี้จำเป็นสำหรับโครงการขนาดใหญ่ที่มีเรื่องของเทคนิค และวิชาการที่เกี่ยวข้อง และต้องเปิดกว้างสำหรับสาธารณะ

4. การร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้ ถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทางปฏิบัติจริงการดำเนินโครงการ ซึ่งมีการดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการจะต้องมีตัวแทนของประชาชนร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย

5. การใช้กลไกทางกฎหมาย รูปแบบนี้ แม้จะไม่ใช้รูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยตรง แต่เป็นลักษณะของการเรียกร้องสิทธิ หรือการใช้สิทธิของประชาชนเมื่อเห็นว่าเกิดความไม่โปร่งใสหรือความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นการดำเนินโครงการ

มัลลิกา เจียวกิต (2550, น. 10) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

1. มีส่วนร่วมในการค้นหาสาเหตุปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไขปัญหามาจากเหตุผลพื้นฐาน คือ ชาวบ้านประสบปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด

2. มีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินการ กิจกรรม เพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการพัฒนา การเป็นประชาชนในชุมชนนั่นเอง ไม่ใช่บุคคลภายนอกเพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรกับศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแรงงาน การร่วมแรงในการประกอบกิจกรรมจะทำให้ประชาชนมีความผูกพันกันมากขึ้น และก่อให้เกิดการร่วมกันเป็นเจ้าของกิจกรรม และผลงานที่ปรากฏซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอย่างสมบูรณ์ และมีประโยชน์

4. มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อหาข้อดี และข้อบกพร่องอันเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการหาทางปรับปรุงแก้ไขเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

แคสรียา สุขไพศาล (2554, น. 11) กล่าวว่า ลักษณะหรือชนิดการมีส่วนร่วมมี 4 ลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่การตัดสินใจเป็นสำคัญ

สมโภชน์ บุญเรือง (2559: , น. 10) ได้กล่าวถึงลักษณะและกระบวนการของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังต่อไปนี้ กระบวนการมีส่วนร่วม เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม และควรเข้าไปมีส่วนในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา การวางแผนดำเนินกิจกรรมการลงทุน และการปฏิบัติงาน การติดตาม และประเมินผล

พระวิระเทพ วีรวโส (ผัดชัน) (2561, น. 23) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ การมีส่วนร่วม มีลักษณะเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคณะต่าง ๆ เข้ามาช่วยเหลือสนับสนุน ในเรื่องหรือกิจกรรมต่าง ๆ อาจจัดเป็นลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการช่วยคิด ช่วยวางแผน ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ มีการติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ร่วมกันบริหารจัดการ เพื่อให้การดำเนินการประสบความสำเร็จตามความประสงค์

จากที่นักวิชาการต่าง ๆ ได้กล่าวมาข้างต้น ในเรื่อง ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะผู้วิจัยพอจะสรุปความเข้าใจได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน จะมีลักษณะการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. มีส่วนร่วมในการร่วมคิดสร้างสรรค์ ค้นหาสาเหตุปัญหา
2. มีส่วนร่วมในการวางแผน และหาแนวทางแก้ไข
3. มีส่วนร่วมในการดำเนินการ บริหารจัดการ
4. มีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ และส่วนร่วมในการตัดสินใจ
5. มีส่วนร่วมในการนำเสนอ และรับฟังความคิดเห็น
6. มีส่วนร่วมในการประเมินผล
7. มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่ได้รับ

5.4 ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในเรื่องขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นมี นักวิชาการได้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

Fornaroff (1980, p. 104) ได้เสนอว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล
2. การดำเนินงาน
3. การใช้บริการจากโครงการ
4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

อภิญา กังสนารักษ์ (2544, น. 14-15) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ รวมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน รวมตัดสินใจกำหนดความต้องการและรวมลำดับความสำคัญของความต้องการ
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ การกำหนดระเบียบ

3. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยรวมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้ผลจากการดำเนินงาน บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

จุฬามาศ ศรีศิริพรพันธ์ (2548, น. 11) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนได้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของประชาชน เนื่องมาจากเหตุผลพื้นฐาน คือ ชาวชนบทประสบปัญหาย่อมรู้ปัญหาของตนเองได้ดีที่สุด

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งปัญหาเหล่านั้น ผู้ที่เลือกแนวทางในการพัฒนาควรเป็นประชาชนในชุมชนนั้นเอง ไม่ใช่บุคคลภายนอก เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับทรัพยากรกับศักยภาพในการพัฒนาชุมชนนั้น

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านแรงงานการร่วมแรงประกอบกิจกรรมที่จะทำให้ประชาชนมีความผูกพันมากขึ้น และก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนบำรุงรักษาให้ดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์และมีประโยชน์การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เพื่อค้นคว้าข้อดีและข้อบกพร่องเกิดจากการดำเนินกิจกรรม ซึ่งได้นำมาเป็นบทเรียนในการปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานต่อไป

ชัชวาล ทัดศิริวัช (2551, น. 31-32) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญแรกสุด เนื่องจากหากชาวบ้านยังไม่เข้าใจถึงปัญหาสาเหตุของปัญหาด้วยตัวของเขาเองแล้ว กิจกรรมที่จะตามมาก็ไร้ประโยชน์ เนื่องจากประชาชนจะขาดความเข้าใจ และมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมนั้น นอกจากนั้นสิ่งที่แน่นอนที่สุดคือชาวบ้านบอยเป็นผู้ที่อยู่กับปัญหา และรู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์ก็มองปัญหาของตนเองได้ไม่ชัดเจน หากไม่มีบุคคลอื่นมาช่วยให้ตนสามารถวิเคราะห์ปัญหา และสาเหตุของปัญหาให้เด่นชัดขึ้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ เป็นกิจกรรมขั้นตอนต่อมาที่มีความสำคัญเนื่องจากหากเจ้าหน้าที่ หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานด้วยการพัฒนา การพัฒนาด้านวัตถุจะได้รับการเน้นโดยที่ประชาชน หรือชาวบ้านจะไม่ทราบวิธีการที่จัดทำให้ได้มาซึ่งผลนั้น เนื่องจากเจ้าหน้าที่ จะทำการวางแผนด้วยตนเอง ต่อมาเมื่อชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้ ย่อมเป็นการยากที่ชาวบ้าน จะได้รับการศึกษา หรือพัฒนาตนเองในการวางแผนการดำเนินงานได้ ในขั้นตอนนี้ นักพัฒนาหรือเจ้าหน้าที่จะต้องเข้าใจว่าจะต้องให้การศึกษาร่วมกันและเริ่มต้นด้วยเรื่องง่าย ๆ เสียก่อน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถกระทำได้ มิใช่เริ่มต้นโดยอาศัยความรู้ความสามารถของตนเป็นเกณฑ์

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน แม้ว่าชาวบ้านจะยังยากจนและขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีทรัพยากรที่สามารถร่วมลงทุนในการพัฒนาได้หลายประเภท ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านได้คิดค้นทุนให้กับตนเอง และจะระมัดระวังการทำกิจกรรมจากการที่ได้เข้าร่วมดำเนินงานและรู้สึกเป็นเจ้าของ นอกจากนี้ การร่วมปฏิบัติงานยังทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเขาเห็นประโยชน์ ก็จะดำเนินกิจกรรมต่อไปด้วยตนเองได้

4. การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจาก หากการติดตามผลและการประเมินผลการทำงานขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยเป็นการดำเนินงานของบุคคลภายนอกชุมชนแล้ว ชาวบ้านจะไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่าสิ่งที่เขาทำมา ได้รับผลดีหรือได้รับผลประโยชน์มากน้อยเพียงใด

ศิริโรจน์ พรหมวิหาร (2551, น. 10) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางการพัฒนาตามแผน
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การรับผลประโยชน์จากกิจกรรมของโครงการ
5. การประเมินผลกิจกรรมการพัฒนา

พระมหาสุหิตย์ อาภากร (255, น. 13-14) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาขององค์กร ชุมชนและเครือข่ายนั้นมี 6 ขั้นตอนได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการริเริ่มการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่องค์กรภาคประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในท้องที่ตลอดจนมีส่วนในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการของชุมชนด้วย

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่องค์กรประชาชน และเครือข่ายมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ/กิจกรรมการพัฒนา รวมทั้งกำหนดวิธีการแนวทางในการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมการพัฒนาดังอย่างเช่นองค์กรชุมชนและเครือข่ายเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนแม่บทชุมชนและแผนพัฒนาตำบล เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่องค์กรชุมชนและ ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทุนทรัพย์วัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือ เข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการเพื่อให้กิจการเพื่อให้กิจกรรมลุล่วงเช่นองค์กรชุมชน เข้าไปดำเนินพัฒนาระบบสหกรณ์ของชุมชนและการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

5. การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ภาคประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ใครได้รับประโยชน์ มีผลกระทบต่อนุชนท้องที่หรือไม่ เป็นต้น ซึ่งในการประเมินผลนั้นอาจเป็นการประเมินผลความก้าวหน้า เป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม (Summative Evaluation) ซึ่งเป็นการประเมินผล สรุปรวบยอดของการดำเนินการ

6. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค ประสพการณ์ทำงาน และการสรุปบทเรียน เพื่อให้คนในชุมชนท้องที่ต่างๆ ทบทวนการทำงานของตนเอง และหาแนวทางเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในระยะยาว

ณิชาภา นาคนพราย (2558, น. 12) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้พัฒนาศักยภาพ ความสามารถ ตลอดจนการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในการพัฒนาหรือดำเนินการเรื่องต่าง ๆ อันจะมีผลกระทบถึงตนเอง ชุมชนและสังคม โดยการมีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาเรียนรู้ถึงปัญหา การคิดหาวิธีการในการแก้ปัญหา การร่วมคิดวางแผน การเข้าร่วมบริหารในกิจกรรมโครงการต่าง ๆ การติดตามและประเมินผล รวมทั้งการร่วมรับผิดชอบงานทั้งระบบอย่างครบวงจร

มนิรัตน์ สังสาลี (2558, น. 27) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 5 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการริเริ่มพัฒนา
2. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา
3. การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา
4. การร่วมมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา
6. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา

จากการศึกษาขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน คณะผู้วิจัยพอสรุปขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้ดังนี้

6. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา ตัดสินใจในการกำหนดความต้องการ และจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ
7. การมีส่วนร่วมในการ วางแผนการทำงาน กำหนดวัตถุประสงค์ แนวทางการดำเนินงาน กำหนดทรัพยากร และแหล่งวิทยาการ
8. การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการ ทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยรวมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน
9. การร่วมมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมของโครงการ เมื่อโครงการเสร็จสิ้น
10. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลโครงการ เพื่อให้รู้วาทผลจากการดำเนินงาน บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ อาจเป็นการประเมินความก้าวหน้าเป็นระยะ หรือเป็นการประเมินผล โดยรวม
11. การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค เพื่อเป็นการสะท้อนคิดการทำงาน เป็นบทเรียนในการทำงานครั้งต่อไป

ตอนที่ 6 รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

ในการศึกษาตอนที่ 6 รูปแบบและการพัฒนารูปแบบ คณะผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาหัวข้อดังต่อไปนี้

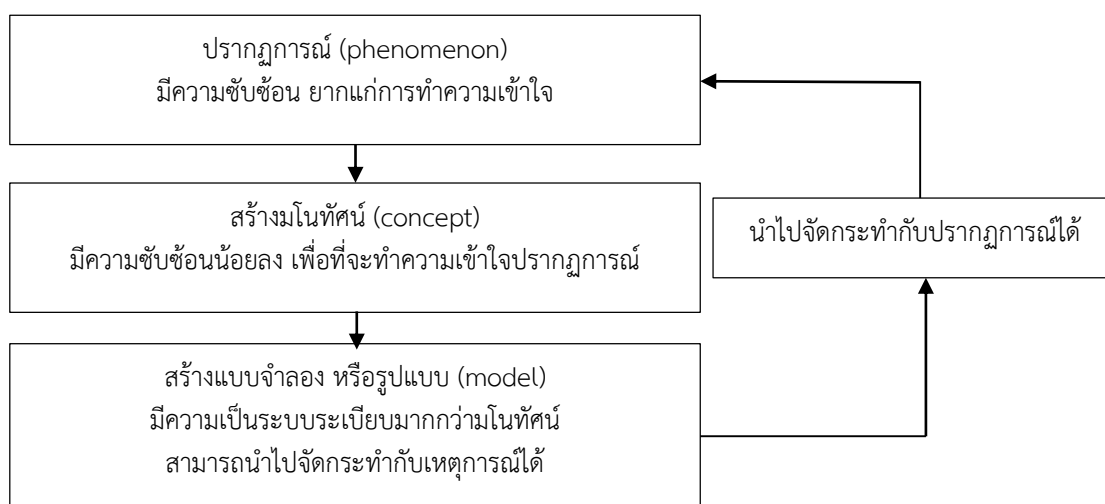
- 6.1 ความเป็นมาของรูปแบบ
- 6.2 ความหมายของรูปแบบ
- 6.3 องค์ประกอบของรูปแบบ

6.4 ลักษณะของรูปแบบที่ดี

6.5 การพัฒนารูปแบบ

6.1 ความเป็นมาของรูปแบบ

สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นปรากฏการณ์ (phenomenon) ในเรื่องของการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิด และพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งจะมีความสลับซับซ้อน ไม่ชัดเจนซึ่งจะเป็นลักษณะ คลุมเครือ ยากในการทำความเข้าใจ จึงต้องมีการสร้างมโนทัศน์ (concept) ด้วยการจัดระเบียบ จัดลำดับ ขั้นตอนของความคิด เมื่อมีการสร้างเป็นรูปแบบจำลอง (model) หรือรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งก็จะทำให้ซับซ้อนมีความเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน มาจัดการกับสิ่งต่าง ๆ เพื่อที่จะเป็นการทำความเข้าใจให้ง่ายขึ้น

ภาพที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ ระหว่าง ปรากฏการณ์ มโนทัศน์ รูปแบบ

6.2 ความหมายของรูปแบบ

คำว่า “รูปแบบ” ตรงกับภาษาอังกฤษ คำว่า “Model” มีการใช้ในภาษาไทยในหลาย ๆ คำ ได้แก่ แบบจำลอง ตัวแบบ หุ่นจำลอง รูปหุ่น แบบตุ๊กตา โมเดล เป็นต้น คำว่า รูปแบบ ได้มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ดังต่อไปนี้

มานิช หวังตระกูล (2557, น. 91) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่ออธิบายหรือแสดงให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญ ๆ ของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้เข้าใจได้ง่ายขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อไป หรือ คือ รูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นรูปธรรม ในรูปแบบที่เป็นแบบจำลองของสิ่งที่เป็นนามธรรม

ภิญญ์ญู จูสี (2558, น. 159) กล่าวว่า รูปแบบ (Model) หมายถึง 1) แบบอย่างหรือตัวอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำหรือลอกเลียนในอนาคต 2) เป็นชุด

ของปัจจัยหรือตัวแปรที่ผู้ศึกษาได้พัฒนาขึ้นเพื่อแสดงหรืออธิบายให้ถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ

ฉลองรัฐ ทองกันทา (2558, น. 12) กล่าวว่า รูปแบบ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ นักทฤษฎีมองเห็นเหตุการณ์ และแสดงความสัมพันธ์ตลอดจนการควบคุม อ้างอิง หรือแปลความหมาย การสร้างรูปแบบจึงเป็นที่นิยมของนักทฤษฎี โดยทั่วไป รูปแบบเป็นการแสดงองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบเท่านั้น ไม่ใช่ปรากฏการณ์หรือสถานการณ์จริง ตัวอย่างเช่น เราเขียนแผนผังบริเวณโรงเรียน แผนผังนั้น จึงเป็นเพียงข้อมูลที่แสดงความสัมพันธ์ของอาคารต่าง ๆ ไม่ใช่บริเวณโรงเรียนจริง ๆ สรุปได้ว่า รูปแบบ แผนภูมิ หรือแผนผัง ช่วยให้เห็นทฤษฎีได้ง่ายขึ้น แต่ไม่ใช่ตัวทฤษฎีโดยตรง

เพ็ญจันทร์ อุปพงษ์ (2559, น. 109) ได้กล่าวว่า รูปแบบหมายถึง สิ่งที่สร้างหรือพัฒนาขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎีที่ได้ศึกษามาของผู้สร้างเอง เพื่อถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ โดยใช้สื่อที่ทำให้เข้าใจได้ง่าย และกระชับถูกต้อง และสามารถตรวจสอบเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์จริงได้ เพื่อช่วยให้ตนเองและคนอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

รัชฎากร อัครจันทร์ (2560, น. 143) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง คำโครงของเรื่องที่ต้องการศึกษา โดยแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยในการศึกษาปัญหาแนวคิด และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้ง่ายและดียิ่งขึ้น

สุรียา จันทิมา (2560, น. 66) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่สำคัญของเรื่องที่จะศึกษาอย่างเป็นระบบ

จากที่นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ กล่าวถึงความหมายของรูปแบบ คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ คำโครงที่เป็นโครงสร้างทางความคิด เพื่อที่จะถ่ายทอดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ ปัจจัย ให้เกิดองค์ความรู้ความเข้าใจได้ดียิ่งขึ้น

6.3 องค์ประกอบของรูปแบบ

ในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าจะประกอบด้วยอะไรบ้าง มีจำนวนเท่าใด มีโครงสร้าง ความสัมพันธ์กันอย่างไร องค์ประกอบของรูปแบบ ไม่มีปรากฏหลักเกณฑ์ที่เป็นเกณฑ์ตายตัว ว่ารูปแบบจะต้องมีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง โดยทั่วไปจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ ที่จะทำการดำเนินการศึกษา หรือจะออกแบบแนวคิด ทฤษฎี และหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลัก มีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

มานิช หวังตระกูล (2557, น. 97) การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าจะประกอบด้วยอะไร จำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่ศึกษาหรือออกแบบแนวคิด ทฤษฎี และหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลักการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบ ขึ้นอยู่กับการศึกษา ต้องการทำนายปรากฏการณ์ด้านใดเรื่องอะไร แล้วจึงเลือกใช้ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมายที่ต้องการ โดยสรุปแล้วในการกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าจะประกอบด้วยอะไรบ้าง มีโครงสร้างและความสัมพันธ์กันอย่างไรนั้น

ขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ที่เรากำลังศึกษาหรือจะออกแบบแนวคิด ทฤษฎี และหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบแต่ละรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลัก

ฉลองรัฐ ทองกันทา (2558, น. 14) รูปแบบที่จะนำไปใช้ให้ได้ประโยชน์สูงสุดนั้น รูปแบบต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ คือ มีความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง สามารถทำนายผลได้ สามารถขยายความผลทำนายได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ ๆ สำหรับการพัฒนารูปแบบนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างรูปแบบ นำเอาข้อมูลที่จัดเก็บมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อกำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของรูปแบบ กำหนดโครงสร้างและข้อเสนอของรูปแบบอย่างชัดเจน เพื่อนำไปสู่ผลสรุปเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ที่มุ่งหวังของการวิจัย มีการทดสอบและปรับปรุงแบบ ก่อนนารูปแบบไปใช้งานจริง ประเมินผลหลังจากการนำรูปแบบไปใช้งานจริง

บุศรา เชื้อดี (2559, น. 83) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบนั้นไม่มีหลักในการแบ่งที่ตายตัว จะขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละสถานการณ์ และขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่ศึกษา และวัตถุประสงค์ในการสร้างรูปแบบนั้น ๆ เป็นสำคัญด้วย

เพ็ญจันทร์ อุปพงษ์ (2559, น. 109) กล่าวถึง องค์ประกอบของรูปแบบไว้ดังต่อไปนี้ องค์ประกอบของรูปแบบขึ้นอยู่กับการศึกษา ว่าต้องการปรากฏการณ์ของสิ่งใด เรื่องใด และด้านใดที่จะแสดงโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่สำคัญของเรื่องที่ศึกษา

สุรียา จันทิมา (2560, น. 72) กล่าวถึงองค์ประกอบของรูปแบบ ไว้ว่า รูปแบบมีหลายลักษณะเช่น รูปแบบเชิงอุปมา หรือการเทียบเคียงที่มีประโยชน์ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงและการทำนายในอนาคต ซึ่งจะสามารถช่วยในเรื่องการกำหนดนโยบาย หรือการวางแผน รูปแบบเชิงข้อความที่แสดงออกโดยการใช้คำพูด ภาษาท่าทาง รูปภาพเป็นหลัก แต่มีจุดอ่อนที่ยากต่อการทดสอบ รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ที่มีประโยชน์ในด้านสามารถใช้เป็นข้อสันนิษฐานได้เนื่องจากเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ รูปแบบเชิงสัมพันธ์เป็นรูปแบบที่แสดงแผนที่ที่จะพยายามเชื่อมโยงหน่วยและกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามาสัมพันธ์กันซึ่งนิยมใช้กันในสาขาจิตวิทยาและรูปแบบเชิงสาเหตุ ซึ่งนิยมใช้กันในงานวิจัย สำหรับองค์ประกอบรูปแบบประกอบไปด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่

1. ความเป็นมาของรูปแบบ
2. แนวคิดทฤษฎีพื้นฐาน
3. หลักการของรูปแบบ
4. วัตถุประสงค์
5. การส่งเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์
6. การประเมินผล

รัชฎากร อัครจันทร์ (2560, น. 145) กล่าวว่ารูปแบบที่ดีควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง สามารถเป็นแบบจำลองที่ใช้อธิบายแบบอย่างจริงได้ดี แสดงความสัมพันธ์ของเรื่องที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจน เป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอดและสามารถนำไปสู่การแสวงหาความรู้และการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ได้

จากที่กล่าวมานักวิชาการในเรื่อง องค์ประกอบของรูปแบบ คณะผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้ การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าจะประกอบด้วยอะไร จำนวนเท่าใด มีโครงสร้างและความสัมพันธ์อย่างไร ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของแต่ละปรากฏการณ์ที่จะศึกษา และวัตถุประสงค์ในการสร้างรูปแบบนั้น ๆ ว่าต้องการทำนายปรากฏการณ์ใด มีวัตถุประสงค์ เป้าหมายใดที่ต้องการเป็นลักษณะโครงสร้างทางความคิดของความสัมพันธ์กันในเรื่องที่จะศึกษา รูปแบบที่ดีควรเป็นโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ของเรื่องที่จะศึกษาได้ชัดเจน สามารถทำนายผลได้ ใช้เป็นแบบอย่างที่ดีอธิบายได้ดี ก่อให้เกิดความคิดรวบยอดอย่างชัดเจน สามารถขยายผลการทำนายได้กว้างขวางขึ้น และสามารถนำไปสู่แนวคิดใหม่ ๆ และช่วยแสวงหาความรู้ และสร้างองค์ความรู้ได้ เช่นการกำหนดนโยบาย การวางแผน เป็นต้น

6.4 ลักษณะของรูปแบบที่ดี

ได้มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่านได้กล่าวถึงลักษณะของรูปแบบที่ดีซึ่งมีความสอดคล้องกันไว้ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่มีลักษณะที่ดีมีเกณฑ์หรือข้อกำหนดไว้ดังนี้

Keeves (1988, p. 560) กล่าวว่า รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ควรจะมีข้อกำหนด (Requirement)

4 ประการ คือ

1. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง (Structural relationship) มากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันแบบรวม ๆ (Associative relationship)
2. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกต ซึ่งเป็นไปได้ที่จะทดสอบรูปแบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้
3. รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่จะศึกษา ดังนั้น นอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่ และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา

ซัชรินทร์ ชวนวัน (2552, น. 15) กล่าวถึงคุณลักษณะที่ดีของรูปแบบ ไว้ดังนี้

1. รูปแบบควรนำไปสู่การทำนายของผลที่จะเกิดขึ้นภายหลังได้ ด้วยข้อมูลจากการสังเกตที่น่าเชื่อถือได้
2. โครงสร้างของรูปแบบควรจะต้องแสดงให้เห็นถึงบางอย่างเป็นกลไกเชิงเหตุผลซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการศึกษา รูปแบบนี้จึงสามารถใช้ทำนาย และเชิงอธิบายได้
3. รูปแบบควรจะให้คำอธิบายที่ช่วยขยายความรู้ในแนวคิดใหม่ และนำไปสู่การแสวงหาองค์ความรู้ที่ต้องการศึกษาได้มากขึ้น
4. รูปแบบควรประกอบด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกัน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์และการถดถอยจะนำมาใช้ในช่วงแรกของการตรวจสอบเพราะว่าอาจจะบอกได้ถึงตัวแปรสำคัญที่มีความสัมพันธ์ที่ต้องการศึกษา ดังนั้นสหสัมพันธ์และการถดถอยจะสามารถเข้าสู่การสร้างรูปแบบได้

ภูติศ พัดพิน (2557, น. 18) กล่าวว่า ลักษณะรูปแบบที่ดีนั้นต้องนำไปใช้ได้ง่ายไม่ยุ่งยาก ซับซ้อน มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง มีความหลากหลายในทางปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้นำไปใช้

บุศรา เชื้อดี (2559, น. 84) กล่าวว่า รูปแบบที่ดีมีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ 1) ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์ของตัวแปรอย่างมีโครงสร้าง 2) มีลักษณะที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลและสามารถตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) มีโครงสร้างหรือกลไก เพื่ออธิบายปรากฏการณ์เชิงเหตุผลได้อย่างชัดเจน และ 4) นำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่ หรือความสัมพันธ์ใหม่ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

สุริยา จันทิมา (2560, น. 80-81) กล่าวถึงรูปแบบที่ดีไว้ดังนี้ รูปแบบที่ดีควรมีคุณลักษณะดังนี้

1. ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์ของตัวแปรอย่างมีโครงสร้าง
2. สามารถใช้ในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ และหาข้อสนับสนุนได้ด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์เช่นกัน
3. มีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเหตุผลของเรื่องที่จะศึกษาได้อย่างชัดเจนและสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย
4. ควรเป็นเครื่องมือในการสร้างความคิดรวบยอด (Concept) ใหม่และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรใหม่ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ในเรื่องที่กำลังศึกษาและต้องมีความสอดคล้องกับทฤษฎีด้วย

จากที่นักวิชาการหลาย ๆ ท่านที่ได้กล่าวถึงรูปแบบที่ดีอย่างสอดคล้องกัน คณะผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า รูปแบบที่ดีนั้นจะเป็นลักษณะที่นำไปใช้ได้ง่าย ไม่ซับซ้อน ยุ่งยาก อีกทั้งต้องมีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และมีความหลากหลายในทางปฏิบัติ ซึ่งควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง
2. เป็นแนวทางในการทำนายผล และสามารถตรวจสอบด้วยข้อมูลที่เชื่อถือได้
3. เป็นกลไกเชิงเหตุผลที่จะอธิบายเรื่องที่ได้ศึกษาได้ชัดเจน
4. นำไปสู่การสร้างความคิดใหม่ ขยายหรือต่อยอด เพิ่มองค์ความรู้ในเรื่องที่ศึกษา

6.5 การพัฒนารูปแบบ

การศึกษาการพัฒนารูปแบบของหน่วยงานหรือนักวิชาการ มีนักวิชาการได้กล่าวถึงแนวคิด กระบวนการ ขั้นตอนต่าง ๆ ในการพัฒนารูปแบบดังต่อไปนี้

วิศิษฐ์ มุ่งนากลาง (2555, น. 154-155) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตตรวจราชการที่ 11 โดยผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะ 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยในเรื่องภาวะผู้นำ รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำองค์ประกอบภาวะผู้นำครู ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยเชิงสำรวจ โดยการนำกรอบแนวคิดจากการวิเคราะห์เอกสารมาสร้างเป็นแบบสอบถามเพื่อสอบถามระดับพฤติกรรมหรือการปฏิบัติภาวะผู้นำครู และรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก ระยะที่ 2 ยกร่างและการพัฒนารูปแบบ

ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 3 การยกร่างและการพัฒนารูปแบบ โดยการนำกรอบจากการวิจัยในระยะที่ 1 มายกร่างเป็นกรอบรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก ทำการยืนยันรูปแบบโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 คน ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 4 ทดลองใช้ โดยการนำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตตรวจราชการที่ 11 จากการดำเนินการระยะที่ 2 มาทดลองใช้กับโรงเรียนขนาดเล็กจำนวน 1 โรงเรียนที่ได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง

อนันดา ขาวนา (2555, น. 140-141) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขตตรวจราชการที่ 11 โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาข้อมูลพื้นฐานกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้โดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน แล้วนำมาสร้างเป็นแบบสอบถามขั้นตอนที่ 3 ร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู ขั้นตอนที่ 4 สร้างรูปแบบและทำการยืนยันรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา เขตตรวจราชการที่ 11 ขั้นตอนที่ 5 นำรูปแบบที่ได้ไปทดลองใช้กับครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 14 คน จาก 14 โรงเรียน ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูด้านการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ที่ได้จากการทดลองใช้แล้วนำมาเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ศิริพร กุลสานต์ (2557, น. 221-224) ได้ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด 3 ระยะ 7 ขั้นตอน ดังนี้ ระยะที่ 1 การศึกษารูปแบบ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ ระยะที่ 2 การยกร่างและการสร้างรูปแบบ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 4 ร่างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 5 สร้างและยืนยันรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 6 นำรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับครูผู้สอน และขั้นตอนที่ 7 สรุปผลรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในการจัดการเรียนรู้

รัตติยา พร้อมสัน (2559, น. 179-196) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานศึกษาธิการภาค 11 มีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยทั้งหมด 3 ระยะ 7 ขั้นตอน ดังนี้ ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบภาวะผู้นำครู และองค์ประกอบของรูปแบบภาวะผู้นำครู ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ขั้นตอนที่ 3 ศึกษาระดับการมีภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษาโดยการวิจัยเชิงสำรวจ ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนาแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 4 การสร้างรูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา ขั้นตอนที่ 5 การยืนยันรูปแบบโดย

ผู้เชี่ยวชาญ ระยะที่ 3 การทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครู ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 6 การทดลองใช้รูปแบบและขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำครูในโรงเรียนประถมศึกษา

เพ็ญจันทร์ อุปพงษ์ (2559, น. 112) กล่าวถึงการพัฒนาแบบไว้ว่า การพัฒนาแบบที่มีคุณภาพต้องมีความเข้าใจถึงแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษาวิจัยอย่างชัดเจน การประเมินตรวจสอบคุณภาพรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ โดยอาจประเมินด้วยวิธีการทางสถิติ หรือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้รูปแบบที่ได้จากการศึกษาเกิดประโยชน์หรือองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องต่อไป

สุกัญญา คงเกตุ (2559, น. 18) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบไว้ดังต่อไปนี้ การสร้างรูปแบบ (model) นั้นไม่มีข้อกำหนดที่ตายตัวแน่นอนว่าต้องทำอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไปจะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้ (intensive Knowledge) เกี่ยวกับเรื่องที่เราจะสร้างรูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงค้นหาสมมติฐาน และหลักการของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบตามหลักหลักที่กำหนดขึ้น และนำรูปแบบที่สร้างขึ้นไปตรวจสอบความเหมาะสม และหาคุณภาพของรูปแบบต่อไป ส่วนการพัฒนาแบบ มีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบ และการประเมินความเหมาะสม และการหาคุณภาพของรูปแบบ

รัชฎากร อัครจันทร์ (2560, น. 155) กล่าวว่า การพัฒนาแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนาแบบนั้น ๆ รูปแบบที่ดี และมีประสิทธิภาพจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างได้ผล จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญอยู่หลายปัจจัย ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการศึกษาในครั้งนั้น ๆ

จากการศึกษาในเรื่องการพัฒนาแบบ คณะผู้วิจัยพอสรุปกระบวนการขั้นตอนของรูปแบบได้ดังนี้

- ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบของรูปแบบ
 - ขั้นที่ 1 กำหนดกรอบแนวคิด
 - ขั้นที่ 2 ศึกษาองค์ประกอบ
- ระยะที่ 2 สร้างและพัฒนาแบบ
 - ขั้นที่ 3 สร้างรูปแบบ
 - ขั้นที่ 4 รับรองรูปแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ
- ระยะที่ 3 ทดลองใช้รูปแบบ
 - ขั้นที่ 5 ทดลองใช้รูปแบบ
 - ขั้นที่ 6 สรุปผลการทดลองใช้รูปแบบ

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปราณี ประไพวรพันธ์ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ในตำบลอรพิมพ์ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างรูปแบบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการที่เหมาะสมกับสภาพบริบทชุมชน และบริบทคนพิการในตำบลอรพิมพ์ ประชากรเป็นคนพิการ ผู้ดูแล เพื่อนบ้านและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับคนพิการทั้งหมดในตำบลอรพิมพ์

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 4 ตอนประกอบด้วย 1) บริบทชุมชน พบว่า การเปลี่ยนแปลงจากชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันมีผลต่อคนพิการทั้งในด้านที่เป็นประโยชน์และเป็นผลเสียต่อคนพิการ 2) บริบทคนพิการ การดูแลคนพิการมีสามระดับ คือ (1) การดูแลตนเองภายในครอบครัว (2) การดูแลโดยอาสาสมัคร (3) การดูแลคนพิการโดยบุคลากรของรัฐ สาเหตุความพิการส่วนใหญ่พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากอุบัติเหตุ และโรคที่ไม่ติดต่อ ผู้ดูแลคนพิการส่วนใหญ่เป็นมารดา รองลงมาคือ ภรรยาและบุตร พบว่า ร้อยละ 74.24 ของคนพิการสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง คุณภาพชีวิตแต่ละด้านอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่มีความต้องการด้านปัจจัยสี่ เงินเบี้ยยังชีพ การประกอบอาชีพ การดูแลด้านสุขภาพอนามัย 3) รูปแบบพัฒนาคุณภาพชีวิตที่พบมีดังนี้ (1) การพัฒนาระบบการดำเนินงานด้านคนพิการโดยการจัดการระบบข้อมูล การสร้างการมีส่วนร่วมและปรับระบบบริการของรัฐ (2) การสร้างเสริมพลังอำนาจให้แก่คนพิการ ครอบครัว และชุมชน โดยเริ่มจากการให้คุณค่า ค้นหาความสามารถและเปลี่ยนวิธีคิดจากลบเป็นบวก ร่วมกับวางแผน ประเมินผล สะท้อนผล 4) ผลลัพธ์ของการวิจัยประกอบด้วย (1) รูปแบบของการเสริมพลังอำนาจในระดับบุคคล (2) รูปแบบการเสริมพลังอำนาจในระดับชุมชนที่ประยุกต์จากทฤษฎีเสริมพลังของกิบ (3) ผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิตคนพิการ ในแต่ละด้านส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตที่อยู่ในระดับปานกลาง

นิวัฒน์ ศรีบุญนาท (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง รูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียงในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง: กรณีศึกษาหมู่บ้านในจังหวัดสุรินทร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทชุมชน และปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง 2) เพื่อหากรอบ เกณฑ์ ตัวชี้วัดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง และ 3) เพื่อหารูปแบบเนื้อหา กระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดการหมู่บ้านเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนแบบพอเพียง โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนาที่ประชาชนเป็นผู้วิจัยชุมชนของตนเอง (PR&D) ผลจากการดำเนินการวิจัยพบว่า บริบทชุมชนและปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนบ้านคาบเหนือ ในอดีตบ้านคาบเหนือเป็นเส้นทางผ่านเข้าสู่ประเทศกัมพูชา สภาพหมู่บ้านมีแหล่งน้ำใหญ่ เกิดจากเทือกเขาตงรัก คือ ห้วยอำปิล ห้วยระหาร คนในชุมชนยึดมั่นในพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณี มีการนำทุนทางปัญญา ทุนทางสังคมมาพัฒนาชุมชน คนในชุมชนมีจิตสำนึกรวมพลังปกป้องสิทธิอย่างเป็นเอกภาพ มีพระสงฆ์ขัดเกลาสติปัญญา มีวิธีการศึกษาและใช้ทรัพยากรน้ำสร้างฐานเศรษฐกิจ มีการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ โดยมีกลุ่มออมทรัพย์เป็นเครื่องชี้วัด ผู้นำมีคุณธรรม สืบทอดรูปแบบการปกครองให้เยาวชนด้วยคำสอน ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของชุมชนคาบเหนือ มี 52 ปัจจัย ชุมชนสืบเนื่อง เมืองปากเซ สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว มี 53 ปัจจัย นำมาเติมเต็มโครงการชุมชนคาบเหนือ 6 ปัจจัย

กานดา เตชะขันหมาก (2558) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดลพบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลพบุรี 2) ศึกษาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดลพบุรี 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดลพบุรีและ 4) นำเสนอรูปแบบการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดลพบุรี ผลการวิจัยมีดังนี้ 1) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลพบุรีมีการบริหารงานในภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า

อยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้การจัดองค์การ การบรรลุวัตถุประสงค์ การวางแผน การมีส่วนร่วมของประชาชน การควบคุมและการประเมินผล การจัดคนเข้าทำงาน การกระจายอำนาจ และการงบประมาณ 2) คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดลพบุรีในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อยดังนี้ จิตใจ สังคม ร่างกายสติปัญญา เศรษฐกิจ และการพัฒนาตนเอง 3) การบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในจังหวัดลพบุรีในเชิงปฏิฐานในระดับน้อย ได้แก่ (1) การบรรลุวัตถุประสงค์ (2) การควบคุมและการประเมินผล (3) การงบประมาณ และ (4) การมีส่วนร่วมของประชาชน

ฐิติวัจน์ พัฒนเจริญ (2558) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ด้วยวิธีการศึกษา แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในและต่างประเทศ เพื่อสังเคราะห์เป็นร่างรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน และยืนยันด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทหารกองประจำการ จำนวน 323 นาย โดยใช้สูตรการคำนวณของทาโร ยามาเน่ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ แบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) สร้างรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก โดยการสนทนากลุ่มจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 14 ท่าน กำหนดรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ คู่มือกิจกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ฐานนิยม และ 3) ประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก จำนวน 323 นาย เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เนื้อหา ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ประกอบด้วย (1) ด้านการศึกษา (2) ด้านสุขภาพ (3) ด้านการมีงานทำ และ (4) ด้านคุณธรรมและจริยธรรม 2) รูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก (1) ด้านการศึกษา เป็นประเภทการศึกษานอกระบบโรงเรียน (2) ด้านสุขภาพ เป็นสุขภาพกายและใจ ใช้กิจกรรมการพัฒนาสุขภาพ ประกอบด้วยกิจกรรมการกินอาหารอย่างถูกต้องครบถ้วน และกิจกรรมครอบครัวอบอุ่น (3) ด้านการมีงานทำเป็นงานอาชีพอิสระ โดยใช้โครงการฝึกอาชีพ และ (4) ด้านคุณธรรมและจริยธรรม เป็นคุณธรรมต่อตนเองและวิชาชีพ โดยใช้โครงการอบรมค่ายคุณธรรมจริยธรรมโดยวิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการ (3) ผลการประเมินรูปแบบการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก มีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ของทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบกในภาพรวมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษา มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านสุขภาพ มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการมีงานทำทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก ได้มีงานทำ ร้อยละ 97 อยู่ในระดับมากที่สุด ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ทหารกองประจำการ สังกัดกองทัพบก มีเจตคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อยู่ในระดับมาก

ธนภูมิ ธารวุธ (2559) รูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี โดยมีวัตถุประสงค์คือ 1) ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี 2) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี 3) ความสัมพันธ์การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี 4) นำเสนอรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านที่มีความเข้มแข็งสูงสุด ได้แก่ ด้านนโยบายส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง รองลงมา ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการรวมกลุ่มของชุมชนและการเรียนรู้ของชุมชนตามลำดับ 2) การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า มีการส่งเสริมการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาชุมชนและสังคมให้เข้มแข็งและมีการดำเนินการใน 3 ประเด็นหลัก คือ คน พื้นที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ รวมทั้งสนับสนุนให้มีการขยายผล และต่อยอดการดำเนินงานที่มีอยู่ 3) ความสัมพันธ์การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและการเรียนรู้ และด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) นำเสนอรูปแบบการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า รูปแบบ ๓ ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ (1) การส่งเสริมชุมชนและสังคม การฟื้นฟู การปรับตัว และความมั่นคงยั่งยืน (2) ระบบการสนับสนุน ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และประสบการณ์ (3) การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐ เอกชนท้องถิ่น ประชาชน และ (4) หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระอุกฤษ โขติญาโณ (ทวี) (2561) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของจังหวัดศรีสะเกษ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาปัญหาและการจัดการสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีในตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ 2) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ และ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัญหาของผู้สูงอายุที่พบนั้น ถ้า

เป็นปัญหาทั่วไป พบว่า ผู้สูงอายุจะประสบปัญหาที่สำคัญ 3 ปัญหา ได้แก่ (1) ปัญหาทางด้านกายภาพ (2) ปัญหาทางด้านสังคม และ (3) ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ 2) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อความเป็นอยู่ที่ดี ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ 3) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในตำบลโนนปูน อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ

Wu, Jennifer Chun-Li; Chiang, Tung-liang (2015) ได้ทำการวิจัยการเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัวและการพัฒนาเด็กปฐมวัยในไต้หวัน: หลักฐานจากการศึกษาตามรุ่นเกิดของประชากร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ตรวจสอบความสัมพันธ์และเส้นทางที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการเปลี่ยนโครงสร้างครอบครัวและการพัฒนาเด็กปฐมวัย การวิเคราะห์โดยมาจากเด็ก 19,499 คน จากกลุ่มผู้ให้กำเนิดในปี 2548 ซึ่งเสร็จสิ้นการสำรวจติดตามสามครั้ง (อายุ 6, 18 และ 36 เดือน) จากการใช้การถดถอยหลายครั้งเราพบว่าเด็กที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่คนเดียวหรือมีประสบการณ์การหย่าร้าง/ การหย่าร้างของพ่อแม่ นั้นยากจนทั้งในด้านพัฒนาการทางสติปัญญาและทางสังคมมากกว่าผู้ที่อยู่ในครอบครัวที่มั่นคง การทดสอบอย่างมีนัยสำคัญ อีกทั้งพบว่าความแตกต่างสามารถอธิบายได้โดยการสัมผัสของครอบครัวต่อความยากจนของรายได้การทำงานด้านจิตสังคมและ/ หรือคุณภาพการเลี้ยงดู มันเป็นสิ่งสำคัญที่จะมองลึกลงไปปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรมในการสืบสวนในอนาคต

Walsh, Bridget A.; Sanchez, Claudia; Lee, Angela M.; Casillas, Nicole; Hansen, Caitlynn (2016) ได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวคิดครอบครัวในการเรียนรู้และพัฒนามาตรฐาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้แนวคิดเกี่ยวกับครอบครัวผู้ปกครองและบ้านในเอกสารการเรียนรู้และพัฒนามาตรฐานระดับต้นของรัฐจำนวน 51 ฉบับ แนวทางจากการมีส่วนร่วมของครอบครัวหกชาติ การมีส่วนร่วมและรูปแบบความเป็นหุ้นส่วนในโรงเรียนถูกนำมาใช้เพื่อสร้างแผนภูมิการวิเคราะห์แบบจำลองการมีส่วนร่วมของครอบครัว (FIMAC) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ของการศึกษานี้ ผลการศึกษาพบว่าหน่วยงานตรวจสอบส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับแนวทางการมีส่วนร่วมของครอบครัวจากแบบจำลองระดับชาติทั้งหก นอกจากนี้หน่วยเล็ก ๆ ที่สอดคล้องกับแบบจำลองระดับชาติ เช่นเดียวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดครอบครัวที่ไม่สอดคล้องกับแบบจำลองเหล่านี้มีแนวโน้มที่จะรวมแนวคิดครอบครัวไว้ในการบรรยายเชิงบริบทของเอกสารมาตรฐานและไม่อยู่ใน จดหมายมาตรฐานในความหมายที่เข้มงวด (ข้อความอธิบายถึงสิ่งที่นักเรียนควรรู้และสามารถทำได้) รัฐที่ปรารถนาจะนำมาตรฐานการเรียนรู้และการพัฒนาเริ่มต้นสอดคล้องกับแนวทางการวิจัยควรรวมครอบครัวเข้ากับเอกสารมาตรฐาน

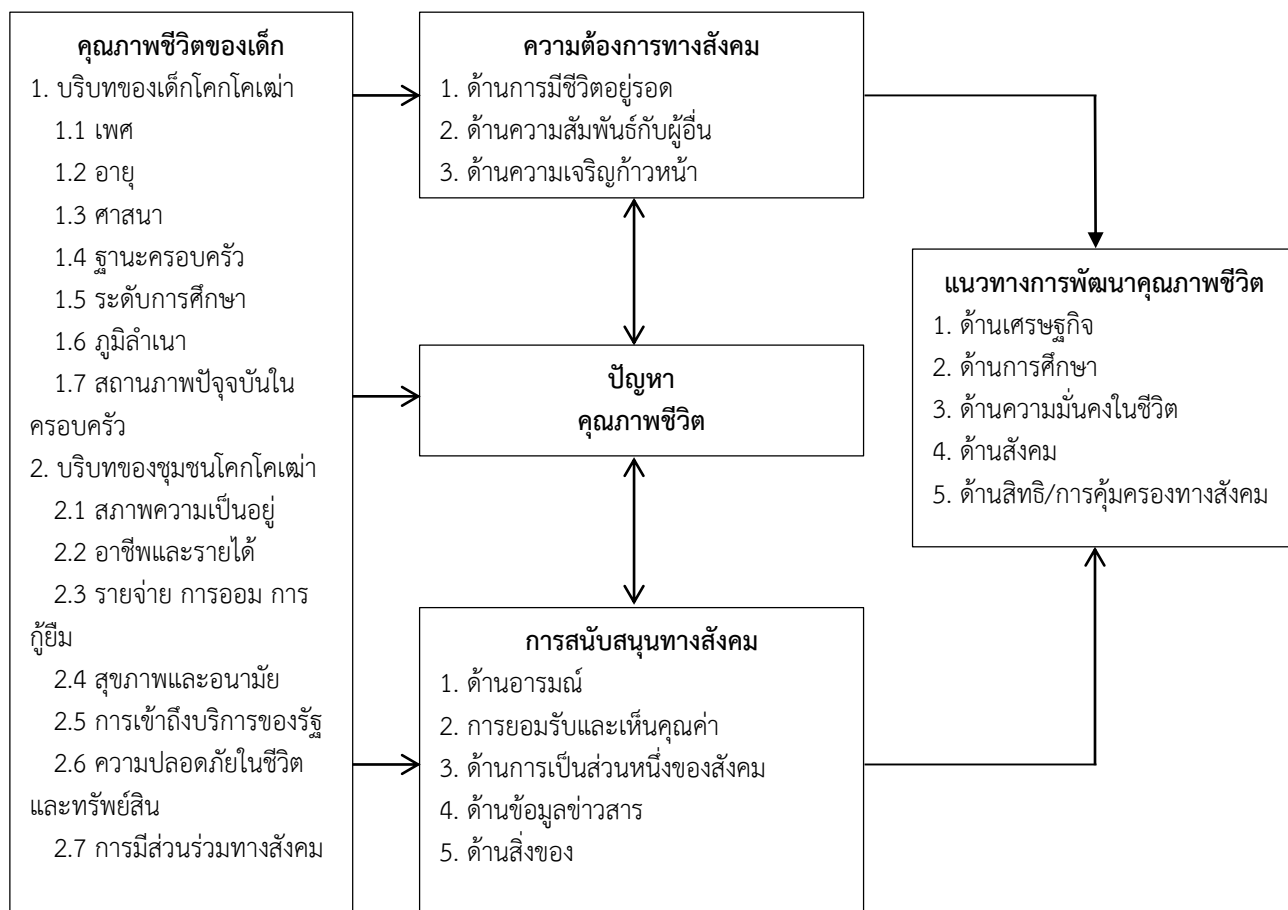
Nilsen, Ann Christin E (2017) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การขยายบริการพัฒนาเด็กปฐมวัยและความต้องการการรับรู้ใหม่ ซึ่งได้กล่าวว่า การให้บริการสำหรับการพัฒนาเด็กปฐมวัยในประเทศกำลังพัฒนา เหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการขยายตัวนี้มีรากฐานมาจากจิตวิทยาพัฒนาการและการเรียนรู้ เศรษฐกิจและสังคมและเรื่องสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตามมีเหตุผลบางอย่างสำหรับความหมายของความหมายสากลสำหรับการยืนยัน เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการรักษาระวัติครอบครัวในวัยเด็ก ดังนั้นขอบเขตของสิ่งที่นับว่าเป็นหลักฐานในการพัฒนาเด็กปฐมวัยจำเป็นต้องมีการซักถาม ซึ่งงานวิจัยนี้มีส่วนสนับสนุนทางทฤษฎีในการพัฒนาเด็กปฐมวัย เป็นแนวทางที่สำคัญซึ่งเป็นส่วนสำคัญของโลกทางใต้ในอนาคต

Waber, Deborah P.; Boiselle, Ellen C.; Forbes, Peter W.; Girard, Jonathan M.; Sideridis, Georgios D (2019: 146-157) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณภาพชีวิตในเด็กและวัยรุ่นที่มีปัญหาการเรียนรู้ โดยมีจุดประสงค์ของการวิจัยนี้คือ การพัฒนาตัวชี้วัดคุณภาพชีวิตที่เชื่อถือได้และถูกต้องสำหรับเด็กและวัยรุ่นที่มีปัญหาการเรียนรู้ ในการศึกษา 1 โดยใช้แบบสอบถาม 35 ข้อ ได้ทำการสำรวจผู้ปกครอง 151 คน / ผู้ปกครองของเด็กที่ได้รับการอ้างอิงเพื่อประเมินความผิดปกติในการเรียนรู้ การวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสำรวจระบุรูปแบบสามปัจจัย: ประสิทธิภาพการศึกษาความเข้าใจในโรงเรียนและจิตวิทยาเด็ก/ ครอบครัว ปัจจัยเหล่านี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องกับมาตรการมาตรฐานของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการทำงานด้านจิตสังคม แบบสอบถามถูกลดเหลือ 15 รายการ - LD / QOL15 - และจัดการกับตัวอย่างชุมชนของผู้ปกครอง / ผู้ปกครองเด็ก 325 คนในระดับ 1 ถึง 8 (การศึกษา 2) แบบจำลองสามปัจจัยได้รับการตรวจสอบด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน การเปรียบเทียบการศึกษาทั่วไป ($n = 232$) และกลุ่ม มีปัญหาทางการเรียนรู้ ($n = 93$) ภายในตัวอย่างชุมชนมีการจัดทำเอกสารความแตกต่างของกลุ่มที่สำคัญ ($p < 0.0001$) โดยที่กลุ่มที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า ความแตกต่างเหล่านี้มีขนาดใหญ่กว่าสำหรับนักเรียนเก่า (เกรด 5-8) มากกว่านักเรียนที่อายุน้อยกว่า (เกรด 1-4; $p < 0.01$) LD / QOL15 เป็นตัวชี้วัดที่สั้นและน่าเชื่อถือซึ่งสามารถใช้ในการประเมินคุณภาพชีวิตและผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นในเด็กและวัยรุ่นที่มีปัญหาทางการเรียนรู้

สรุป จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลในเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและควรจะเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการโดยไม่มองเฉพาะเศรษฐกิจอย่างเดียว ต้องมองสังคมและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กันด้วย รวมทั้งต้องมีความเหมาะสม ตามบริบทของสังคมไทย ซึ่งยึดถือหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนั้น ในการพัฒนาโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในชุมชนโคกโคเฒ่า ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้นำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นตัวหลักสำคัญในการพัฒนาโครงการดังกล่าว โดยคำนึง ถึงการพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งได้แก่ การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนใช้ความรู้ ความรอบคอบ และคุณธรรมประกอบการวางแผน การตัดสินใจและการกระทำตรงตามความหมาย ที่ได้ประมวลและกลั่นกรอง จากพระราชกระแสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพรหมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ทำให้ตระหนักว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผลความมีภูมิคุ้มกันในตัวเอง โดยอยู่ในเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย